

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 6/5'2018

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2015 р. №1328 (економічні науки), Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2016 р. № 820 (юридичні науки). Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 № 353/10 (фахове видання з обліку та аудиту).

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Таврійським національним університетом ім. В.І. Вернадського та Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 16 від 12 червня

2018 року) та Вченою Радою Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського (Протокол № 19 від 14 червня 2018 року). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 25.06.2018

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2018
© "Економіка. Фінанси. Право",

2018

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

Керівник редакційної колегії з економічних наук:

Бутинець Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, головний науковий співробітник Наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ м. Київ

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Бондар Валерій Петрович, професор кафедри аудиту КНЕУ, директор аудиторської фірми "HLB UKRAINE", член Аудиторської палати України

Величко Олена Георгіївна, Радник Першого віце-прем'єр міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України, член Аудиторської палати України

Вініченко Ігор Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Даций Олександр Іванович, д.е.н., професор, Заслужений працівник освіти України

Іванюта Василь Фалімонович, д.е.н., доцент, професор кафедри бізнес-адміністрування та зовнішньоекономічної діяльності Полтавського університету економіки і торгівлі

Клименюк Микола Миколайович, д.е.н., професор.

Кондрашихін Андрій Борисович, д.е.н., доцент

Корецька Світлана Олександрівна, д.е.н., професор

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент

Невелєв Олександр Михайлович, д.е.н., доцент

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., доцент, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Прушківський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Редько Олександр Юрійович, д.е.н., перший проректор з науково-педагогічної роботи, професор, академік НАСОНА, член Аудиторської палати України

Сук Петро Леонідович, д.е.н., доцент, професор кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Національного університету біоресурсів і природо-користування України

Ткаченко Сергій Анатолійович, д.е.н., доцент, виконуючий обов'язки ректора Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

Царенко Оксана В'ячеславівна, д.е.н., доцент

Керівник редакційної колегії з правових наук:

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Заступник редакційної колегії з правових наук:

Лоцихін Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, Заслужений економіст України

Члени редакційної колегії з правових наук:

Баймуратов Михайло Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Маріупольського державного університету, заслужений діяч науки і техніки України

Бичкова Світлана Сергіївна, д.ю.н., професор, заступник начальника кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач спеціальною кафедрою № 1 Національної академії Служби безпеки України, заслужений юрист України

Джужа Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Кампо Володимир Михайлович, к.ю.н., доцент, громадський діяч, заслужений юрист України

Клименко Олена Вікторівна, к.ю.н., доцент

Кононенко Леонід Миколайович, к.ю.н., професор

Копан Олексій Володимирович, д.ю.н., професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1

Литвин Олександр Петрович, к.ю.н., професор, професор кафедри публічно-правових дисциплін Університету сучасних знань

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, завідувач відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя Запорізького національного університету, академік міжнародної кадрової академії, відмінник освіти України, радник юстиції

Приходько Христина Вікторівна, к.ю.н., професор

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор

Шеф-редактор:

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління Аудиторської фірми "Аналітик", Заслужений юрист України

Технічний редактор:

Куцяк Олександр Анатолійович

Випусковий редактор:

Туманян Анна Оганесівна

ЗМІСТ

<i>Р.І. ШЕВЧЕНКО-ПЕРЕПЬОЛКІНА.</i> Економічна безпека малих підприємств	4
<i>Т.В. АВЕРІХІНА, М.М. АВЕРІХІН.</i> Аналіз передумов виходу вітчизняних підприємств харчової промисловості на міжнародні ринки	9
<i>В.Є. СЛЮСАРЕНКО.</i> Світовий досвід організаційно-правового забезпечення співробітництва по осі держава-бізнес-громадські інституції	13
<i>Г.А. ДОРОШУК.</i> Управление изменениями с использованием компетентностного подхода в подготовке менеджеров	18
<i>І.О. КОРЧИНСЬКИЙ.</i> Динаміка організаційно-економічних перетворень суб'єктів господарювання і архітектура аграрної сфери	22
<i>Л.Б. ГНАТИШИН.</i> Взаємозв'язок відтворення трудового потенціалу та конкурентоспроможності фермерських господарств	27
<i>І.О. ДАВИДОВА, О.І. ПЕТРОВСЬКИЙ.</i> Регіональний ринок праці: прояви та наслідки дисбалансу (поведінковий та соціально-економічний аспект)	32
<i>О.В. ЧУМАК.</i> Обліково-правове підґрунтя формування інформаційного забезпечення щодо земельних ресурсів	37
<i>Г.С. ЄРМАКОВА.</i> Система релігійних прав і свобод в Україні та їх конституційно-правове забезпечення	42
<i>Ю.О. БЛИНДА.</i> Modeling an anti-crisis investment strategy of enterprise under the threat of bankruptcy	47

**ШЕВЧЕНКО-
ПЕРЕПЬОЛКІНА**
Радислава Іванівна
radislava.izm@i.ua

УДК 658.11

к.е.н., старший викладач,
Ізмаїльський державний
гуманітарний університет

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

ECONOMIC SECURITY OF SMALL BUSINESS

У статті обґрунтована необхідність управління економічною безпекою малих підприємств, визначені основні цілі забезпечення безпеки, висвітлені шляхи її забезпечення на трьох рівнях впливу: державному, громадському та на рівні самого підприємства. Проблематика дослідження полягає в необхідності забезпечення економічної безпеки малих підприємств та недостатності у них ресурсів, знань та практичних навичок для досягнення цієї мети. Для ефективного ведення бізнесу, зокрема малого, в сучасних ринкових умовах жорсткої конкуренції необхідне підвищення рівня обізнаності керівництва малих підприємств у сфері економічної безпеки, забезпечення практичних заходів щодо запобігання ризикам. Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю розроблення теоретичних та практичних аспектів забезпечення економічної безпеки малого підприємства, як однієї з важливіших ланок забезпечення сталого розвитку економіки країни.

* * *

В статье обоснована необходимость управления экономической безопасностью малых предприятий, определены цели обеспечения безопасности, освещены пути её обеспечения на трёх уровнях: государственном, общественном и на уровне самого предприятия. Проблематика исследования заключается в необходимости обеспечения экономической безопасности малых предприятий и нехватки у них ресурсов, знаний и практических навыков для достижения этой цели. Для эффективного ведения бизнеса, в частности малого, в современных рыночных условиях жёсткой конкуренции необходимо повышение уровня осведомлённости руководства малых предприятий в сфере экономической безопасности, обеспечения практических мероприятий для предотвращения рисков. Актуальность темы исследования обусловлена необходимостью разработки теоретических и практических аспектов обеспечения экономической безопасности малого предпринимательства как одного из важных звеньев обеспечения устойчивого развития экономики страны.

* * *

The urgency of the research topic is due to the need to develop theoretical and practical aspects of ensuring the economic security of small businesses as one of the most important elements for ensuring sustainable development of the country's economy. The research problem is the need to ensure the economic security of small enterprises and their lack of resources, knowledge and practical skills to achieve this goal. In order to efficiently conduct business, small business in particular, under present-day market conditions, it is necessary to increase awareness of the management of small enterprises in the field of economic security, to ensure practical measures to prevent risks. Recently, the issue of economic security in the small business sector has been more and more covered, for example, in works of T.G. Vasiltsiv, G.O. Goncharov, M. B. Krystyniak, etc. However, a number of issues of economic security in the sphere of small business still remain open.

Uninvestigated parts of general matters defining: the search for practical ways to improve the state of economic security of small enterprises.

The purpose: consideration of effective directions of economic security of small enterprises in modern economic conditions.

The research objective: to propose concrete ways to improve the economic security of small enterprises.

The methods of analysis, comparison, generalization and systematic approach are used in the research.

The article substantiates the necessity of managing the economic security of small enterprises, defines the main objectives of security, describes the ways of its provision at three levels of influence: state, public and at the level of an enterprise itself.

The conclusions made theoretical and practical generalizations on the topic of the research.

Ключові слова: економічна безпека, мале підприємництво, кризові явища, ризики, загрози

Ключевые слова: экономическая безопасность, малое предпринимательство, кризисные явления, риски, угрозы

Keywords: economic security, small business, crisis phenomena, risks, threats

ВСТУП

Економіка України сьогодні знаходиться вкрай у важкому стані. Дестабілізуючий вплив на неї має цілий ряд негативних чинників – це і політичні причини, і напружені зовнішньоекономічні відносини, реформи, деякі з яких мають негативний вплив в короткостроковому періоді, зростання зовнішнього боргу та загрози дефолту. У таких умовах дуже важливо контролювати економічну безпеку як держави, так і

окремих підприємств, зокрема малих.

У розвинених країнах Європи малий бізнес відіграє значну роль в розвитку економіки, створюючи робочі місця, розвиваючи промисловість і технології тощо. Проте, малі підприємства так само, як середні та великі схильні до кризових явищ, але, якщо останні у змозі дозволити собі утримувати служби (відділи) економічної безпеки, малим підприємствам на це просто бракує коштів та кваліфікованого персоналу.

Незважаючи на те, що сьогодні у нашій країні у

правовій сфері на державно-економічному рівні розроблено основні елементи сучасного ринку економічної безпеки малих підприємств, наявність певних інституціональних, нормативно-правових, організаційних, економічних проблем значно знижує здатність малого бізнесу протистояти широкому діапазону загроз. Серед останніх досліджень, присвячених проблемам вдосконалення економічної безпеки малих підприємств зазначимо роботи наступних авторів: О.М. Бандурки [1], Т.Г. Васильціва [2, 3], М.Б. Кристиняк [4], Т.Б. Кузенко [5], С.В. Філіппової [6] та ін.

Проблематика дослідження полягає в необхідності забезпечення економічної безпеки малих підприємств та недостатності у них ресурсів, знань та практичних навичок для досягнення цієї мети.

МЕТА РОБОТИ: розгляд ефективних напрямків забезпечення економічної безпеки малих підприємств за сучасних економічних умов. Досягнути поставленої мети можливе завдяки вирішенню наступних завдань: узагальнити та систематизувати теоретико-методичні підходи щодо визначення сутності економічної безпеки малих підприємств; виділити основні цілі економічної безпеки малих підприємств; обґрунтувати способи та шляхи щодо управління економічною безпекою малих підприємств.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, відкриті ресурси Internet. При проведенні досліджен-

ня використано методи аналізу, порівняння, узагальнення та системного підходу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Враховуючи значення малого підприємництва в економіці держави, можна говорити про значний вплив економічної безпеки підприємництва на економічну безпеку країни в цілому. Безпечне підприємницьке середовище – це основа соціально-економічного розвитку країни, а тому саме на його створення та підтримання має бути спрямована значна увага.

Сьогодні мале підприємництво – це основа господарства будь-якої розвиненої країни Європи. Так, у ЄС близько 99 % підприємств належать до малого та середнього бізнесу [7, с. 177].

За даними Державної служби статистики України [8], кількість малих підприємств в Україні поступово зменшується, вони закриваються і здебільшого причинами цього стають і банкрутство, і нестабільна діяльність, обрання не завжди правильного та не перспективного напрямку розвитку бізнесу, неефективні фінансові вкладення чи їх брак, некомпетентність у веденні розрахунків з партнерами тощо. Усі ці та інші причини становлять загрозу для економічної безпеки малих підприємств.

Серед науковців поки що не існує єдиного погляду на визначення сутності економічної безпеки підприємств та її економічного змісту. У табл. 1 наведемо найбільш розповсюджені визначення поняття «економічна безпека».

Таблиця 1

Розуміння дефініції «економічна безпека» науковцями

Автор	Поняття
В.І. Волошин [9, с. 16]	стан системи регулювання, а також рівень розвитку підприємництва, за якого дотримуються гарантії захищеності життєво важливих інтересів окремо взятих суб'єктів підприємницької діяльності та підприємництва загалом від внутрішніх і зовнішніх загроз.
Г.В. Козаченко [10, с. 12].	міра гармонізації в часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища та їх часткову захищеність від загроз
Т.Б. Кузенко [5, с. 148]	найефективніше використання ресурсів, які забезпечують стабільне функціонування підприємства
Р.С. Папехін [11, с. 4]	здатність підприємства самостійно розробляти і проводити стратегію виробництва відповідно до цілей підприємства в умовах невизначеного конкурентного середовища
М.В. Фоміна [12, с. 135]	стан стабільної діяльності, за якого реалізуються програми, забезпечується прибуток і захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників
Н.І. Швець [13, с. 101]	процес запобігання негативним впливам на підприємство через ризики і погрози, пов'язані з інтелектуальним потенціалом і трудовими відносинами загалом

Ряд авторів [1, 11-14 та ін.] в якості складових економічної безпеки підприємства виділяють наступні складові: внутрішньовиробничі, які включають фінансову, кадрову, технологічну, правову, інформаційну, екологічну та силову безпеку. Однак поняття щодо складових економічної безпеки є не комплексним.

Класифікація різних тлумачень сутності економічної безпеки підприємства різними авторами розуміється як:

- 1) гранична фінансова стійкість підприємства;
- 2) ефективне використання ресурсів;
- 3) запобігання, послаблення або захист від існуючих небезпек та загроз;
- 4) комплексний критерій оцінки якості будь-якої системи;

5) сукупність фінансових інструментів запобігання негативного впливу чинників розвитку підприємства;

6) процес забезпечення захищеності підприємства від різних видів загроз;

7) економічна категорія статична (незмінна) величина;

8) комплексна характеристика стану, яка відображає рівень можливості підприємства розвиватися як у поточному періоді, так і майбутньому.

Отже, виходячи з наведених та інших визначень економічної безпеки, аналізу її складових, маємо зробити висновок, що її визначення ширше інших понять, зокрема «фінансова безпека», і полягає у найефективнішому розвитку, в запобіганні кризовим явищам

та недопущенні / усуненні фінансових, комерційних, інформаційних, фізичних та інших загроз.

Опитування, проведене Т. Васильцівим [3] серед керівників, власників та фахівців суб'єктів малого підприємництва, показало, що на їх інтереси найбільшою мірою впливають відносини з владою та діяльність злочинних структур.

Наші спостереження виявили, що для економічної безпеки малих підприємств найбільшу загрозу становлять шахрайство, корупція та намагання не законними засобами усунути конкурентів (рейдерство). Немаловажний фактор відіграє і непрофесійне керівництво та розподіл фінансових ресурсів.

До того ж додаткову загрозу становить той фактор, що переважна кількість підприємств витрачає кошти на забезпечення економічної безпеки лише за залишковим принципом або у випадку усвідомлення факту можливої чи вже наявної кризи.

Як і будь-який інший економічний процес, забезпечення економічної безпеки потребує управління.

Сутність управління економічною безпекою підприємства полягає у забезпеченні ефективного функціонування й раціонального розподілу ресурсів, створенні належних умов праці персоналу та якості господарських процесів. У рамках цього напрямку метою формування і практичної реалізації організаційно-економічного механізму управління процесом зміцнення економічної безпеки малих підприємств є забезпечення її необхідного рівня для досягнення підприємством своїх тактичних і стратегічних цілей та завдань на довгостроковий період [4, с. 38].

З нашого погляду, такі рішення як щодо фінансових вкладень, партнерства, закупок / продажів тощо повинні прийматися колегіально керівним складом малого підприємства (у залежності від розміру та посади, як мінімум: директором, бухгалтером та провідним менеджером), адже такі рішення унеможливають суб'єктивну позицію кожного з приймаючих рішення. До того ж при прийнятті кожного стратегічного рішення повинне провадитися аналітичне дослідження (функції покладаються на менеджера, маркетолога, бухгалтера чи фінансового директора, один з яких відповідальний за дослідження).

Основними цілями забезпечення економічної безпеки малих підприємств можна визначити наступні:

- забезпечення стійкості, конкурентоспроможності та високої ефективності роботи малого підприємства;
- висока ефективність менеджменту;
- високий рівень кваліфікації персоналу та використання його потенціалу;
- максимальна законність та правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства;
- захист інформаційного поля комерційної таємниці та досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи;
- забезпечення безпеки персоналу та майна малого підприємства.

Ми вважаємо, що забезпечення економічної безпеки малих підприємств повинне відбуватися на трьох рівнях: державному, рівні підприємницьких об'єднань та рівні самого малого підприємства.

На сьогодні влада більшості областей та районів України приймає «Програми розвитку малого підпри-

ємництва», адже розуміє його вклад у розвиток своїх регіонів, проте задекларовані в Програмах положення не завжди відповідають дійсності та практиці ведення бізнесу. І на економічну безпеку малих підприємств, її захист ці Програми, здебільшого не розповсюджуються.

Як зазначає Г. Гончаров: у межах системи корпоративної безпеки Українського союзу промисловців і підприємців (УСПП) відбувається процес формування системи різноманітних реєстрів у сфері економічної безпеки (інформація щодо: суб'єктів безпеки недержавної форми власності, економічних злочинів, недобросовісних партнерів, рейдерів тощо), однак ці реєстри мають значні недоліки (неповна база, недоступність бази для широкого загалу підприємців, недостатнє фінансування та технічне оснащення тощо) [15, с. 106]. До того ж ця система включає переважно великі та середні підприємства і здебільшого не розрахована на малий бізнес. Проте, по Україні вже створено багато Спілок підприємців, Фондів підтримки підприємців тощо, які сприяють розвитку малого бізнесу та, зокрема, його економічній безпеці, як запоруки ефективної діяльності.

Основними напрямками у формуванні економічної безпеки малих підприємств ми вважаємо:

- на рівні держави та інших підприємств: інформування та розвиток ринку безпеки, здатного надавати широкий діапазон послуг безпеки: від фізичної охорони об'єктів та суб'єктів підприємництва до забезпечення безпеки у комп'ютерних інформаційних мережах; від інформаційно-аналітичних і консалтингових послуг у сфері безпеки до аудиту, правового захисту тощо;

- на рівні УСПП: створення внутрішнього банку інформації про недобросовісних клієнтів, страхувальників, фірм та осіб, пов'язаних із кримінальними структурами, випадками шахрайства з фінансовими ресурсами тощо; створення УСПП організаційної та управлінської структур системи корпоративної безпеки її членів, створення курсів з економічної безпеки для підприємців;

- на рівні малих підприємств: постійне оновлення знань щодо економічної безпеки, покладання відповідальності за аналіз ризику економічної безпеки на керівний склад підприємства, сприяння навчанню співробітників у сфері економічної безпеки.

З метою формування безпечного підприємницького мислення держава повинна впровадити:

- наказом Національної ради з питань телебачення та радіомовлення нормативів віщання на теми безпеки підприємницької діяльності для ЗМІ;
- телевізійні курси з ліквідації загроз у підприємницькій діяльності;
- аналогічні навчально-методичні матеріали розмішувати у мережі Internet.

Реалізація цих пропозицій дозволить за певний час змінити ставлення підприємців до загроз бізнесу на більш свідоме, відповідальне, збільшити обсяг попиту на послуги та засоби безпеки.

З метою інтенсифікації інформаційного забезпечення економічної безпеки малих підприємств УСПП слід:

- впровадити єдиний інформаційний банк безпеки

підприємництва, який би включав в себе наступні види інформації:

а) єдиний реєстр суб'єктів безпеки недержавної форми власності;

б) єдиний реєстр підприємців-порушників законодавства у сфері господарської діяльності та безпеки підприємництва;

в) єдиний реєстр рейдерів та рейдерських операцій;

г) єдиний реєстр рішень судів, що сприяли рейдерським захопленням;

д) інформаційний банк успішного досвіду, методів, засобів забезпечення безпеки суб'єктів малого бізнесу;

е) інформація з найгостріших питань загроз підприємницькій діяльності;

ж) банк аналітичної інформації у сфері безпеки підприємницької діяльності

з) інформаційний банк законодавства в галузі безпеки підприємницької діяльності тощо.

Створення такого інформаційного банку допоможе підвищити рівень інформаційного забезпечення діяльності малих підприємств у сфері економічної безпеки, що дасть значний організаційний та економічний ефект. Доступ до такої інформації суб'єктів малого бізнесу дозволить краще орієнтуватись у інформації про загрози бізнесу та їх джерела, суб'єктів безпеки та їх можливості.

- запровадити для підприємців курси економічної безпеки.

Керівництво малих підприємств повинне, по-перше, навчатися запобіганню економічних небезпек, по-друге, чітко усвідомлювати свою відповідальність за можливі наслідки прийнятих рішень, по-третє, виховувати у своїх підлеглих свідомість до безпечної та якісної роботи.

Більшості економічних небезпек можна запобігти чи усунути їх при вмілому керівництві, проте, у кризових випадках малі підприємства все ж вимушені звертатися до послуг інших підприємств. Проте, сьогодні надання послуг економічної безпеки (консалтингів, юридичні, аудиторські, страхові та охоронні послуги у сфері безпеки) залишаються недостатньо кваліфікованим та розвиненим, до того ж ще й досі дорогим для малого бізнесу, що негативно впливає на розвиток послуг з економічної безпеки для малого бізнесу. У свою чергу, серед представників таких послуг, також є представники малого бізнесу, і вони повинні прагнути розвивати свій бізнес, надаючи більш якісні та за можливістю дешевші послуги.

ВИСНОВКИ

Наявність чисельних факторів, які суттєво впливають на функціонування вітчизняних малих підприємств, викликає необхідність створення ефективного управління їх економічною безпекою.

На даний момент, економічна безпека малих підприємств в Україні є незадовільною, свідченням чого є погіршення ефективності фінансово-господарської діяльності та використання ресурсного забезпечення, низький фінансовий прибуток на одну гривню власного капіталу, недостатнє інтелектуально-кадрове та інвестиційно-інноваційне забезпечення діяльності,

збільшення частки збиткових підприємств і суми збитків. Крім інших об'єктивних чинників, до цього призвели: негативний вплив реалізації зовнішніх і внутрішніх загроз, брак нормативно-методичного забезпечення управління економічною безпекою на мікрорівні, неналежна обізнаність управлінського персоналу з проблемами безпеки та важливістю її забезпечення, нестача фінансових ресурсів і кваліфікованого персоналу. На нашу думку, для підвищення рівня економічної безпеки й уникнення у зв'язку з цим негативних явищ на підприємстві необхідно створити ефективну систему безпеки, що безпосередньо залежить від самого підприємства. Це дасть змогу уникнути певних критичних ситуацій з боку зовнішніх чинників і створити відповідні передумови для сталого розвитку.

У роботі окреслено лише загальні основи зміцнення економічної безпеки малого підприємництва, подальший пошук шляхів інтенсифікації розвитку системи забезпечення економічної безпеки малого підприємства залишається важливим науковим завданням та потребує подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Бандурка О.М., Духов В.С., Петрова К.Я., Червяков І.М. *Основи економічної безпеки. Х.: Вид-во Нац. університету внутрішніх справ, 2003. 236 с.*
2. Васильців Т.Г. *Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія. Львів: Арал, 2008. 384 с.*
3. Васильців Т.Г. *Формування середовища економічної безпеки підприємництва в Україні. URL: <http://www.cceol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=ba02a238d26745a781d9e3f15038dc19>*
4. Кристиняк М.Б. *Методичні аспекти забезпечення економічної безпеки малих підприємств. Наукові записки. 2014. № 3 (48). С. 34-38.*
5. Кузенко Т.Б. *Тактичне та стратегічне планування економічної безпеки підприємства. Актуальні проблеми економіки. 2004. № 3(33). С. 142-151.*
6. Філіппова С.В., Дашковський О.С. *Система формування і забезпечення економічної безпеки підприємства. Економіка: реалії часу. 2012. № 2. С. 17-21.*
7. Садова У. *Шляхи активізації розвитку малого бізнесу в Україні. Актуальні проблеми функціонування господарської системи України: Матеріали XXII-ої міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених, Львів, 15 травня 2015 р.. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2015. С.177-178.*
8. *Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>*
9. Волошин В.І. *Пріоритети та методи забезпечення економічної безпеки малого і середнього підприємства: дис. ... канд. економ. наук: 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». 2008. 196 с.*
10. Козаченко А.В., Пономарев В.П., Ляшенко А.Н. *Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения. К.: Либра, 2003. 280 с.*
11. Папехин Р.С. *Факторы финансовой устойчивости и безопасности предприятий: автореф. дисс. канд. экон. наук: Волгоградский государственный университет. Волгоград: ВГУ, 2007. 16 с.*
12. Фоміна М.В., Приходько В.В., Мішина І.Г. *Сучасний економічний розвиток: загрози, проблеми, перспективи: монографія. Донецьк: ДонНУЕТ, 2008. 230с.*
13. Швець Н.І. *Економічна безпека в управлінні персоналом. Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. Випуск 36(1). Донецьк, 2009. С. 179-184.*

14. Власюк О.С. Теорія та практика економічної безпеки в системі науки про економіку. Національний інститут проблем міжнародної безпеки при раді національної безпеки та оборони України. К., 2008. С. 59-64.

15. Гончаров Г.О. Шляхи інтенсифікації розвитку підсистеми недержавного забезпечення економічної безпеки малого підприємництва. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 1. С. 105-112.

References

1. Bandurka O.M., Dukhov V.Y., Petrova K.Y., Chervyakov I.M. *Fundamentals of economic security* Kharkiv: Publishing house of National university of Internal Affairs, 2003. 236 p. (in Ukrainian)
2. Vasylytsiv T.H. *Economic Security of Ukraine's Entrepreneurship: Strategy and Mechanisms for Strengthening*: monograph. Lviv: Aral, 2008. 384 p. (in Ukrainian)
3. Vasylytsiv T.H. *Formation of the environment of economic security of entrepreneurship in Ukraine*. URL: <http://www.cceol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=ba02a238d26745a781d9e3f15038dc19>
4. Krystynyak M.B. *Methodological aspects of providing economic safety of small enterprises*. Proceedings. 2014. № 3 (48). pp. 34-38.
5. Kuzenko T.B. *Tactical and strategic planning of economic security of the enterprise*. Actual problems of the economy. 2004. No. 3 (33). pp. 142-151.
6. Filyppova S.V., Dashkovskiy O.S. *System of formation and maintenance of economic safety of the enterprise*. Economics: realities of time. 2012. No. 2. pp. 17-21.
7. Sadova U. *Ways of activating the development of small business in Ukraine*. Actual problems of the functioning of the economic system of Ukraine: Materials of the XXII International Scientific Conference of Students, Postgraduates and Young Scientists, Lviv, May 15, 2015. Lviv: LNU after Ivan Franko, 2015. pp. 177-178.
8. Official site of the State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Voloshyn V.I. *Priorities and methods of ensuring economic security of small and medium enterprises*: diss. ... Candidate economist Sciences: 08.00.03 "Economics and management of the national economy". 2008. 196 p.
10. Kozachenko A.V., Ponomarev V.P., Lyashenko A.N. *Economic security of the enterprise: the essence and mechanism of provision*. Kyiv: Libra, 2003. 280 p.
11. Papekhin R.S. *Factors of financial stability and security of enterprises: the author's abstract*. diss. Cand. econ. Sciences: Volhohrad State University. Volhohrad, 2007. 16 p.
12. Fomina M.V., Prykhodko V.V., Mishyna I.H. *Modern economic development: threats, problems, prospects*: monograph. Donetsk: DonNOET, 2008. 230 p.
13. Shvets N.I. *Economic security in personnel management*. Scientific works of DonNTU. Series: economical. Issue 36 (1). Donetsk, 2009. pp. 179-184.
14. Vlasjuk O.S. *The theory and practice of economic security in the system of science of economics*. National Institute for International Security Problems at the National Security and Defense Council of Ukraine. Kyiv, 2008. pp. 59-64.
15. Honcharov H.O. *Ways of intensifying the development of the subsystem of non-state securing of economic security of small business*. Actual problems of the economy. 2015. № 1. pp. 105-112.

АВЕРИХІНА

Тетяна Володимирівна
t.v.averihina@mzeid.in

УДК 338.45: 664.6

АНАЛІЗ ПЕРЕДУМОВ ВИХОДУ
ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ
ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НА
МІЖНАРОДНІ РИНКИ

АВЕРИХІН

Микола Максимович
tataus1973@gmail.comк.е.н., доцент кафедри,
Одеський національний
політехнічний університетTHE PREFERENCES' ANALYSIS OF
OUTPUTS OF DOMESTIC FOOD
INDUSTRY ENTERPRISES TO
INTERNATIONAL MARKETSстудент, Одеський
національний політехнічний
університет

Проведено аналіз передумов виходу вітчизняних підприємств харчової промисловості на міжнародні ринки. Виявлено та досліджено фактори та мотиваційні механізми, що стимулюють експорт, та фактори що негативно впливають та ускладнюють його здійснення. Визначено стратегічні орієнтири у сфері зовнішньоторговельних відносин і обґрунтовані потенційні сценарії їх розвитку, які дозволили б подолати негативні тенденції і відповідали б інтересам виробників, держави і внутрішнього споживача.

* * *

Проведен анализ предпосылок выхода отечественных предприятий пищевой промышленности на международные рынки. Выявлены и исследованы факторы, и мотивационные механизмы, стимулирующие экспорт и факторы что негативно влияют и затрудняют его осуществления. Определены стратегических ориентиров в сфере внешнеторговых отношений и обоснованы потенциальные сценарии их развития, которые позволили бы преодолеть негативные тенденции и отвечали бы интересам производителей, государства и внутреннего потребителя.

* * *

The issue of preserving the export potential and ensuring the stable functioning of the food industry of Ukraine are particularly acute, which necessitates the definition of strategic benchmarks in the field of foreign trade relations and the substantiation of potential scenarios for their development, which would allow to overcome negative trends and meet the interests of producers, the state and the domestic consumer.

The purpose of this article is to analyze the prerequisites for the output of domestic food industry enterprises to international markets, to study all elements of the motivational mechanism, which consists of specific excitatory motives.

The paper analyzes the prerequisites for the output of domestic food industry enterprises to international markets. The factors and motivational mechanisms that stimulate export, and factors that negatively influence and complicate its implementation are revealed and investigated. Strategic benchmarks in the field of foreign trade relations are defined and potential scenarios of their development are grounded that would allow to overcome negative tendencies and meet the interests of producers, the state and the domestic consumer.

It was found that the increase of export of products is not only an important public interest, but first and foremost, in modern conditions, this became the question of the survival of most enterprises, since the ability to expand and upgrade production depends on the receipt of foreign exchange earnings to date. Therefore, regardless of the chosen strategy, its inalienable element should be the strengthening and development of the domestic market by increasing real incomes of citizens, the introduction of an effective system of food subsidies that takes into account the best world experience of protecting the domestic producer by all methods that do not contradict the international agreements, and defending national interests when making additions and changes to them.

Ключові слова: харчова промисловість, ризики, міжнародні ринки, ефективність, конкурентоспроможність

Ключевые слова: пищевая промышленность, риски, международные рынки, конкурентоспособность, эффективность,

Keywords: food industry, risks, international markets, efficiency, competitiveness

ВСТУП

За роки Незалежності України в харчовій промисловості відбулися значні структурні зміни, які визначили подальший хід і динаміку її розвитку. Протягом останніх двох років Україна зіткнулася з масштабними викликами, пов'язаними як з внутрішніми економічними та політичними зрушеннями, так і з несприятливою кон'юктурою на ключових для України світових ринках. Вони викликали революційні зміни у торгово-економічних відносинах України як в географічному, так і в галузевому розрізі, зокрема, вивівши харчову індустрію в драйвери економіки країни.

Питання збереження експортного потенціалу і забезпечення стабільної роботи харчової індустрії України набувають особливої гостроти, що викликає

необхідність визначення стратегічних орієнтирів у сфері зовнішньоторговельних відносин і обґрунтування потенційних сценаріїв їх розвитку, які дозволили б подолати негативні тенденції і відповідали б інтересам виробників, держави і внутрішнього споживача.

МЕТА РОБОТИ

Метою даної статті є аналіз передумов виходу вітчизняних підприємств харчової промисловості на міжнародні ринки, вивчення всіх елементів мотиваційного механізму, який складається із конкретних збуджувальних мотивів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дана стаття базується на працях вітчизняних і зарубіжних вчених, а також на матеріалах періодичних видань, статистичних збірниках. У роботі були вико-

ристані методи порівняння та узагальнення, аналізу і синтезу, системний підхід тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Основною метою, з якою підприємства виходять на зовнішні ринки, є максимізація прибутку за рахунок використання ефекту масштабу. Досягнення цієї мети не вичерпує всі елементи мотиваційного механізму, який складається із конкретних збуджувальних мотивів. Наведемо деякі з них:

- обмеженість та відносно низькі можливості розширення внутрішнього ринку;
 - рівень розвитку внутрішнього ринку, за якого вигідно розмішувати капітали за кордоном: насичення ринку товарами; посилення тиску конкурентів; зростання залежності від посередницької торгівлі; зростання зборів, що пов'язані із захистом довкілля; труднощі у дотриманні соціального законодавства;
 - подолання залежності від внутрішнього ринку, сезонних коливань попиту та розсіювання ризиків шляхом завоювання закордонних ринків;
 - скорочення витрат виробництва за рахунок кращого використання виробничих потужностей, у тому числі шляхом виробництва продукції за кордоном;
 - продовження життєвого циклу товару;
 - використання державних програм сприяння, які діють у своїй країні чи за кордоном;
 - зменшення податкових платежів, згідно з чинним законодавством України продовольчі товари, що йдуть на експорт, не обкладаються податком на додану вартість. Це є вагомим аргументом на користь здійснення експортної діяльності підприємствами харчової промисловості;
 - підвищення ефективності збутової діяльності шляхом посилення ринкових позицій на основі створення відділень, філій, дочірніх підприємств, розширення мережі сервісних пунктів тощо;
 - компенсація коливань валютного курсу шляхом організації паралельного виробництва і збуту у відповідних країнах;
 - подолання тарифних та нетарифних бар'єрів шляхом організації закордонного виробництва;
 - підвищення престижу підприємства на національному ринку як суб'єкта міжнародних економічних відносин.
- Водночас не слід залишати поза увагою й інші фактори, які ставлять під сумнів доцільність виходу підприємства на зовнішній ринок. Ось деякі з них:
- рівень прибутку від ЗЕД може виявитись насправді значно нижчим, ніж планувалось, через нестабільність економічної або політичної ситуації за кордоном;
 - модифікація товару для відповідності його вимогам закордонного ринку може виявитись надто витратною;
 - проникнення і закріплення на закордонному ринку буде вимагати значних коштів;
 - застосування урядом країни-імпортера нетарифних бар'єрів на шляху експортованого товару поставить під загрозу бізнес на цьому ринку [1].

Мотивованої орієнтації на експортну діяльність недостатньо. Тому перш ніж займатися зовнішньо-

економічною діяльністю, треба дослідити передумови виходу на міжнародний ринок та визначити чи володіє підприємство ними.

До передумов виходу на міжнародний ринок відносять:

- експорт відповідного продукту підприємства потенційно забезпечує вищу прибутковість порівняно з його реалізацією на внутрішньому ринку;
 - підприємству потрібна валюта для придбання за кордоном необхідної техніки, обладнання, які або відсутні на внутрішньому ринку, або мають незадовільну якість;
 - експорт на основі бартеру є єдиним способом одержати за кордоном необхідні ресурси, включаючи сировину;
 - за допомогою експорту підприємство намагається задіяти вільні виробничі потужності або розширити поле своєї діяльності (збільшити посівні площі фруктів та овочів, що використовуються як сировина для подальшої переробки) за рахунок тих галузей, продукція яких має попит за кордоном;
 - складнощі збуту своєї продукції на внутрішньому ринку;
 - підприємство виробляє високоякісні товари, що відповідають світовим стандартам завдяки високій кваліфікації кадрів і запровадженню прогресивної технології, і водночас володіє загальними маркетинговими перевагами;
 - підприємство намагається організувати і підтримувати своє виробництво на рівні світових вимог, користуючись міжнародними зв'язками, встановленими через експорт;
 - гарантія збуту продукції за кордоном партнеру, з яким встановились надійні ділові зв'язки. Можливі випадки, коли одержаний запит на здійснення експорту або зроблена за власною ініціативою пропозиція закінчились укладенням першої угоди, успіх якої викликав бажання продовжити експортну діяльність з цим партнером;
 - залежність від закордонних постачальників сировини, інших ресурсів (підприємство їх одержує під зобов'язання експорту готової продукції) [2].
- Крім причин, що заохочують підприємства до експорту, водночас діє ряд розуміння природи їх виникнення і характеру дії неможливо прийняти обґрунтоване рішення щодо експорту. Одним із важливих таких чинників є інфляція. Її високі темпи призводять до втрати підприємствами власних оборотних коштів, а разом з ними і фінансових можливостей для ефективного здійснення зовнішньоекономічних операцій, у тому числі і експортної діяльності. У період інфляції значно ускладнюється проблема конвертованості валюти, що також стримує здійснення цієї діяльності.
- Негативно впливають на експортну активність підприємств ускладненість і часта зміна державних методів регулювання ЗЕД. На жаль, цей чинник діяв в Україні впродовж усіх років з моменту надання підприємствам права самостійного виходу на зовнішній ринок.
- Ускладнюють експортну діяльність недостатні знання про законодавчу базу зарубіжних країн, що регулюють імпорт товарів, а також відсутність інфор-

мації про кон'юнктуру зарубіжних ринків, низька оперативна проінформованість підприємств про зміни у митних процедурах країн – потенційних імпортерів.

Стримують експорт невисокі якісні характеристики товару через відсталість технології і низьку кваліфікацію персоналу. Експорт стає неможливим і тоді, коли товар хоча і відповідає світовим стандартам за якістю, але через значні витрати на його виробництво стає неконкурентоспроможним за ціною.

Розвиток експортної діяльності підприємств може стримуватися високими податками на доходи від ЗЕД, обов'язковим продажем державної частини валютної виручки, недостатнім сприянням з боку держави розширенню експортної діяльності через різні важелі економічного регулювання і підтримки, які могли б забезпечити одержання вітчизняними підприємствами економічних переваг над своїми конкурентами.

Істотний негативний вплив на експорт справляють торговельні бар'єри країн-імпортерів, які вводяться ними не лише з метою захисту свого внутрішнього ринку, але й нерідко з політичних мотивів.

Зваживши всі причини, що стимулюють і стримують експорт, підприємство може відмовитися від нього або ж прийняти рішення про вихід на міжнародний ринок. Але це рішення є попереднім. Щоб переконатися у доцільності його остаточного прийняття, потрібно детально проаналізувати передумови експортної діяльності на рівні підприємства.

Однією з найважливіших передумов експортної діяльності підприємства є відповідність його продукції вимогам експортної діяльності з позицій її достатності в кількісному і якісному аспектах [3].

Якісний товар, який користується попитом в Україні, не обов'язково є таким, котрий бажають купити іноземні покупці, оскільки вони можуть мати інші звички і смаки. Крім того, у країні імпорту можуть бути інші вимоги стандартів, інші місцеві звичаї ведення торгівлі, інша система ваги тощо. Тому може виникнути потреба в пристосуванні (адаптуванні) товару підприємства до закордонного ринку збуту.

Як бачимо, виникає необхідність у визначенні придатності товару до експорту. При цьому слід приділити особливу увагу таким питанням:

- чи характеризується товар високою і сталою якістю, чи є він корисним для вживання, чи не містить алергенів? Який реальний термін збереження товаром високої якості за існуючих умов його транспортування і зберігання;

- чи має товар порівняно з іншими аналогічними товарами лише йому притаманні особливості, які б поліпшували можливості його збуту за кордоном у потенційних країнах імпорту? Для соків конкурентними перевагами можуть стати: більший відсоток фруктові частини, прямо віджатиї сік, сік, виготовлений не з концентрату, без додавання цукру, з якісної сировини, без додавання хімікатів. Для продуктів дитячого харчування: відсутність цукру, сировина найкращої якості, що пройшла контроль, поживна цінність та гіпоалергенність. Якщо такі особливості існують, то підприємство може розраховувати на успіх в експортній діяльності. В іншому разі можливос-

ті експорту істотно звужуються або можуть бути зведені до нуля, якщо підприємство не докладе зусиль щодо просування товару на ринок. Проте слід пам'ятати, що маркетингові зусилля вимагають значних коштів, а це ускладнює проблему цінової конкурентоспроможності товару;

- який вид транспорту може бути використаний для експорту товару:

- авіа, морський, залізничний, автомобільний, яка вірогідна величина транспортних витрат і наскільки вони підвищать собівартість продукції;

- чи немає торгових бар'єрів у потенційних країнах покупців, які б ускладнювали доступ товару на їх ринок;

- якщо є необхідність в адаптації товару до специфічних вимог експортного ринку, то скільки для цього потрібно часу і які будуть додаткові витрати?

Кожне з перелічених питань має принципове значення для експортера, тому на них потрібно мати чіткі й аргументовані відповіді. Незадовільний для експортера висновок з будь-якого питання може стати причиною його відмови від експорту. За умови, що всі параметри придатності товару до експорту задовольняють виробника, йому слід дати відповідь на ще одне дуже важливе запитання: за якою ціною він зможе продавати товар?

Для підприємства важливо, щоб мінімальна експортна ціна на його товар була не нижчою від рівня, за якого його дохід від експорту був би не меншим від доходу, отриманого від реалізації товару на внутрішньому ринку. Якщо ж розрахована таким чином ціна перевищує конкурентну ціну на міжнародному ринку, то підприємству потрібно знайти можливості зниження витрат або ж відмовитися на даному етапі від експорту. Зрозуміло, що для виробника експорт може стати досить ефективним, якщо його мінімальна ціна нижча від конкурентної.

Важливою передумовою експортної діяльності є наявність у підприємства необхідних фінансових ресурсів. Експорт – це діяльність, яка вимагає більших витрат, ніж їх зазнає виробник, реалізуючи товар на внутрішньому ринку. Додаткових витрат підприємство починає зазнавати ще до початку експортних операцій: на вивчення міжнародного ринку, на заходи щодо просування товару на ринок тощо. Крім того, експорт вимагає значних додаткових витрат на транспортування товару, оплату митних зборів, організацію продажу товару в країні імпортера та ін. Як захід у конкурентній боротьбі підприємство може використати поступки іноземному покупцю, надаючи відстрочку платежу за товар. Стає очевидним, що експорт вимагає більше готівки, ніж її необхідно мати при реалізації товару на внутрішньому ринку.

При нестачі власних фінансових ресурсів для здійснення експорту приватні або приватизовані малі і середні підприємства мають можливість скористатися коштами проектів розвитку експорту, серед яких:

- WNISEF 2017-21 рр. – співфінансування проектів, які створюють робочі місця в українському приватному секторі шляхом збільшення експорту;

- Cutis Project 2016-12 рр. забезпечуватиме україн-

ський бізнес інформацією та технічною допомогою, необхідною для експорту українських товарів до Канади та залучення канадських інвестицій до України;

– Програма ЄБРР для малого бізнесу в Україні надає гранти на консалтингові послуги, допомагає залучити інвестиції, отримати доступ до технічної підтримки та консультацій;

– EU4Business (полегшує отримання фінансування для малого і середнього бізнесу, МСП отримують технічну підтримку щодо узгодження зі стандартами ЄС, що дозволить їм збільшувати експорт та отримувати вигоду від угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС;

– Fit for partnership with Germany – інструмент підтримки ЗЕД підприємств країн-партнерів, розвиток міжнародних управлінських компетенцій;

– Посольство Королівства Нідерландів в Україні – ознайомча місія для виробників та переробників фруктів, гід та грибів до Нідерландів;

– COSME – конкурентоспроможність підприємств малого та середнього бізнесу, 2014-20 рр. – пошук партнерів закордоном, розвиток інновацій та трансферу технологій [4].

Успіх експортної діяльності значною мірою залежить від її кадрового забезпечення. На зовнішніх ринках значно вища конкуренція, ніж на вітчизняному ринку. Щоб за таких умов успішно продавати свій товар, потрібна висока кваліфікація в галузі міжнародної торговельної практики керівника підприємства, а також персоналу, якому доручено здійснювати експортні операції.

Якщо підприємство лише починає експортну діяльність і розглядає її не як епізодичний акт, а як самостійний і довготривалий напрям розвитку, йому заздалегідь слід подумати про комерційну підготовку власних кадрів, надавши їм можливість пройти навчання у відповідних навчальних закладах. Але оскільки послугами цих кадрів підприємство зможе скористатися пізніше, то на перших порах для зменшення ризику йому доцільно найняти консультантів з експорту. Це вимагає додаткових витрат. Однак тут слід пам'ятати, що зайва економія у найнятті консультантів для організації і планування експортної діяльності на початковій стадії може призвести до великих втрат, які не йдуть ні в яке порівняння з витратами на оплату їх послуг.

Чим більші масштаби експортної діяльності підприємства, тим більша існує потреба у знанні персоналом іноземних мов. Звичайно, якщо підприємство здійснює експортні операції рідко і безсистемно, то воно може найняти на певний час перекладача. Але регулярна експортна діяльність вимагає, щоб персонал, який здійснює її, добре володів насамперед англійською мовою і, крім того, бажано ще й мовою країни експорту. У міжнародній торговельній практиці панує вислів: купити товар можна будь-якою мовою, але продавати краще всього рідною мовою клієнта [4].

Кадровий персонал повинен добре знати вітчизняне і міжнародне право, що регулює зовнішньоеконо-

мічну діяльність. Адже за порушення чинного законодавства України (свідомо чи несвідомо) до суб'єктів ЗЕД застосовуються спеціальні санкції – тимчасового призупинення ЗЕД або режиму індивідуального ліцензування. Причому індивідуальному ліцензуванню підлягають усі без винятку види ЗЕД. Підприємству-порушнику законодавства (порушення у частині антимонопольних заходів, здійснення недобросовісної конкуренції, застосування демпінгу, порушення обмежень на реекспорт тощо) видається разова індивідуальна ліцензія, за яку потрібно сплачувати державний збір. Вона є підставою для митного оформлення вантажів підприємства, до якого застосовано режим індивідуального ліцензування.

Підприємствам, до яких застосовано санкцію тимчасового призупинення ЗЕД або індивідуального ліцензування, заборонено укладати угоди доручення, комісії, агентські, спільної діяльності, консигнації, дилерські, дистриб'юторські, оренди, найму та інші угоди, які передбачають проведення зовнішньоекономічних операцій іншими способами або на користь інших осіб за дорученням чи через передачу майна у строкове користування з метою проведення ЗЕД.

ВИСНОВКИ

Нарощування експорту продукції є не тільки важливим державним інтересом. У сучасних умовах це стало питанням виживання більшості підприємств, оскільки від отримання валютної виручки, на сьогоднішній день, залежать можливості розширення та оновлення виробництва. Тому, незалежно від обраної стратегії, її невід'ємним елементом має бути зміцнення і розвиток внутрішнього ринку шляхом збільшення реальних доходів громадян, запровадження ефективної системи продовольчого субсидування, яка враховує кращий світовий досвід захисту вітчизняного виробника всіма методами, які не суперечать укладенням міжнародним угодам, а відстоювання національних інтересів при внесенні доповнень і змін до них.

Список використаних джерел

1. Балацкій О.Ф. *Экономический потенциал административных и производственных систем: монография*. Суми, 2016. 973 с.
2. Тищенко А.Н., Головки О.С. *Стратегия управления развитием предприятия*. Харьков, 2014. 198 с.
3. Забелин П.В., Моисеева Н.К. *Основы стратегического управления: учебное пособие*. Москва, 2015. 196 с.
4. Кизим Н.А., Благуи И.С., Копчак Ю.С. *Оценка и прогнозирование платежеспособности предприятий: монография*. Харьков, 2014. 144 с.

References

1. Balatsky O.F. *The economic potential of administrative and production systems: monograph*. Sumy, 2016. 973 p. (in Russian)
2. Tishenko A.N., Golovko O.S. *Enterprise development management strategy*. Kharkiv, 2014. 198 p. (in Russian)
3. Zabelin P.V., Moiseeva N. K. *Fundamentals of strategic management: Moscow, 2015. 196 p. (in Russian)*
4. Kizim N.A., Blagun I.S., Kopchak Y.S. *Assessment and forecasting of insolvency of enterprises: monograph*. Kharkiv, 2014. 144 p. (in Russian)

СЛЮСАРЕНКО

Вікторія Євгенівна
viktoorijsaaa@gmail.comк.е.н., доцент, Державний
вищий навчальний заклад
"Ужгородський національний
університет"

УДК 339.94 +339.97:316.33

СВІТОВИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СПІВРОБІТНИЦТВА ПО ОСІ ДЕРЖАВА-БІЗНЕС-ГРОМАДСЬКІ
ІНСТИТУЦІЇWORLD EXPERIENCE OF ORGANIZATIONAL AND LEGAL SUPPLY OF
COOPERATION AT THE STATE – BUSINESS – PUBLIC INSTITUTIONS
AXIS

У статті розглянуто відносини між секторної взаємодії спрямовані на економічний розвиток держави. Досліджено організаційно-правове забезпечення у різних країнах світу задля досягнення спільної мети та врахування інтересів різних верств населення при проведенні реформ у державі. Результати отримані в ході аналізу світового досвіду регулювання міжсекторної взаємодії за допомогою нормативно правової бази, є те що чим вища її ефективність тим більший синергетичний ефект який впливає на ефективний розвиток суспільства в цілому.

* * *

В статье рассмотрены отношения между секторной взаимодействия направлены на экономическое развитие государства. Исследована организационно-правовое обеспечение в различных странах мира для достижения общей цели и учета интересов различных слоев населения при проведении реформ в государстве. Результаты получены в ходе анализа мирового опыта регулирования межсекторного взаимодействия с помощью нормативно-правовой базы, является то, что чем выше ее эффективность тем больше синергетический эффект который влияет на эффективное развитие общества в целом.

* * *

The article deals with the relations between the state, business, and public institutions represented by civic associations, which are aimed to develop the state economically. The issue of organizational and legal support in different countries to achieve the common goal and taking into account the interests of different sections of the population in the state reforms is examined. The author researched the development and establishment of tripartism in countries worldwide, especially in Germany, Hungary, and the United Kingdom, for systematizing the trend experience and the result.

The author also explores and outlines the trends of the leading institutes of inter-sectoral interaction development, such as the Institute of Social Partnership and the Institute of Public-Private Partnership, and the dispositions of their actions at all levels of interaction. During the research, the author identifies the productive mechanisms of intersectoral interaction for implementation in the Ukrainian realities and taking into account Ukrainian peculiarities of the social development. Within the research, the social partnership has been identified as an institute of the tripartite partnership and the processes of its formation in Germany, Hungary, and the United Kingdom are considered. The author has proven that the effectiveness of tripartite partnership should be increased due to the achievement of synergy effect according to the observance of social, legal, financial rules and norms considered in the investigated regulatory, legal documents, by the interaction of its participants.

The results obtained during the analysis of the worldwide experience of regulation between sectoral interaction with the help of the regulatory and legal base, are the useful regulatory basis of sectoral interaction, which gives a synergistic effect that influences the effective development of society. And projects that are implemented in the course of involving all three sectors are focused on contractual terms (concessions), regulation of relations. That's why, due to the expense of observing the conditions of the participants in the tripartite partnership can achieve a synergistic effect in the socio-economic and environmental spheres, and thus in society as a whole.

Ключові слова: держава, бізнес, громадські інституції, трьохстороннє співробітництво

Ключевые слова: государство, бизнес, общественные институты, трехстороннее сотрудничество

Keywords: state, business, public institutions, trilateral cooperation

ВСТУП

Новим стандартом для співпраці та розвитку суспільства є налагодження партнерських відносин між представниками основних секторів держави – комерційними, неприбутковими, недержавними, приватними, державними-муніципальними. Дослідження світового досвіду тристоронніх відносин є надзвичайно актуальним з огляду на імплементацію, в Україні найкращих вироблених у світі стандартів, що сприяють розвитку ефективного суспільства.

Аналіз останніх досліджень з питань співпраці

між державою, бізнесом та третім сектором відображено у працях М. Гарвіна, В.І. Геєця, Е.М. Лібанової, Б.Д. Гаврилишина, Н.Г. Діденко, Л.С. Вербовської, Д.М. Брінкерхофф, К.І. Козлова, Г.А. Трунової, А.А. Шуліка, П.І. Шилепницького, С.П. Перегудов, А.М. Михненко.

МЕТА РОБОТИ

Метою статті є проведення дослідження організаційно-правового забезпечення у світі здійсненні аналізу та систематизації інформації про співпрацю влади, бізнесу та «третього сектора», яка надає можли-

вість вивести чинники, що вплинули на ефективність економіки в розвинутих країнах світу. У ході проведеного дослідження було використано такі методи: порівняльно-історичний, описовий, аналіз, узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Оскільки основними формами міжсекторного партнерства є соціальне та державно-приватне партнерство то аналіз позитивних практик їх втілення є актуальною з огляду імплементація ефективних практик в Українську реальність.

За матеріалами ОЕСР [2-8; 9; 10; 11] у європейському просторі *під соціальним партнерством* розуміється взаємодія різних складових сил суспільства, передусім праці і капіталу, досягнення ними взаємоприйнятних компромісів при вирішенні проблем, що зачіпають спільні інтереси.

І. Турок в роботі "Innovation in Local Governance: the Irish Partnership Model" в рамках сумісного з ОЕСР проекту «Local Partnerships for Better Governance» стверджує, що метою *соціального партнерства* є уникнення конфліктів, використовуючи арсенал різноманітних матеріальних, моральних, політичних, юридичних засобів урегулювання проблем, що виникають. Однією з головних складових сучасної соціальної політики є соціальний діалог, який на практиці реалізує ідею соціального партнерства [9].

Європейська комісія визначає соціальний діалог, як процес постійної взаємодії соціальних партнерів з метою дійти згоди з економічних або соціальних питань на рівні держави, сектору економіки або підприємства.

На рівні Ради Європи принципи соціального партнерства закріплено в Європейській соціальній хартії 1961 р. та у Переглянутій Європейській соціальній хартії 1996 р [11].

До колективних прав за Хартією належать такі:

всі працівники і роботодавці мають право на свободу об'єднання в національні й міжнародні організації для захисту економічних і соціальних інтересів (ст. 5);

всі працівники і підприємці мають право на укладення колективних договорів (ст. 6);

працівники мають право брати участь у визначенні та у поліпшенні умов праці та виробничого середовища на підприємстві (ст. 22);

представники працівників на підприємстві мають право на захист від дій, що завдають їм шкоду, та їм має бути надано відповідні можливості для здійснення їх функцій (ст. 28);

всі працівники мають право на інформацію і консультації протягом здійснення колективних звільнень (ст. 29) [11].

Узгодження потреб, інтересів, можливостей та об'єднання зусиль учасників відносин трьохстороннього партнерства, держави бізнесу та третього сектору, здійснюється через прозорі схеми їх регулювання, необхідного для підвищення якості життя громадян [1].

Світовий досвід переконливо доводить, що проблемами економіки і суспільного життя, в тому числі у сфері застосування найманої праці, вирішуються оп-

тимально, якщо реалізується орієнтація не на конфронтацію, а на досягнення соціальної злагоди, узгодження інтересів різних суспільних груп.

У звіті ОЕСР «Corporate Social Responsibility: Partners for Progress» [2] стверджується, що ключовим стрижнем соціального партнерства є *принцип співробітництва* між роботодавцями і найманими працівниками, який реалізується у формах проведення переговорів, укладення колективних договорів та колективних угод, узгодження проектів нормативно-правових актів, консультацій при прийнятті рішень соціальними партнерами на всіх рівнях.

За німецьким досвідом, висвітленим у праці професора Корнелісокого університету Л. Тернера «Social Partnership in Germany: Lessons for U.S. Labor and Management» [12], яка залишається актуальною й дотепер, стверджується, що впродовж тривалого часу що головною формою соціального партнерства у Німеччині була виробнича рада, яка створюється на підприємстві і являє собою консолідований орган представництва робітників і службовців. Через виробничі ради трудящі відстоюють свої інтереси перед роботодавцем.

Виробничі ради утворюються відповідно до Закону «Про правовий порядок підприємств» (Німеччина) на основі виборної процедури. У виборах не беруть участь особи, які представляють позиції роботодавця, зокрема, провідні службовці, члени правління акціонерного товариства.

Право на захист від безробіття регулюється Законом «Про сприяння зайнятості працівника», який втратив постійне місце роботи. Йому надається допомога та здійснюється його перенавчання. Розмір допомоги у разі безробіття дорівнює 68 % його останнього чистого доходу, а для одинокого – 63 %. Після року безробіття їм надається соціальна допомога у розмірі 58 % чистого доходу, якщо немає інших джерел існування.

Право на 8-годинний робочий день та відпустку не менше 18 робочих днів забезпечується Законом «Про регулювання робочого часу» та Федеральним Законом «Про відпустки» (Німеччина).

Право на задовільні умови праці регулюється Законом «Про безпеку праці». Реалізація цього закону покладена на лікарів підприємств, які певною мірою незалежні від роботодавців.

Захист працюючих жінок гарантується Законом «Про охорону материнства» та Федеральним Законом Німеччини «Про допомогу по нагляду за дитиною», які дають право на оплачувані відпустки вагітним жінкам і жінкам, які мають дітей [12].

Посилений соціальний захист мають інваліди відповідно до Закону «Про інвалідів» (Німеччина). Для звільнення інвалідів з роботи за ініціативою роботодавця потрібна згода незалежного державного органу. Крім того, підприємства і державні установи зобов'язані надавати інвалідам робочі місця або грошима компенсувати їх відсутність.

Практика соціального партнерства і застосування Закону «Про правовий режим підприємства» свідчить, що між виробничою радою і роботодавцем неминучі конфліктні ситуації. Уразі, коли сторони переговорного процесу не можуть дійти згоди, виникає не-

обхідність у створенні примирної комісії. Вона складається з рівного числа представників роботодавця і виробничої ради та незалежного голови, кандидатура якого повинна бути погоджена з обома сторонами. Якщо роботодавець і рада підприємства не узгодили пропозиції щодо головуючого, його призначає суд із трудових суперечок. Завданням примирної комісії є досягнення компромісів. Комісія має право прийняти більшістю голосів рішення із суперечливих питань. Конституційна форма примусової домовленості спонукає соціальних партнерів досягати компромісів на переговорах. Тому спірні питання не часто виносяться на обговорення комісії, бо кожний з партнерів ризикує залишитись на невідгдних позиціях. Робота примирної комісії оплачується підприємством.

Дмітрин Дімітрова та Жак Вірлокк у книзі «Trade Union Strategies in Central and Eastern Europe: Towards Decent Work» [13] приходять до висновку, що в Центральній і Східній Європі піонером трипартизму була Угорщина, де у 1988 р. створено орган трипартизму – Всеугорський союз узгодження інтересів. У 1990 р. його реорганізовано у раду узгодження інтересів, функції і кола учасників якого розширені. Якщо раніше робота цієї структури визначалась в основному урядом, то після 1990 р. усі три сторони (уряд, роботодавець, профспілки) виступають як рівноправні партнери.

Примітно, що в Угорщині, як і в інших країнах, не існує окремого закону, який регулює тристороннє співробітництво. Воно базується на рішеннях уряду і домовленості сторін. Обов'язки уряду щодо узгодження інтересів визначені трудовим кодексом Угорщини, а Закон «Про зайнятість» передбачає значні юридичні права ради по узгодженню інтересів. Механізм соціального партнерства в Угорщині, як і в країнах Західної Європи та Азії, є ефективним засобом регулювання трудових відносин, попередження страйків та інших форм відкритого протистояння.

ЄС і Європейська Комісія взяли на себе зобов'язання сприяти європейському соціальному діалогу, як на міжгалузевому так і на галузевому рівнях. Питання соціального діалогу відображені в основоположних документах ЄС – Маастрихтському та Амстердамському договорах (ст.ст. 138-139).

На міжгалузевому рівні двосторонній соціальний діалог відбувається між Європейською конфедерацією профспілок, Радою європейського професійного та управлінського персоналу і Європейською конфедерацією керівного та управлінського персоналу зі сторони найманих працівників та Конфедерацією європейського бізнесу, Європейським центром роботодавців та підприємств, які надають громадські послуги і Європейською асоціацією малих і середніх підприємств зі сторони роботодавців.

Для проведення галузевого соціального діалогу на європейському рівні, починаючи з 1998 р., Європейська Комісія створила 41 комітет галузевого соціального діалогу. До складу комітетів входять максимум

64 члени, які порівну представляють працівників та роботодавців. Засідання комітетів проводяться не менше одного разу на рік. В цілому галузеві комітети прийняли понад 500 документів – це автономні угоди, кодекси поведінки, керівні принципи, спільні заяви і проекти. Угоди можуть бути реалізовані через директиви ЄС.

Фінансування громадської інфраструктури (дороги, транспорт, громадські будівлі) розвинулось у *Великобританії* завдяки Закону «Про приватне фінансування» (Private Finance Initiative (PFI)) на початку 90-х рр. XX ст. і зараз такі проекти відомі як класичні проекти державно-приватного партнерства [14].

Далі, проаналізуємо міжнародної системи законодавства соціального та державно-правового законодавства (табл. 1).

За результатами досліджень Керівної групи ОЕСР з корпоративного управління входили постійні спостерігачі від Світового Банку, Міжнародного валютного фонду (МВФ), а також Банку Міжнародних Розрахунків (BIS), висвітлених в «Принципах корпоративного управління ОЕСР» (які були схвалені на зустрічі міністрів країн ОЕСР в 1999 р. і відтоді стали міжнародним орієнтиром для осіб, які формують політику, інвесторів, компаній та інших зацікавлених осіб по всьому світу) обґрунтовується можливість компаній створювати партнерства і родинні компанії і передавати їм оборотні активи, права на фінансові потоки, інші права і зобов'язання дозволяє компаніям адаптуватися до мінливих умов і забезпечує розподіл відповідальності в багаторівневих організаціях. Крім того, це дає компаніям можливість передавати оборотні активи і перетворюватися у виключно холдингові компанії. У зв'язку з цим виникає потреба у побудові ефективних партнерських механізмів із органами державного управління в країнах, де такі «родинні компанії» відкривають свої підконтрольні підприємства (subsidiary) та представництва (branch). Практика показує, що до даних механізмів повинна бути долучена громадська спільнота, тобто спільноти людей, які працюють в даних компаніях та проживають в даних країнах, яка має відстоювати власні інтереси.

ВИСНОВКИ

Як бачимо із проведеного дослідження, тристоронні відносини стрімко розвиваються та є тим чинником, який призводить до становлення ефективного суспільства, досягнення цілей розвитку держави у реалізації трансформаційних процесів, успішної модернізації економіки і соціальної сфери. Відносини, побудовані на принципах партнерства, припускають вибудовування ефективних механізмів взаємодії суспільства, бізнесу і держави, спрямованих на реалізацію зусиль усіх сторін, забезпечення врахування інтересів різних соціальних верств суспільства, бізнесу при виробленні та проведенні соціально-економічної політики державою.

Таблиця 1

Результати аналізу міжнародної системи законодавства соціального та державно-правового законодавства [систематизовано автором на основі вивчення нормативно-законодавчих актів та рекомендацій]

№ п/п	Соціальне партнерство				Державно приватне партнерство			
	Нормативний документ	Дата прийняття, №	П. закону	Цитата норми	Нормативний документ	Дата прийняття, №	П. закону	Цитата норми
1	Європейська й соціальна хартія Конвенція Міжнародної організації праці	1961, 1996 1978, №150		Термін «система адміністрації праці» охоплює всі органи державного управління, які відповідають за адміністрацію праці та (або) займаються цими питаннями, незалежно від того, чи це управління міністерств, державні відомства, у тому числі напівдержавні та регіональні або місцеві відомства, чи будь-яка форма децентралізованої адміністрації, та будь-яку організаційну структуру для координації діяльності таких органів і проведення консультацій з роботодавцями, працівниками та їхніми організаціями, а також їхньої участі в роботі цих органів.				
2.	Маастрихтська угода	7 лютого 1992 р. 5 липня 2002 р.		Члени ЄС та країни-претенденти в черговий раз узаконили та розширили повноваження загальноєвропейського «третього сектору».				
3.	Фундаментальні принципи статусу неурядових організацій в Європі, прийняті учасниками багатосторонньої зустрічі, організованої Радою Європи	№ CM / Rec(2007)14 [1] 1988						
4.	Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи державам – членам щодо правового статусу неурядових організацій у Європі	1990						

Список використаних джерел

1. Слюсаренко В.Є. Електронне врядування як ефективний інструмент трьохстороннього партнерства. Економіка. Фінанси. Право. Київ, 2017. № 4/1. С. 49-52.
2. Corporate Social Responsibility: Partners for Progress. OECD. Paris, 2001. 152 p. URL: <http://www.oecd.org/cfe/lead/corporatesocialresponsibilitypartnersforprogress.htm>
3. Eberts R., Erikcek G. The Role of Partnerships in Economic Development and Labour Markets in the United States. Local Partnerships for Better Governance, OECD Publications, Paris, 2001.
4. Local governance and partnerships. A summary of the findings of the OECD study on local partnerships. OECD Publications. Paris, 2013. URL: <http://www.oecd.org/employment/lead/1962067.pdf>
5. OECD. Local Management for More Effective

Employment Policies, OECD Publications, Paris, 1998. URL: <http://www.oecd.org/employment/lead/1962067.pdf>

6. OECD. Decentralising Employment Policy: New Trends and Challenges, OECD Publications, Paris, 1999. URL: <http://www.oecd.org/employment/lead/1962067.pdf>

7. OECD. Local Partnerships for Better Governance. OECD Publications. Paris, 2001. URL: <http://www.oecd.org/employment/lead/1962067.pdf>

8. OECD. Sustainable Development: Critical Issues, OECD Publications, Paris, 2001. URL: <http://www.oecd.org/site/worldforum/33703694.pdf>

9. Turok, I. Innovation in Local Governance: the Irish Partnership Model. Local Partnerships for Better Governance, OECD Publications. Paris, 2001.

10. Successful partnerships. OECD Lead Report. 2015. URL: <http://www.oecd.org/regional/lead/forumonpartnershipsandlocalgovernance.htm>

11. *European Social Charter Collected texts (updated 1st January 2015)*. OECD. URL: <https://rm.coe.int/168048b059>
12. Turner, L. *Social partnership in Germany: Lessons for U.S. labor and management. Looking Ahead*. 1993. № 15(3), pp. 13-16.
13. Dimitrova D., Vilrocx J. *Trade Union Strategies in Central and Eastern Europe: Towards Decent Work*. Paris, 2005, 356 p.
14. UK – *Developments in social partner organisations: employer organisations' 2017*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. URL: <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/comparative-information/national-contributions/united-kingdom/uk-developments-in-social-partner-organisations-employer-organisations>.

References

1. Sliusarenko V.Y. *E-government as an effective tool for trilateral partnership*. *Ekonomika. Finansi. Pravo*. Kyiv, 2017. № 4/1. pp. 49-52. (in Ukrainian)
2. *Corporate Social Responsibility: Partners for Progress*. OECD. Paris, 2001. 152 p. URL: <http://www.oecd.org/cfe/leed/corporatesocialresponsibilitypartnersforprogress.htm>
3. Eberts R., Erikcek G. *The Role of Partnerships in Economic Development and Labour Markets in the United States. Local Partnerships for Better Governance*, OECD Publications, Paris, 2001.
4. *Local governance and partnerships. A summary of the findings of the OECD study on local partnerships*. OECD Publications. Paris, 2013. URL: <http://www.oecd.org/employment/leed/1962067.pdf>
5. OECD. *Local Management for More Effective Employment Policies*, OECD Publications, Paris, 1998. URL: <http://www.oecd.org/employment/leed/1962067.pdf>
6. OECD. *Decentralising Employment Policy: New Trends and Challenges*, OECD Publications, Paris, 1999. URL: <http://www.oecd.org/employment/leed/1962067.pdf>
7. OECD. *Local Partnerships for Better Governance*. OECD Publications. Paris, 2001. URL: <http://www.oecd.org/employment/leed/1962067.pdf>
8. OECD. *Sustainable Development: Critical Issues*, OECD Publications, Paris, 2001. URL: <http://www.oecd.org/site/worldforum/33703694.pdf>
9. Turok, I. *Innovation in Local Governance: the Irish Partnership Model. Local Partnerships for Better Governance*, OECD Publications. Paris, 2001.
10. *Successful partnerships. OECD Lead Report*. 2015. URL: <http://www.oecd.org/regional/leed/forumonpartnershipsandlocalgovernance.htm>
11. *European Social Charter Collected texts (updated 1st January 2015)*. OECD. URL: <https://rm.coe.int/168048b059>
12. Turner L. *Social partnership in Germany: Lessons for U.S. labor and management. Looking Ahead*. 1993. № 15(3), pp. 13-16.
13. Dimitrova D., Vilrocx J. *Trade Union Strategies in Central and Eastern Europe: Towards Decent Work*. Paris, 2005, 356 p.
14. UK – *Developments in social partner organisations: employer organisations' 2017*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. URL: <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/comparative-information/national-contributions/united-kingdom/uk-developments-in-social-partner-organisations-employer-organisations>.

ДОРОШУК

Ганна Анатоліївна
doroshuk.anna@gmail.comк.е.н., доцент, Одеський
національний політехнічний
університет

УДК 334.716.061.5:658.589

УПРАВЛЕНИЕ ИЗМЕНЕНИЯМИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ
КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА В ПОДГОТОВКЕ МЕНЕДЖЕРОВTHE CHANGES' MANAGEMENT WITH THE COMPETENT APPROACH
USING IN MANAGERS' TRAINING

Успешное внедрение изменений требует от персонала новых компетенций. Целью статьи является обоснование целесообразности использования компетентностного подхода в подготовке менеджеров в условиях изменений и формирования компетенций по управлению изменениями. Сформированы компетенции по управлению изменениями по видам и уровням управления: стратегический, мастерский, продвинутый, базовый. Описание и использование компетенций позволяет повысить мотивацию и степень внедрения изменений.

* * *

Introduction. Globalization processes in the world economy lead to an increase in the interrelationships and interdependencies between different economic entities, a considerable complication of the structures of enterprises and organizations and, as a result, exacerbate the problems of their management. Organizations are confidently developing when they have a well-grounded strategy and efficiently use resources, transforming when they cease to meet their chosen goals. Contemporary successful management of an enterprise must take into account the impact of the transient environment and be based on the ability of the management to choose the right vector for the development of the organization. That is why the training of managers capable of managing in a changing environment is becoming a very topical issue.

Purpose. The purpose of the article is to ground the expediency of using the competence approach in training managers in the conditions of change and to form competences for change management.

Results. The necessity of a competence approach for training managers in conditions of changes is grounded. The types and description of the competences for change management: corporate, leadership, managerial, professional are considered. Competencies to manage changes in the organization by management levels: strategic, mastery, advanced, basic are formed.

Conclusion. The quality of human capital is becoming a decisive factor in the context of global competition. The need to adapt to change and generate changes sets new tasks for modern managers, an attempt to solve which can be done through the formation of appropriate competencies. Prospects for further research in this direction is the formation of a card of competencies for agents and participants of change and the definition of competencies to manage change in the overall knowledge management system of the company.

* * *

Вступ. Глобалізаційні процеси у світовій економіці призводять до зростання взаємозв'язків і взаємозалежностей між різними економічними об'єктами, значного ускладнення структур підприємств і організацій і, як наслідок, загострюють проблеми управління ними. Організації впевнено розвиваються, коли мають обґрунтовану стратегію і ефективно використовують ресурси, трансформуються, коли перестають відповідати обраним цілям. Сучасне успішне управління підприємством повинно враховувати вплив швидкоплинного зовнішнього середовища і базуватися на вмінні керівництва вибрати правильний вектор розвитку організації. Саме тому підготовка менеджерів, здатних до управління в умовах змін стає вельми актуальною проблемою.

Мета. Метою статті є обґрунтування доцільності використання компетентнісного підходу в підготовці менеджерів в умовах змін і формування компетенцій з управління змінами.

Результати. У статті обґрунтовано необхідність компетентнісного підходу для підготовки менеджерів в умовах змін. Розглянуто види та опис компетенцій з управління змінами: корпоративні, лідерські, управлінські, професійні. Сформовано компетенції щодо управління змінами в організації за рівнями менеджменту: стратегічний, майстерський, просунутий, базовий.

Висновки. Якість людського капіталу стає вирішальним фактором в умовах глобальної конкуренції. Необхідність пристосовуватися до змін і генерувати зміни, ставить перед сучасними менеджерами нові завдання, спробу вирішити які можливо зробити через формування відповідних компетенцій. Перспективами подальших досліджень у цьому напрямку є формування карти компетенцій агентів і учасників змін і визначення компетенцій до управління змінами в загальній системі управління знаннями компанії.

Ключевые слова: компетентностный подход; компетенция; менеджер по управлению изменениями; виды компетенций; компетенции по управлению изменениями; управление изменениями

Keywords: competence approach; competence; change management; types of competences; competence to manage change; change management

Ключові слова: компетентнісний підхід; компетенція; менеджер з управління змінами; види компетенцій; компетенції з управління змінами; управління змінами

ВВЕДЕНИЕ

Глобализационные процессы в мировой экономике приводят к росту взаимосвязей и взаимозависимос-

тей между различными экономическими объектами, значительному усложнению структур предприятий и организаций и, как следствие, обостряют проблемы управления ими. Современное успешное управление

предприятием должно учитывать влияние скоротечного внешней среды и базироваться на умении руководства выбрать правильный вектор развития организации. Именно поэтому подготовка менеджеров способных к управлению в условиях изменений становится весьма актуальной проблемой.

Анализ последних исследований и публикаций. Вопросы кадрового обеспечения изменений рассмотрены во многих работах, среди которых отдельно можно выделить работы авторов Н.В. Диденко, А.А. Дьяченко, Т.В. Мата, Д.В. Найпак [1-4], посвященных управлению персоналом и кадровой политике в условиях управления изменениями. Анализ научных работ позволил сделать вывод, что в них уделено внимание готовности управлять изменениями, кадровому потенциалу изменений, взаимодействию между участниками изменений, но остаются недостаточно изученными вопросы требований к компетенциям менеджеров по управлению изменениями.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧИ

Целью статьи является обоснование целесообразности использования компетентностного подхода в подготовке менеджеров в условиях изменений и формирования компетенций по управлению изменениями.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Работа выполнена на основе собранного авторами анализа публикаций специализированных периодических изданий, научных трудов, а также собственных исследований автора в ходе обучения менеджеров компании, внедряющей изменения. В процессе исследований данной проблемы использовались общенаучные методы исследований: классификаций, сравнения, абстрактно-логический и другие.

РЕЗУЛЬТАТЫ

Компетенция – это основная характеристика личности, с помощью нее достигаются высокие результаты работы; это способность действовать в соответствии со стандартами и нормами работы. Компетенция – это способности к стабильному и успешному выполнению определенного вида деятельности, основанные на внутренней мотивации человека. Понятие компетенции определяется через стандарты поведения.

В современных условиях изменений и реформирования отечественного бизнеса именно компетенции становятся двигателем для развития бизнеса. Именно на основе их, а не простой привлекательности рынков определяются механизмы диверсификации и проникновения на новые рынки. Ключевая компетенция не уменьшается по мере ее использования. В отличие, от материальных активов, теряют со временем свою ценность, компетенции усиливаются по мере их применения и совместного использования. Однако, компетенции все равно нуждаются в уходе и защите, поскольку сила знания, которым не пользуются, угасает. Компетенции является тем клеем, который скрепляет воедино имеющиеся направления бизнеса в компании.

Кроме того, создание ключевых компетенций является делом более амбициозным и иным нежели вер-

тикальная интеграция. Менеджеры, которые выбирают между собственным производством и закупками извне, начинают с рассмотрения конечных продуктов и затем – возможностей интеграции «вверх» с точки зрения экономической эффективности цепи поставщиков и интеграции «вниз» в направлении дистрибуции и клиентов. Они не принимают во внимание имеющиеся в компании запасы навыков и не стремятся выяснить нетрадиционные пути их применения [5].

Наконец, любая ключевая компетенция должна быть достаточно сложна для ее имитации конкурентами. Конкурент может купить некоторые из технологий, входящих в состав конкретной ключевой компетенции, но он столкнется с большими трудностями при попытке копировать более или менее целостную модель внутренней координации и обучения.

Для руководителей и менеджеров можно выделить такие виды компетенций:

- корпоративные компетенции, отражающие основные ценности компании, это ожидания корпорации по отношению к каждому сотруднику независимо от должности;

- лидерские компетентности – это способности к лидерству; они основаны на неформальном влиянии на людей, который поддерживается эмоциональной или экспертной компетентностью, и связанные с видением путей достижения командной цели и качеством приема его всей командой через ценности и стиль поведения;

- управленческие компетенции отражают способность управлять, они основаны на формальной власти и полномочиях и связаны с управлением системами, процессами, людьми;

- функциональные (профессиональные) компетенции – это способность специалиста (сотрудника) решать определенный класс профессиональных задач; профессиональные компетенции основанные на знаниях по специальности, навыках и опыте работы по специальности.

Примеры и описание компетенций приведены в табл. 1.

Ключевые компетенции является результатом коллективного обучения организации, особенно в координации различных производственных навыков и интеграции различных технологий. Опыт участия автора статьи в организации и подготовке резерва высших руководителей энергетической компании в период корпоратизации, позволяет утверждать, что подготовку менеджеров в условиях изменений целесообразно проводить по определенному набору компетенций и уровней менеджмента (табл. 2).

Анализируя табл. 2, можно сделать вывод, что при организации обучения персонала в ходе изменений руководство, во-первых, формирует кадровый резерв из своих сотрудников, что для энергетической отрасли оптимальнее, чем привлекать менеджеров со стороны, во-вторых, занимается развитием персонала и повышает уровень их компетенций, в-третьих, снимает напряжение в коллективе и сопротивление изменениям путем привлечения к ним через обучение. Отдельно отметим, что для успеха изменений необходимы определенные компетенции, основанные в т.ч. и на знании методологии изменений.

Таблица 1

Примеры компетенций менеджеров в условиях изменений [разработка автора]

Компетенция	Описание
Корпоративные компетенции	
Клиент-ориентированность – степень направленности сотрудника на удовлетворение потребностей клиента, как внешнего так и внутреннего	Владеет полной информацией о клиентах Знает приоритетность требований клиента Обеспечивает качественную долгосрочную взаимодействие с клиентом Всегда внимательный к нуждам клиентов Привлекает новых клиентов
Достижение результатов - целеустремленность и результативность сотрудника, стабильность в достижении результата	Умеет ставить краткосрочные и долгосрочные цели Проясняет операционные задачи Выполняет задачи к установленному сроку Результаты работы стабильны, их можно запланировать Способен оценить свой личный вклад в достижение общего результата
Лидерские компетентности	
Влияние, с помощью которого менеджер поддерживает инициативу и вдохновляет других; к его точке зрения прислушиваются	Поощряет достижения подчиненных внушает доверие Умеет привлечь к процессу Справедливо относиться к сотрудникам Конструктивно решает конфликты
Работа в команде: менеджер является игроком команды, делится знаниями, привлекает других в командную работу, уважает чужое мнение, имеет цель, разделяемую всеми, доверяет команде	Вдохновляет на дополнительные усилия Публично признает достижения членов команды Создает сплоченную команду Внедряет культуру сотрудничества Делегирует полномочия членам команды
Управленческие компетенции	
Управление и мотивация - это целенаправленное воздействие менеджера на организацию для достижения целей ее функционирования	Ориентирован на достижение результата вместе с другими людьми Имеет самостоятельное мнение по различным вопросам Легко справляется с задачами организации работы других Способен правильно ставить задачи в соответствии с компетенцией подчиненных Управляет мотивацией подчиненных
Принятие решений - процесс определения и решения проблем, результатом которого является осуществление действия для достижения цели или воздержание от него	Принимает решение, способен на инновации, риск Собирает всю необходимую информацию для принятия решения Консультируется с коллегами и обдумывает действия В принятии решений всегда учитывает цели, правила, политику организации Готов своевременно пересмотреть неправильное решение

Таблица 2

Пример уровней реализации компетенций по уровням менеджмента [собственные исследования]

Группа компетенций	Компетенция	Уровни менеджеров по управлению изменениями			
		Стратегический	Мастерский	Продвинутый	Базовый
Корпоратив-ные	Интегрированное управление безопасностью	Формирует систему и стратегию, управляет по ценностям, создает среду изменений	Руководит командами, планирует процесс и продвигает решения, достигает результат процесса эффективно	Действует проактивно лишь планирует функцию и принимает решение, решает проблемы клиента	Планирует задачи и готовит решение, открыт к изменениям, управляет с задачами, выполняет правила
Лидерские	Лидерство в команде Коммуникации и влияние Управление изменениями Взаимодействие				
Управлен-ческие	Планирования и принятия решений				
Профессиональные	Производственная и экономическая результативность				

Каждый из уровней менеджмента имеет определенные компетенции по управлению изменениями, которые можно оценить по направлениям, которые также могут быть пригодиться при формировании программ по формированию соответствующих компетенций:

- стратегический уровень, создает среду изменений: реагирование на вызовы для компании; видение рисков и угроз сопротивления; использования системных механизмов для предотвращения или умень-

шения рисков и сопротивления; обеспечение условий для формирования и пополнения базы знаний компании о лучших мировых практиках в технологии и управлении;

- мастерский уровень, который создает условия для изменений: внедрение улучшения на уровне подразделения, которые нацелены на повышение эффективности работы; измерения этих улучшений; поиск новых решений задач; заручение поддержкой других подразделений и его результаты;

- продвинутый уровень, который привлекает к изменениям других: самостоятельный поиск возможных усовершенствований; реализация усовершенствований; возможность аргументации своих идей; поиск группы поддержки усовершенствований;

- базовый уровень, открытый к изменениям: приобретение новых навыков в работе; побуждения себя к приобретению новых навыков; использование новых знаний в повседневной практике.

ВЫВОДЫ

Качество человеческого капитала становится решающим фактором в условиях глобальной конкуренции. Необходимость приспосабливаться к изменениям и генерировать изменения, ставит перед современными менеджерами новые задачи, попытку решить которые возможно сделать через формирование соответствующих компетенций. Перспективами дальнейших исследований в этом направлении является формирование карты компетенций агентов и участников изменений и определение компетенций по управлению изменениями в общей системе управления знаниями компании.

Список использованных источников

1. Діденко Н.В. Роль менеджменту персоналу при здійсненні організаційних змін. Вісник Хмельницького національного університету: економічні науки. 2010. № 6. Т. 2. С. 151-154.

2. Матюк Т.В., Дяченко О.О. Управління процесами організаційних змін на підприємствах. Проблеми підвищен-

ня ефективності інфраструктури. 2011 № 31. С. 32-39

3. Найпак Д.В. Формування алгоритму управління організаційними змінами в забезпеченні розвитку підприємства на основі процесного підходу. Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. Х.: Вид. ХарРІНАДУ «Магістр», 2011. Випуск № 2 (33). С. 267-277

4. Дорошук Г.А., Савченко Г.О. Кадрове забезпечення управління змінами. Економіка: реалії часу. 2014. № 3(13). С. 50-56.

5. Prahalad C.K., Hamel G. The Core Competence of the Corporation. Harvard Business Review. 1990. Vol. 68. № 3. pp 79-91.

References

1. Didenko N.V. The role of personnel's management in making organizational changes. Herald of Khmelnytskyi national university: Economic Sciences. 2010. № 6. Vol. 2. pp. 151-154. (in Ukrainian)

2. Matyuk T.V., Dyachenko O.O. The organizational changes processes' management at the enterprises. Problems of infrastructure's efficiency increasing. 2011 № 31. pp. 32-39 (in Ukrainian)

3. Naypak D.V. Formation of organizational changes management algorithm in providing enterprise's development on the basis of process approach. Theory and practice of public administration. Kharkiv: Vyd. KharRINADU «Mahistr». 2011. Issue № 2 (33). pp. 267-277 (in Ukrainian)

4. Doroshuk H.A. Savchenko H.O. Personnel providing of changes. Economics: realities of time. 2014 № 3 (13). pp. 50-56 (in Ukrainian)

5. Prahalad C.K., Hamel G. The Core Competence of the Corporation Harvard Business Review. 1990. Vol. 68. № 3. pp. 79-91.

КОРЧИНСЬКИЙ

Іван Осипович

IvankorchynskyyI@gmail.com

УДК 338.1

ДИНАМІКА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ
СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ І АРХІТЕКТОНІКА АГРАРНОЇ
СФЕРИTHE DYNAMICS OF ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC
TRANSFORMATIONS OF BUSINESS SUBJECTS AND
ARCHITECTONICS OF THE AGRARIAN SPHERE

к.е.н., доцент, Львівський
державний університет
внутрішніх справ

Стаття присвячена науково-теоретичному узагальненню результатів організаційно-економічних перетворень в аграрній сфері, показано інституціональну динаміку змін основних організаційно-правових форм господарювання, які формують сучасну архітектуру аграрної сфери держави. Обґрунтовано висновок про те, що при несинхронності темпів перетворень організаційно-правових форм суспільне відтворення в аграрній сфері відбувається на ринковій основі, а характер процесу перетворень вийшов з фази деконструкції і став еволюційним.

* * *

Статья посвящена научно-теоретическому обобщению результатов организационно-экономических преобразований в аграрной сфере, показано институциональную динамику изменений основных организационно-правовых форм хозяйствования, которые формируют современную архитектуру аграрной сферы. Обосновано итог о том, что при несинхронности темпов преобразований организационно-правовых форм общественное воспроизводство происходит на рыночной основе, а характер процесса преобразований вышел из фазы деконструкции и стал эволюционным.

* * *

The article is dedicated to scientific and theoretical generalization of formation results of organizational and economic transformations in agrarian sphere, institutional dynamics of changes of the basic organizational and legal forms of management, which form the modern architectonics of agrarian sphere of the state, is shown. The conclusion is based on the fact that in case of non-synchrony of the pace of transformation of organizational and legal forms, social reproduction in agrarian sphere takes place on a market basis, and the nature of the process of transformation came out of the phase of deconstruction and became evolutionary.

The article deals with the organizational, structural, institutional and other aspects of the formation and development of a market system in the agrarian sector from the point of view of different scholars. The author asserts that all elements of the design of the agrarian sphere should be changed and improved in such a way as to bring the whole system closer to a state of equilibrium, in which it will function most effectively, ensuring the consistency of the economic interests of all economic entities that form it.

The paper presents the characteristics of the basic laws of architectonics - the law of equilibrium, the law of the golden mean and the law of structuring. The study contains an analysis of the number of objects in agriculture, which have changed the form of ownership and the structure of agricultural commodity producers by the organizational forms of management. The conducted researches have determined that today the main producers of agricultural products are two groups of economic entities - highly integrated agro-industrial associations, mainly in the form of agroholdings, and private peasant farms, which produce more than 40% of gross agricultural output. Information is provided that food security in Ukraine is associated with agricultural production, which is based not on family business models, both in developed countries, but in private multi-national corporate structures.

It is noted that analysis of the peculiarities of the process of development of rural households from the standpoint of the institutional approach and the identification of the causes of imbalances in the formation of modern architecture of the agrarian sphere and the place in it of households as a special element providing stabilizing functions in the process of transformation of agrarian production, allows to form ideas about their lack of synchronicity and the interconnection with the institutional dynamics of transformations in comparison with the transformations of other organizational and legal forms.

Ключові слова: аграрна сфера, архітектура, трансформаційний процес, організаційно-економічні перетворення

Ключевые слова: аграрная сфера, архитектура, трансформационный процесс, организационно-экономические преобразования

Keywords: agriculture, architectonics, transformational process, structural and economical transformation

ВСТУП

Оцінка змісту трансформаційних процесів і аналіз результатів інституціональних перетворень основних організаційно-правових форм базується на використанні поняття аграрної сфери як цілісного, найбільш узагальненого і змістовного поняття, в якому органічно синтезовано наші знання і уявлення про трансформаційні процеси у цій сфері національної економіки.

Позитивні результати перетворень тут є вагомими, однак випереджаючий ріст у сфері агропромислового виробництва супроводжувався організаційно-структурними деформаціями та нагромадженням соціаль-

них деструкцій, що сформувало відповідну архітектуру аграрної сфери та її місце в національній економіці. Динаміка процесу трансформації аграрної сфери і формування її архітектури характеризується нерівномірністю в темпах утворення нових організаційно-правових форм та їх зв'язку із процесами формування нової якості організаційно-економічного та інституційного середовища, що створює проблеми у забезпеченні впливу на ці процеси з метою уникнення структурних, економічних і соціальних деструкцій..

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Встановити несинхронність темпів організаційно-економічних перетворень окремих організаційно-пра-

вових форм та його вплив на процеси формування загальної архітекτονіки аграрної сфери.

РЕЗУЛЬТАТИ

Організаційні, структурні, інституціональні та інші аспекти формування і розвитку ринкової системи в аграрній сфері, постійно є полі зору науковців та органів державного управління. Варто вказати на результати досліджень і публікації таких вчених як В. Андрийчука, П. Гайдучького, С. Дем'яненка, Ю.О. Мороз, В. Нелепа, В. Паламарчука, О. Шпичака та інших. Проблеми утворення форм організації агропромислового виробництва і трансформування його структури є в полі зору вчених-аграрників В. Дем'яненка, Ю. Губені, В. Юрчишина, І.Г. Костирка та інших дослідників, які розкривають окремі аспекти утворення організаційних форм. Інституціональні аспекти проблеми та їх вплив на динаміку трансформаційних процесів досліджують О.М. Бородин, І.В. Прокопа, Т.О. Осташко та ін.. Проте в цих дослідженнях недостатньо уваги приділено проблемам формування загальної конструкції аграрної сфери як цілісної системи, що відображає її архітекτονіку як результат синхронізованих організаційно-економічних перетворень основних форм господарювання.

Відповідно до мети статті ставиться завдання дослідити теоретичні аспекти формування архітекτονіки аграрної сфери як результату організаційно-економічних перетворень основних форм господарювання, а також поглибити знання про причини нерівномірності і несинхронності в їх розвитку. Наукові підходи до вирішення проблеми ефективнішого функціонування аграрної сфери і формування елементів її архітектоники дають підстави для оцінки інституційної динаміки процесів перетворень у цьому секторі національної економіки.

Зазначені обставини в сукупності обумовлюють високу актуальність дослідження окреслених проблем та сприяють виявленню можливостей управлінського впливу на цей процес задля підвищення його економічної ефективності і уникнення соціальних диспропорцій у процесі виробничої діяльності суб'єктів господарювання в аграрній сфері.

Як і у всіх цілісних системах – природних, технічних, біологічних, соціальних, в аграрній сфері як цілісній соціоекономічній системі діють основні закони архітектоники – закон рівноваги, закон золотої середини і закон структуризації [1].

Суть закону рівноваги, зокрема, полягає в тому, що всі елементи цілісної системи рухаються у напрямку спокою стосовно інших елементів або перебувають у цьому стані. Це означає, що всі елементи конструкції аграрної сфери повинні змінюватись і удосконалюватись таким чином, щоб наближати всю систему до такого стану рівноваги, за якого вона буде функціонувати найефективніше, забезпечуючи узгодженість економічних інтересів усіх суб'єктів господарювання, що її утворюють.

Закон золотої середини дає просторову і кількісну характеристику аграрної сфери через взаємодію її однорідних елементів як цілісної системи, що перебувають у постійному русі й інтегрують дію всіх елементів у певну характеристику, яка відтворює ціліс-

ність системи відносно інших систем через певне середнє значення. Цей закон дозволяє оцінювати, наприклад, середній рівень доходності (прибутковості) окремих сегментів (сільськогосподарське і агропромислове виробництво, переробка, інфраструктура, соціальна сфера) та відслідковувати їх зміни у просторі і часі, що є важливим при аналізі ефективності інституціональних змін аграрної сфери.

Закон структуризації характеризує взаємозв'язок елементів, які мають внутрішні чинники розвитку і спроможні об'єднуватись у певні цілісні утворення та структуризуватись у межах більш широкої цілісності, що є важливим в дослідженні формування і розвитку структури аграрної сфери та синхронному інституціональному оформленні процесу змін.

В аграрній сфері на початкових етапах інституціональні і структурні зміни попри прийняття мінімально необхідних нормативно-правових актів відбувались надзвичайно повільно [2]. Наріжним каменем дискусій було питання форми новостворених сільськогосподарських підприємств. Переважна частина науковців, керівників сільськогосподарських підприємств притримувались думки про необхідність збереження великотоварного виробництва, змінюючи при цьому організаційно-правову форму суб'єктів господарювання на товариства з обмеженою відповідальністю, колективні об'єднання власників земельних паїв та майнових часток у форматі різних підприємств тощо. Локальна динаміка процесу трансформації на прикладі Львівської області, де ці процеси вперше в державі стартували за підтримки місцевої влади і селян, відображає усю складність перетворень і їх нерівномірність у темпах (табл. 1).

Як свідчать дані таблиці 1. станом на 01.01.1999 р. лише 2335 об'єкти, у сфері сільськогосподарського виробництва були приватизовані, що становило менше 20 % від їх загальної кількості.

Інституціоналізація форм господарювання на той час було вкрай недостатньою. Лише після прийняття Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискореного реформування аграрного сектора економіки» у грудні 1999 р. розпочались вагомі зміни загальної архітектоники аграрної сфери [3]. Починаючи з 2000 р. до 2007 р. кількість діючих сільськогосподарських підприємств почала зростати. Значною мірою це відбувалось за рахунок приросту кількості нових форм господарювання – приватних сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств (табл. 2).

Проте з 2007 р. кількість сільськогосподарських підприємств як суб'єктів господарювання почала скорочуватись. За останні 9 років їх кількість скоротилась майже на 20 %, тобто на понад 10,5 тис. одиниць. Відповідних змін зазнала і структура сільськогосподарських товаровиробників за організаційними формами господарювання. Спостерігається чітка динаміка зростання кількості господарських товариств та їх частки у структурі підприємств (за організаційними формами господарювання). Одночасно майже на чверть скоротилась кількість фермерських господарств, а кооперативних об'єднань – в понад півтора рази.

Таблиця 1

Кількість об'єктів у сільському господарстві, які змінили форму власності
[розраховано за даними Головного управління статистики у Львівській області]

Показник	1993 р.	1994 р.	1995 р.	1996 р.	1997 р.	1998 р.	Всього станом на 01.01.99
Приватизовані об'єкти, які займаються сільськогосподарським виробництвом, в т.ч.	11	172	616	1024	352	160	2335
загальнодержавної власності	11	87	368	567	242	135	1410
комунальної власності		85	248	457	110	25	925
Кількість колективних, міжгосподарських сільськогосподарських підприємств і радгоспів, одиниць	н/д	н/д	12358	12410	12500	12421	х
Частка підприємств, що змінили форму власності, %	х	х	5,0	8,3	2,8	1,3	х

Таблиця 2

Структура сільськогосподарських товаровиробників за організаційними формами господарювання
[розраховано за даними Головного управління статистики у Львівській області]

Рік	організаційна форма господарювання							Разом
		Господарські товариства	Приватні підприємства	Кооперативи	Фермерські господарства	Державні підприємства	Підприємства інших форм господарювання	
2000	од.	6718	2519	3136	38428	385	402	51588
	%	13,0	4,9	6,1	74,5	0,7	0,8	100
2005	од.	7900	4123	1521	42447	386	1500	57877
	%	13,7	7,1	2,6	73,3	0,7	2,6	100
2007	од.	7428	4229	1262	43475	360	1633	58387
	%	12,7	7,2	2,2	74,5	0,6	2,8	100
2010	од.	7769	4243	952	41726	322	1481	56493
	%	13,8	7,5	1,7	73,9	0,6	2,6	100
2014	од.	7750	3772	674	33084	228	691	46199
	%	16,8	8,2	1,5	71,6	0,5	1,5	100
2015	од.	7721	3627	596	32303	241	891	45379
	%	17,0	8,0	1,3	71,2	0,5	2,0	100
2016	од.	8700	3752	738	33682	222	603	47697
	%	18,2	7,9	1,5	70,6	0,5	1,3	100

1999 р. характеризується початком кардинальних реформ в аграрному секторі, про що детально описує в своїй монографії П. Гайдуцький [2]. У 2016 р. обсяг виробництва продукції сільського господарства проти 1999 р. майже подвоївся, а проти 2010 р. – з якого розпочався активний процес утворення високоінтегрованих об'єднань і розвиток агрохолдингів, збільшився на понад 30 %.

Як результат, при недостатньо дієвому регуляторному механізмі, який повинен координувати інституціональні зміни та встановлювати обмеження або стимули для розвитку різних організаційно-правових форм, у сільському господарстві України, як зауважують окремі економісти, посилюється концентрація капіталу, агротехнологій і сільськогосподарських угідь у вигляді вертикально та горизонтально інтегрованих підприємств холдингового типу (агрохолдингах) [4].

Основними виробниками сільськогосподарської продукції сьогодні є дві групи господарюючих суб'єктів – високоінтегровані агропромислові об'єднання переважно у формі агрохолдингів, і особисті селянські господарства, які виробляють понад 40 % валової продукції сільського господарства. Фермерські господарства, сільськогосподарських кооперативи та інші сільськогосподарські підприємства поки що не являються тими суб'єктами господарювання, які б

істотно впливали на стан виробництва і обумовлювали характер економічних процесів в аграрному секторі. На підставі цього можна констатувати, що особисті селянські господарства разом з високоінтегрованими агропромисловими об'єднаннями є гарантами продовольчої безпеки країни та чинниками, що забезпечують стабільність в розвитку аграрного сектору і стійкість архітектури аграрної сфери в цілому. Домінування цих двох основних організаційно-правових форм економічної діяльності в аграрному секторі держави є всеохоплюючим, тривалим і стабільним процесом, що визначає результати, особливості і закономірності організаційно-економічних перетворень в аграрному секторі економіки держави.

Аналізуючи феномен створення агрохолдингів в Україні, Андрійчук В.Г. зазначає, що загалом виникнення агрохолдингів в постсоціалістичних країнах пов'язано з недосконалістю і провалами у функціонуванні економіки, відсутністю необхідних інституційних і правових умов для ведення ефективного бізнесу, не адекватною політикою держави [5].

Частково це пов'язане з активною державною підтримкою такого курсу розвитку аграрного сектору, який домінував у радянський період, коли основними виробниками продовольства були колгоспи і радгоспи. Незважаючи на зміни політичних еліт, після на-

буття незалежності уряду країни переважно орієнтувалися на підтримку великого бізнесу у сільському господарстві. Продовольчу безпеку в Україні пов'язують із сільськогосподарським виробництвом, що базується не на сімейних бізнес-моделях, як у розвинутих країнах світу, а на приватних багатоземельних корпоративних структурах [6].

Досліджуючи історичні етапи формування агрохолдингових компаній в Україні, можна зазначити, що їх формування і інституціональне оформлення в Україні розпочалося з 1994 р., коли Указом Президента України № 224/94 було затверджено положення «Про холдингові компанії, що створюються у процесі корпоратизації та приватизації», яке потім було легітимізоване у нормах Господарського та Цивільного Кодексів, Закону України «Про господарські товариства», Закону України «Про холдингові компанії в Україні» тощо.

Інституціональна динаміка цього процесу як правило, йшла навздогін реальним процесам їх формотворення. Створення агрохолдингів було продиктоване виключно об'єктивними економічними факторами та не є наслідком цілеспрямованої законодавчої діяльності держави у сфері сільськогосподарського землекористування, на що, наприклад, вказує П. Кулинич [7, с. 379].

Особливістю вітчизняних агрохолдингів є наявність «материнської компанії» як центру фінансово-інвестиційної діяльності, що переважно розташована за межами України в економічних зонах меншого інформаційного контролю та податків, а також дочірні підприємства та відокремлені структурні підрозділи, де і здійснюється виробництво [8].

Як справедливо вказує В. Андрійчук, агрохолдингами часто називають фактично цілісні підприємства, які юридично не відповідають назві «холдинг» [5, с. 31]. Найбільш динамічно агрохолдинги почали розвиватись з 2000 р., а у 2005 р. відбувся вихід окремих агрохолдингів на світовий фінансовий ринок і розміщення IPO.

Сучасні агрохолдинги як вертикально інтегровані компанії сформували замкнутий ланцюг власної господарської діяльності. Більшість агрохолдингів орієнтовані не лише на виробництво сільськогосподарської продукції, але й на її переробку на власних потужностях для перетворення сировини у продукцію з доданою вартістю та, у подальшому, для продажу на внутрішньому та зовнішньому ринках. За таких умов, як справедливо зазначає, наприклад, Нестерчук Ю., агропромислові холдинги набувають вигляду «економіки у економіці» [9].

Натомість фермерські господарства, незважаючи на тривалий час і значні зусилля по імплементації фермерства як нового елемента соціогосподарської системи в архітектоніці аграрної сфери, так і не стали базовим елементом сучасної конструкції економічної організації сільськогосподарського виробництва та не здійснюють значного впливу в його функціонуванні як соціогосподарської системи [10, 11]. Свідченням цього є їх незначна кількість, яка протягом останніх років коливається в межах 32-35 тис. одиниць, а кількість працюючих складає біля 92 тис. осіб. Можна стверджувати, що намагання держави створити в Ук-

раїні новий сектор сільської економіки через формування сприятливого інституційного середовища не привели до помітного результату.

Дослідження показують [12], що у процесі організаційно-економічних перетворень аграрної сфери роль сільських домогосподарств у виробництві сільськогосподарської продукції поступово знижується, перетворюючи їх у джерело пропозиції людського капіталу, що вказує на проблеми їх функціонування у перспективі. Разом з тим як рентотримувачі від оренди земельних паїв, за рахунок невисокої ренти за землею вони є одним з джерел надприбутків агрокомпаній, які зацікавлені в збереженні такого стану. Незважаючи на це, сільські домогосподарства, в силу своєї історичної живучості, є найбільш стабільним елементом архітектоніки аграрної сфери, що у відповідності до першого закону архітектоніки забезпечує її стійкість і рівновагу у процесі трансформацій та організаційно-економічних перетворень.

Перспектива функціонування сільських домогосподарств та їх значення як елемента архітектоніки аграрної сфери значною мірою залежить від інституціональної підтримки їх функціональної і соціальної ролі у процесі розвитку сільських територій. Недостатність такої підтримки є основним джерелом соціальних проблем на селі, а пошук нових можливостей і механізмів посилення інституціоналізації домогосподарств, на наш погляд, є ключовою проблемою у збереженні мережі сільських поселень та стабільності всього процесу сільського розвитку.

Аналіз особливостей процесу розвитку сільських домогосподарств з позицій інституціонального підлоду та виявлення причин диспропорцій в формуванні сучасної архітектоніки аграрної сфери і місця в ній домогосподарств як особливого елемента, що забезпечує стабілізуючі функції у процесі трансформації аграрного виробництва, дозволяє сформулювати уявлення про їх недостатню синхронність та взаємозв'язок з інституціональною динамікою трансформацій у порівнянні з перетвореннями інших організаційно-правових форм.

З історичної точки зору сучасну архітектоніку аграрної сфери держави можна вважати як закономірний наслідок реалізації загального трансформаційного процесу, в результаті якого суспільно-економічна природа аграрної сфери як цілісної соціоекономічної системи істотно змінилась.

На нашу думку, є всі підстави стверджувати, що інституціонально процес трансформації аграрного сектору економіки в основному завершено. Доказом цього може слугувати те, що:

- матеріальна база попереднього способу виробництва сьогодні практично відсутня;
- сформована і домінує приватна власність на засоби виробництва і як результат – створена і розвивається нова матеріальна база виробничих процесів;
- відсутні форми організації виробництва, що були властиві для попереднього суспільно-економічного ладу;
- основні обсяги виробництва продукуються новими організаційно-економічними формами, що діють на основі приватної власності;
- завершується в основних параметрах структурна

перебудова сільськогосподарського виробництва як галузі;

- по всьому ланцюгу суспільного відтворення економічні відносини і процеси трансакцій в своїй основній масі здійснюються на основі приватних грошових потоків і фінансових ресурсів;

- ринкове середовище, як результат інституціональних перетворень, забезпечує передумови для формування ринкових стимулів і мотивів для самостійної економічної діяльності у переважаючій більшості суб'єктів економічних відносин незалежно від їх організаційно-правової форми;

- основні чинники сільськогосподарського виробництва – земля, праця, капітал – перебувають в основному поза власністю держави, що забезпечує свободу вибору при їх взаємодії і організаційному структуруванні;

- надлишкова робоча сила виведена за межі галузі сільськогосподарського виробництва і знаходиться під опікою державних суспільних фондів ;

Ключовою засадою, що обґрунтовує ці висновки, окрім запровадження приватної власності, є зміни в організації сільськогосподарського виробництва та формування нової архітекτονіки всієї аграрної сфери.

ВИСНОВКИ

У зв'язку з інсталяцією основних базових інститутів у формування інституціонального середовища аграрної сфери відбулась зміна суті і природи сучасного етапу процесу розвитку аграрної сфери, а її архітектоніка також набула нового, відмінного від трансформаційного періоду, змісту та способу функціонування.

Можна стверджувати, що незважаючи на несинхронність темпів організаційно-економічних перетворень окремих організаційно-правових форм та його вплив на процеси формування загальної архітекторіки аграрної сфери в аграрній сфері, суспільне відтворення в аграрній сфері відбувається на новій ринковій суспільно-економічній основі, а характер самого процесу організаційно-економічних перетворень вийшов з фази деконструкції і перетворився з трансформаційного у еволюційний.

Список використаних джерел

1. Гриценко А.А. Институциональная архитектура и динамика институциональных преобразований. Х.: Форт, 2008. 928 с.
2. Гайдучук П.І. Незабуті реформи в Україні. Київ, 2017. 852 с.
3. Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки: Указ Президента України. Урядовий кур'єр. 1999. 4 грудня.
4. Мельник К.Б. Управління агрохолдингами в напрямку від масштабності до ефективності (з досвіду компанії "Авангард"). URL: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/./cgiirbis_64.exe?
5. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку: монографія. Ніжин: Аспект поліграф, 2007. 216 с.
6. Шубравська О.В., Молдаван Л.В., Пасхавер Б.Й. Агропродовольчий розвиток України в контексті забезпечення продовольчої безпеки: кол. монографія. НАН України. Київ. 2014. 456 с.
7. Кулинич П.Ф. Правові проблеми охорони і викорис-

тання земель сільськогосподарського призначення в Україні: монографія. Київ, 2011. 688 с.

8. Мороз О.В., Семцов В.М., Кукель Г.С. Моделирование влияния агрохолдингов на развитие сельского хозяйства и сельских территорий Украины. Экономика та держава. 2015. № 12. С. 62-66.

9. Нестерчук Ю.О. Интеграційні процеси в аграрно-промисловому виробництві: монографія. Умань: Видавець Сочинський, 2009. 372 с.

10. Бородіна О.М., Прокопа І.В. Подолання структурних деформацій в аграрному секторі України: інституціалізація і модернізація малотоварного сільськогосподарського виробництва. Економіка України. 2015. № 4. С. 88-96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2015_4_12

11. Гнатишин Л.Б. Фермерські господарства в організаційній системі сільськогосподарського виробництва. Аграрна економіка, науковий журнал ЛНАУ. 2012. Т. 5. № 1-2. С. 26-31.

12. Губені Ю.Е., Коверко Ю.А. Розвиток особистих селянських господарств на рубежі інституційних змін: монографія. Львів. 2016. 186 с.

References

1. Hrytsenko A.A. Institutional architectonics and dynamics of institutional changes. Kh.: Fort, 2008, 928 p. (in Ukrainian)
2. Haidustkyy P. UnForgotten reforms in Ukraine. Kyiv: TOV DKS-Centre, 2017, 852 p. (in Ukrainian)
3. On urgent measures to accelerate the reform of agrarian sector of economy: Decree of the President of Ukraine. Uriadovyi Kurier. December 4, 1999. (in Ukrainian)
4. Melnyk K.B. Management of agroholdings in a direction from scale to efficiency (from the experience of the company "Avantgarde"). URL: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/./cgirebis_64.exe? (in Ukrainian)
5. Andriychuk V.H. Capitalization of agriculture: state and economic regulation of development: monograph. Nizhyn: Aspect polygraph, 2007. 216 p. (in Ukrainian)
6. Agro-provision development of Ukraine in the context of provision's security: collective monograph / O.V. Shubravskaya, L.V. Moldovan, B.Y. Paskhaver et al. National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Economics and forecasting of NAS of Ukraine. Kyiv, 2014. 456 p. (in Ukrainian)
7. Kulynych P.F. Legal problems of protection and use of agricultural lands in Ukraine: monograph. Kyiv: Logos, 2011. 688 p. (in Ukrainian)
8. Moroz O.V., Semtsov V.M., Kukel H.S. Modeling of the Agricultural Holdings' influence on the development of agriculture and rural territories of Ukraine. Economy and the State. 2015. № 12. pp. 62-66. (in Ukrainian)
9. Nesterchuk Y.O. Integration processes in agrarian-industrial production: monograph. Uman: Publisher Sochinsky, 2009. 372 p. (in Ukrainian)
10. Borodina O.M. Prokopa I.V. Overcoming of structural deformations in agrarian sector of Ukraine: institutionalization and modernization of low-quality agricultural production. Economy of Ukraine. 2015. № 4. pp. 88-96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2015_4_12 (in Ukrainian)
11. Hnatyshyn L. B. Farmers in the organizational system of agricultural production. Agrarian Economics, Scientific Journal of LNAU. 2012. Vol. 5, № 1-2. pp. 26-31. (in Ukrainian)
12. Hubeni Y.E. Koverko Y.A. Development of private farming formations at the turn of institutional changes: monograph. Lviv: NVF "Ukrainian Technologies", 2016. 186 p. (in Ukrainian)

ГНАТИШИН

Людмила Богданівна
gnatluda@ukr.net

УДК 361.115.331:658

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ВІДТВОРЕННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТА
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВINTERRELATIONS OF LABOR POTENTIAL REPRODUCTION AND
COMPETITIVENESS OF FARMING ENTERPRISESк.е.н., доцент, Львівський
національний аграрний
університет

У статті обґрунтовано наукове узагальнення теоретичних та практичних положень відтворення трудового потенціалу фермерських господарств, реалізація яких забезпечить розвиток фермерства, гарантуючи безперервність діяльності, досягнення ними конкурентних переваг, розквіт сільських громад та покращення якості життя сільського населення. Специфіку відтворення трудового потенціалу фермерських господарств обґрунтовано із врахуванням: соціальної функції фермерства; демографічної кризи на селі; мінімізації людської праці, що породжена впровадженням інноваційних технологій. Встановлено, що відтворення трудового потенціалу фермерства можливе за рахунок подолання дисбалансу галузевої структури шляхом піднесення трудомістких галузей із круглорічною зайнятістю.

* * *

В статье обосновано научное обобщение теоретических и практических положений воспроизводства трудового потенциала фермерских хозяйств, реализация которых обеспечит развитие фермерства, гарантируя непрерывность деятельности, достижения ими конкурентных преимуществ, расцвет сельских общин и улучшения качества жизни сельского населения. Специфику воспроизводства трудового потенциала фермерских хозяйств обосновано с учетом: социальной функции фермерства; демографического кризиса на селе; минимизации человеческого труда, который порожден внедрением инновационных технологий. Установлено, что воспроизводство трудового потенциала фермерства возможно за счет преодоления дисбаланса отраслевой структуры путем подъема трудоемких отраслей с круглогодичной занятостью.

* * *

The article gives a scientific generalization of theoretical and practical fundamentals concerning reproduction of labor potential of farming enterprises. Implementation of the fundamentals will secure development of farming activity, supporting continuity of operations, achievement of competitive advantages by them, flourishing of rural communities and improvement of living standards for rural population.

The aim of the research is to determine particularities and develop proposals concerning reproduction of labor potential of farming enterprises in order to increase their competitive capacity.

Peculiarities of reproduction of labor potential of farming enterprises are argued with consideration of the social function of farming business, demographic crisis in villages, minimization of human labor, caused by introduction of innovative technologies. It is confirmed that quantity tendencies of farming enterprises and employed workers cannot be considered a crucial factor for decrease of unemployment on rural territory, and the salary, at its minimum level, cannot be a source of labor potential reproduction. Putting of specialized education on the back position has forced the situation when farming business feels a sufficiency deficiency of professional machine operators, operators of equipment, etc.

Reproduction of labor potential of farming business is possible by liquidation of imbalance in the branch structure by means of growth of labor-intensive branches with all-year round employment, particularly small-scale animal breeding at family farms, as well as a wider use of labor of the members of farming enterprises outside agricultural production, increase of professional-branch and territorial mobility of rural population, improvement of the innovative constituent of labor and social protection of employees and members of farming enterprises.

Ключові слова: фермерське господарство, трудовий потенціал, відтворення, конкурентоспроможність, людський капітал, заробітна плата

Ключевые слова: конкурентоспособность, фермерское хозяйство, трудовой потенциал, воспроизводство, человеческий капитал, заработная плата

Keywords: farming enterprise, labor potential, reproduction, competitive capacity, human capital, salary

ВСТУП

У сучасних моделях аграрної економіки доволі часто масштаби найманої праці скорочуються через зміцнення матеріально-технічної і технологічної бази сільського господарства. У цьому сенсі фермерське господарство є унікальною структурою, яка на шляху інноваційного розвитку має забезпечити самозайнятість сім'ї фермера та одночасно бути місцем праці для селян – найманих працівників.

Повна чи сезонна зайнятість забезпечує стабільний дохід сільському населенню, а людський чинник

у новому постіндустріальному суспільстві стає головним фактором макроекономічного зростання та інноваційного розвитку [7, с. 62]. На нашу думку, фермерське господарство, як юридична особа, та його трудовий потенціал – це свого роду симбіоз компромісної взаємовигідної співпраці фермера, членів його сім'ї та найманих працівників. Фермерське господарство як роботодавець сповна виконує свою соціальну функцію, забезпечуючи дохід найманому працівнику, а працівник як носій певних можливостей у сенсі кваліфікованих характеристик, свій трудовий потенціал спрямовує безпосередньо на підвищення конкуренто-

спроможності.

МЕТА РОБОТИ

Метою дослідження є з'ясування особливостей та формулювання пропозицій щодо відтворення трудового потенціалу фермерських господарств з метою підвищення їх конкурентоспроможності.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічну основу дослідження становлять сукупність методів наукового пізнання. Зокрема, для досягнення поставленої мети використано методи: системний – для виявлення загальних закономірностей формування трудового потенціалу фермерських господарств та оцінки його відтворення; індукції та дедукції – для узагальнення явищ і процесів, що пов'язані із розвитком трудового потенціалу фермерських господарств та впливом перебігу його відтворення на конкурентоспроможність фермерства; аналізу і синтезу – для визначення тенденцій у зміні показників відтворення трудового потенціалу фермерських господарств; SWOT-аналізу – для ідентифікації сильних і слабких сторін, можливостей та загроз використання трудового потенціалу фермерських господарств; графічний – для наочного подання матеріалу дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ

Трудовий потенціал фермерських господарств – це загальна оцінка ресурсів живої праці та залишкових трудових можливостей членів ферми, що сформовані або формуються в умовах ринкового виробництва і характеризуються діалектичною єдністю кількісних і якісних ознак. Трудовий потенціал поєднує економічно-активних та працездатних осіб фермерського господарства, іншими словами, робочу силу та залишкову спроможність людей до праці, з точки зору їх фізичних і розумових можливостей брати участь у виробничому процесі. Також досліджувана категорія характеризується не лише з кількісної (за носіями здатності до праці) чи якісної (стан фізичного розвитку і здоров'я, рівень освіти і кваліфікації

тощо) сторін. Це діалектична єдність, що визначає сутність поняття. Об'єктною базою оцінки трудового потенціалу виступає відтворення трудових ресурсів.

Сільськими жителями фермерські господарства вже сприймаються як звична складова підприємницької діяльності на селі. Згідно досліджень вчених Львівського національного аграрного університету, протягом останніх 20-ти років суттєво зросла частка селян, котрі вважають досить прийнятним статус найманого працівника у фермера. За даними соціологічного опитування, котре проводилось в одному із сільських населених пунктів Львівщини, у 1996 р. таких селян, серед охоплених опитуванням респондентів, налічувалося лише 17 %, а у 2016 р. – 31 % [1, с. 68-71]. Разом з тим, третина опитаних заявили про можливість працювати у фермера лише тоді, коли не знайдуть іншої роботи, і досить велика частка респондентів – 17 % вважають, що ніколи не будуть працювати у фермера. Тобто, загалом через важкі умови та переважання ручної праці, інколи упереджене ставлення селян до успішного сусіда-фермера, сезонність та низький рівень винагороди, селяни зайнятість у фермерів сприймають як малопривабливу. На проблеми відтворення трудового потенціалу у фермерських господарствах свій відбиток накладають також інші моменти, які репрезентовані у табл. 1.

Зведення трудового потенціалу до наявного ресурсу праці здебільшого характерне для його дослідження на мікрорівні, де трудовий потенціал розглядається у контексті його сприяння досягненню цілей та високих показників діяльності підприємства в конкретних виробничих умовах [9, с. 141-142]. Трудовий потенціал фермерського господарства є змінною величиною. Працездатність фермера, членів його сім'ї та найманих працівників, а також акумульовані у процесі трудової діяльності фахові здібності і досвід підвищуються в міру розвитку і удосконалення знань та навичок, зміцнення здоров'я, покращення умов праці і життєдіяльності.

Таблиця 1

SWOT-аналіз використання трудового потенціалу у фермерських господарствах України

[власна розробка автора]

Сильні сторони	Слабкі сторони
Ріст продуктивності праці Покращення рівня технічної оснащеності Залучення молодого персоналу Перехід фермерства на інноваційно-інвестиційну основу розвитку	Неповна зайнятість протягом року Низький рівень оплати праці Непрестижність сільськогосподарських професій Загальна тенденція зменшення працівників у фермерських господарствах
Можливості	Загрози
Удосконалення мотиваційного механізму Збільшення обсягів виробництва Залучення фермерства в інституційне середовище Схвалення Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-20 рр. Вивільнення сільськогосподарських працівників через поширення агрохолдингів	Неналежні умови праці Плинність кадрів Занепад галузі тваринництва Збільшення рівня безробіття Несприятлива демографічна ситуація

Найпершою та основоположною характеристикою трудового потенціалу фермерських господарств є його чисельність і структура, яка залежить від розмірів виробництва, розмірів землекористування, спеціалізації господарства, складності та трудоемності ви-

робничих і управлінських процесів, ступеня їх механізації тощо. Отож, динаміка чисельності зайнятих працівників у фермерських господарствах має строка-ту тенденцію (рис. 1).

Найвища зайнятість у фермерських господарствах

України припадає на період 2005-2008 рр. – етап стрімкого росту кількості фермерських господарств. Важким періодом для фермерства, в т.ч. й стосовно зайнятості, слід вважати 2013-15 рр.. Це роки, що пов'язані із початком військової агресії на сході України, наслідки якої відобразились як на динаміці кількості фермерських господарств, так і на інших показниках їх діяльності.

Стабілізація позитивної динаміки показників найманої праці та загальної кількості працівників фермерських господарств відбулась лише у 2016 р.. На кінець 2016 р. загальне число працівників фермерських господарств вперше досягло рівня першого десятиріччя XXI ст.. Таким чином, станом на кінець 2016 р. у фермерських господарствах було зайнято на 1922 особи більше, ніж у 2014 р.. Якщо динаміку зай-

нятості розглядати шляхом порівняння загальної чисельності працівників і кількості найманих працівників, то бачимо, що у відрізку 2011-13 рр. на тлі збільшення загальної зайнятості, показник кількості найманих працівників мав спадну тенденцію. Це може бути проявом кращого розвитку дрібного сімейного фермерства у цей час.

Зауважимо, що зменшення загальної кількості фермерських господарств, в т.ч. і малих, а також недостатній рівень платоспроможності фермерських господарств ускладнюють утримання найманих працівників. Також до причин зниження зайнятості у сегментів фермерських господарств слід віднести відсутність паритетності у розмірах середньої заробітної плати не лише у порівнянні з іншими видами економічної діяльності, а й у середині галузі (рис. 2).

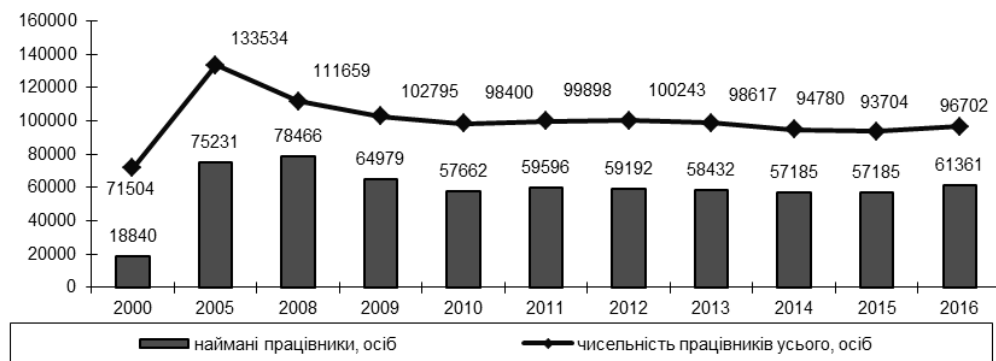

Рис. 1. Чисельність працівників у фермерських господарствах України [побудовано згідно [3, с. 100; 9, с. 177]]

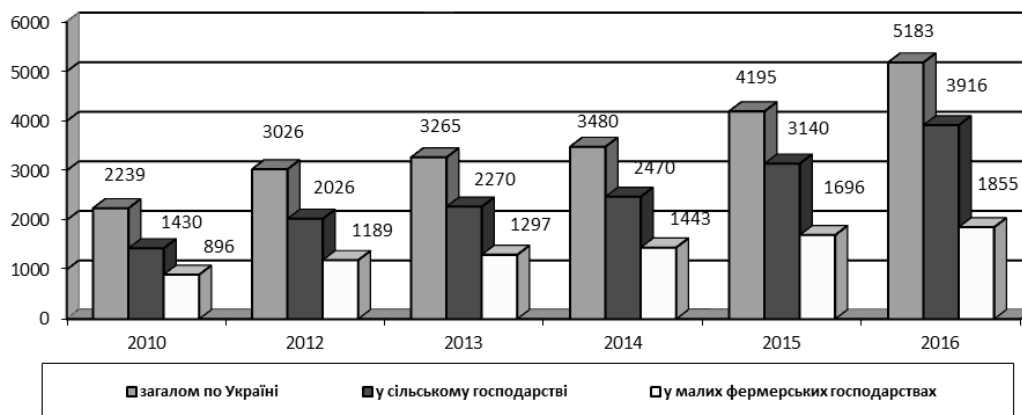

Рис. 2. Динаміка середньої заробітної плати в Україні, грн. [розраховано і побудовано за даними Державної служби статистики України (форма 2-ферм) та [8, с. 22]]

Таким чином, в Україні сільське господарство залишається галуззю з найнижчим рівнем оплати праці, а рівень доходів найманих працівників на рівні мінімальної заробітної плати не дає можливості забезпечувати навіть просте відтворення трудового потенціалу, що сприяє розвитку тіньової зайнятості сільського населення, збільшує міграцію селян до великих міст або за кордон [6].

Забезпечення фермерських господарств кваліфікованими кадрами – одне з ключових завдань сьогодення. Це зумовлено тим, що роль людей у забезпеченні

конкурентоспроможності фермерського укладу суттєво зростає. Як результат, нами встановлено взаємозв'язок виробничого потенціалу з конкурентоспроможністю фермерського господарства, у даному випадку через відтворення трудового потенціалу, що представлено на рис. 3.

Важливим елементом інвестування відтворення трудового потенціалу є витрати на формування якісних показників людського капіталу, зокрема на освіту, охорону здоров'я та соціальний захист (табл. 2).

Рис. 3. Взаємозв'язок виробничого потенціалу з конкурентоспроможністю фермерського господарства через відтворення трудового потенціалу [власна розробка автора]

Таблиця 2

Динаміка інвестицій у людський капітал України, млн. грн. [розраховано згідно [3; 4; 5]]

Вид спрямування	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2015р. до 2013р., %
В освіту				
Державною дошкільну	115963,0	109520,9	1207120,9	більше в 10,4 рази
загальну середню	34383,1	33497,3	40267,7	117,1
професійно-технічну	29164,3	27418,7	31080,6	106,6
вищу	7307,0	6593,6	7005,0	95,9
в т.ч. Міністерством аграрної політики та продовольства України	45108,4	42011,3	51767,6	114,8
Домогосподарствами	23,7	1996,5	13293,0	більше в 560,9 рази
Приватними фірмами та корпораціями	17325,7	15403,7	20013,0	115,5
В охорону здоров'я				
Державною	884,2	887,0	929,3	105,1
Допомога соціального захисту				
Державною	17325,7	15403,7	20013,0	115,5
Державною	96597,3	99595,2	132235,2	136,9
Державною	354337,7	346144,6	401862,4	113,4

В Україні за досліджуваний період сума інвестицій у людський капітал збільшилася за всіма напрямками, зокрема відчутне збільшення в освіту – в 10,4 рази, або на 1091158,0 млн. грн.. Однак, у розрізі провайдерів бачимо зменшення видатків на професійно-технічну освіту. Для фермерських господарств ця негативна тенденція особливо відчутна. Фермерство, у зв'язку із витісненням професійно-технічної освіти на другий план, вразливо відчуває брак професійних механізаторів, операторів устаткування тощо.

Міністерство аграрної політики та продовольства України фінансує мізерну частку видатків на освіту – лише 1,2 % загального фінансування у 2016 р.. Враховуючи те, що практично усі вищі навчальні заклади надають освітні послуги у підпорядкуванні Міністерства освіти і науки України, логічно вважати, що ле-

вова частка видатків на освіту Міністерства аграрної політики та продовольства України спрямовується саме у сектор професійно-технічної освіти, однак фермери постійно вказують на брак кваліфікованих працівників.

Частка домогосподарств в освіту членів своїх сімей також незначна – 1,6 % у загальній структурі інвестицій в освіту. Сума коштів, яку домогосподарства у 2015 р. офіційно сплачували за вищу та професійно-технічну освіту своїх родичів, була у 2,9 рази менша від аналогічної суми, яка спрямовувалася державою цим провайдерам.

Порівняно із видатками на охорону здоров'я та соціальний захист, найбільшими інвестиціями у людський капітал є видатки на освіту. Структурно інвестиції у людський капітал у 2015 р. мали таке співвід-

ношення: видатки на освіту – 69,3 %, видатки на охорону здоров'я – 7,6 %, видатки на соціальний захист – 23,1 %. Питома вага видатків державного бюджету на охорону здоров'я є не виправдано малою, а в попередні роки була ще меншою. Звичайно, в Україні окрім державної медицини активного розвитку набуло приватне медичне обслуговування. Але чи завжди такі послуги є доступними для селян – питання риторичне.

Отже, без створення належних умов для розширеного відтворення трудового потенціалу, такий потужний виробничий потенціал фермерських господарств залишиться нереалізованим. На рівні фермерських господарств, це означає розстановку пріоритетів щодо збереження наявного та примноження трудового потенціалу. У контексті збереження сільської сфери життя та відновлення тваринницької галузі, фермерство зобов'язане вистояти перед стратегіями мінімального залучення трудового потенціалу. Виходячи з цього, фермер повинен уявити собі, що зростає значення працівників у відтворенні виробничого потенціалу, створює мультиаспектну перевагу, завдяки чому стає можливим прискорення темпів відтворення виробничого потенціалу та якісне оновлення трудового потенціалу фермерських господарств.

ВИСНОВКИ

Відтворення трудового потенціалу та підвищення конкурентоспроможності фермерства можливе за рахунок подолання дисбалансу галузевої структури шляхом піднесення трудомістких галузей із круглорічною зайнятістю, особливо дрібномасштабного тваринництва у сімейних фермах, а також ширшого використання праці членів фермерського господарства поза сільськогосподарським виробництвом, підвищення професійно-галузевої і територіальної мобільності сільського населення, покращення інноваційної складової праці та соціального захисту найманих працівників і членів фермерських господарств.

Список використаних джерел

1. Економічна реформа – очима села: 20 років потому: результати та аналіз повторного соціологічного опитування / Ю.Е. Губені, О.А. Биттер, В.В. Бондарчук, С.Ю. Жарська, І.І. Топішко, І.Б. Яців та ін. Львів: НВФ «Українські технології», 2017. 94 с.
2. Липчук В.В., Гнатишин Л.Б., Кордоба О.М. Фермерські господарства: стан, проблеми та стратегії розвитку: монографія. Львів: Магнолія-2006, 2010. 236 с.
3. Національні рахунки освіти України у 2015 році: Статистичний бюлетень. Державна служба статистики України, 2017, 88 с.
4. Національні рахунки охорони здоров'я (НРОЗ)

України у 2015 році: статистичний бюлетень. Державна служба статистики України, 2017, 144 с.

5. Національні рахунки соціального захисту (НРСЗ) України у 2015 році: статистичний бюлетень. Державна служба статистики України, 2017, 133 с.

6. Нікуліна О.В., Нікуліна Т.М. Розвиток українського села: проблемний аспект. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2014. Вип. 200 (2). С. 205-209.

7. Пустовіт М.В. Трудовий потенціал: еволюція наукових уявлень. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки. 2010. № 4(3). С. 62-66.

8. Сільське господарство України за 2016 рік: статистичний збірник / за ред. О.М. Прокопенка. К.: Державний комітет статистики України, 2017. 246 с.

9. Шевченко І.Ю. Трудовий потенціал регіону: сутність та базова структура. Економіка і регіон. 2012. № 6. С. 141-145.

References

1. Y.E. Hubeni, O.A. Bitter, V.V. Bondarchuk S.Y., Zharska, I.I. Topishko, I.B. Yatsiv et al. Economic reform through village's eyes: 20 years later: results and analysis of secondary sociologic interviewing. Lviv: NVF "Ukrayinski tekhnolohii", 2017. 94 p. (in Ukrainian).
2. Lypchuk V.V., Hnatyshyn L.B., Kordoba O.M. Farming enterprises: conditions, problems and strategies of development: monograph. Lviv: Mahnoliia-2006, 2010. 236 p. (in Ukrainian).
3. National accounts for education of Ukraine in 2015: statistical bulletin. State Office of Statistics of Ukraine. 2017. 88 p. (in Ukrainian).
4. National accounts for healthcare (NAHC) of Ukraine in 2015: statistical bulletin. State Office of Statistics of Ukraine, 2017. 144 p. (in Ukrainian).
5. National accounts for social security (NASS) of Ukraine in 2015: statistics bulletin. State Office of Statistics of Ukraine, 2017. 133 p. (in Ukrainian).
6. Nikulina O.V., Nikulina T.M. Development of Ukrainian village: a problem aspect. Scientific journal of National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine, Series: Economics, agrarian management, business. 2014, Issue 200 (2) pp. 205-209 (in Ukrainian).
7. Pustovit M.V. Labor potential: evolution of scientific ideas. Scientific herald of Poltava University of Economics and Trade, Series: Economic sciences. 2010. № 4(3) pp. 62-66 (in Ukrainian).
8. Agriculture of Ukraine in 2016: statistical collection / edit. by O.M. Prokopenko. K.: State Committee of Statistics of Ukraine, 2017. 246 p. (in Ukrainian).
9. Shevchenko I.Y. Labor potential: essence and basic structure. Economics and region, 2012, № 6. pp. 141-145 (in Ukrainian).

ДАВИДОВА

Ірина Олегівна
i.davydova@khai.edu

УДК 332.133

РЕГІОНАЛЬНИЙ РИНОК ПРАЦІ: ПРОЯВИ
ТА НАСЛІДКИ ДИСБАЛАНСУ
(ПОВЕДІНКОВИЙ ТА СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ)

ПЕТРОВСЬКИЙ

Олександр Іванович
petrovskiy-ai@ukr.netд.е.н., професор,
Національний
аерокосмічний університет
ім. М.Є. Жуковського "ХАІ"REGIONAL LABOR MARKET:
IMPLICATIONS SYMPTOMS AND
CONSEQUENCES OF IMBALANCES
(BEHAVIORAL AND SOCIO-ECONOMIC
ASPECTS)к.е.н., доцент, головний
ревізор, Харківське обласне
управління водних ресурсів

Досліджено проблему територіальної диференціації ринків праці України в умовах дисбалансу на прикладі Харківського регіону. Визначено залежність розвитку регіональних ринків праці від демографічних і економічних факторів. На основі аналізу сучасної структури регіональних ринків праці розкрито причини і наслідки її деформації і охарактеризовані напрямки затвердження інноваційних форм зайнятості з використанням державного регулювання регіональних ринків праці. Визначено, що причини сформованого професійно-структурного дисбалансу мають різноплановий характер. Тому для його усунення потрібно комплексний підхід, який передбачає використання інструментів та інших напрямків регіональної соціально-економічної політики.

* * *

Исследована проблема территориальной дифференциации рынков труда Украины в условиях дисбаланса на примере Харьковского региона. Определена зависимость развития региональных рынков труда от демографических и экономических факторов. На основе анализа современной структуры региональных рынков труда раскрыты причины и последствия ее деформации и охарактеризованы направления развития инновационных форм занятости с использованием государственного регулирования региональных рынков труда. Установлено, что причины сформированного профессионально-структурного дисбаланса имеют разноплановый характер. Поэтому для ее устранения необходим комплексный подход, предусматривающий использование инструментов и других направлений региональной социально-экономической политики.

* * *

Introduction. The problem of territorial differences in the economy of Ukraine has been solved in the imbalances in the implementation of the Kharkiv region. The problem of the imbalance of the labor market, which gives rise to contradictions between the participants in the regional labor market and even between the owners of the labor force, creates obstacles for the development of regions.

The purpose is to substantiate theoretical and methodological positions in the system of analysis of regional labor markets, to evaluate their equilibrium and to define the conceptual bases of accumulation and consideration of statistical information in regulation of regional labor markets.

Results. Dependence of development of regional labor markets on demographic and economic factors is determined. On the basis of analysis, the structure of the regional regents, the causes of the crisis, the deformation and the characterization of the hardening of the innovative forms of borrowing from the state regulation of regional labor markets are revealed. It is determined that the causes of the formed professional-structural imbalance have diverse character. Therefore, to eliminate it requires a comprehensive approach that involves the use of instruments and other areas of regional socio-economic policy.

Conclusion. The presence of an imbalance indicates a lack of self-regulation of regional labor markets. Effective functioning of the regional labor market requires a rational combination of self-regulatory processes with active state regulation processes. At the same time, it is necessary to focus on improving the methods of regulating the regional labor market aimed at increasing labor mobility and improving the information provision of the labor market.

Ключові слова: регіональний ринок праці, професійно-структурний дисбаланс, державне регулювання ринку праці, структура регіонального ринку праці, соціально-економічна політика

Ключевые слова: региональный рынок труда, профессионально-структурный дисбаланс, государственное регулирование рынка труда, структура регионального рынка труда, социально-экономическая политика

Keywords: regional labor market, occupational-structural imbalance, state regulation of the labor market, structure of the regional labor market, socio-economic policy

ВСТУП

Особливістю ринку праці, незалежно від його територіальної градації за розмірами територій (світові, національні, регіональні, місцеві, внутрішньофірмові), є співвідношення між попитом і пропозицією робочої сили. Особливого значення в таких умовах набуває проблема незбалансованості ринку праці, яка породжує виникнення протиріч між учасниками ре-

гіонального ринку праці та навіть між власниками робочої сили, утворюючи перешкоди для розвитку регіонів.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета роботи – обґрунтувати теоретико-методологічні положення в системі аналізу регіональних ринків праці оцінку їх рівноважності та визначити концептуальні основи накопичення і врахування статис-

тичної інформації в регулюванні регіональних ринків праці. Матеріалами досліджень слугували праці вчених, які зробили внесок у теоретичні та методологічні аспекти аналізу регіональних ринків праці, а також дані статистичних досліджень, матеріали державної служби зайнятості. У процесі дослідження використано такі наукові методи: індукції та дедукції, аналізу та синтезу – для відображення цілісності регіональних ринків праці та ознак їх дисбалансу; узагальнення – для формування відповідних висновків; бібліографічний – дослідження літературних джерел для отримання необхідної інформації щодо теми дослідження; метод асоціацій та аналогій – для запропонованих нових ідей та пропозицій, що виникають на основі зіставлення з іншими більш чи менш аналогічними об'єктами.

РЕЗУЛЬТАТИ

Основними складовими ринку праці є зайняте і безробітне населення, роботодавці (власники засобів виробництва), попит, пропозиція праці, ціна праці. Проблема незбалансованості ринку праці проявляється у неузгодженості інтересів суб'єктів місцевого ринку праці та відображається у підвищенні рівня безробіття, зниженні рівня продуктивності праці, незбалансованості взаємодії місцевого ринку праці, ринку освітніх послуг бізнес-структур, нездатності ринкового механізму в найкоротші терміни відреагувати на змін вимог до кваліфікації та інших якісних характеристик працівників.

Регіоналізація сфери обігу робочої сили дає можливість комплексно вирішення питань розвитку і розміщення продуктивних сил регіону, практичного застосування тих можливостей і переваг, які випливають з територіального поділу сучасних суспільств. Вона включає взаємопов'язані питання:

групування територій з однаковими соціально-економічними і природними умовами, що впливають на розміри попиту та його структуру;

визначення ролі промислового і сільськогосподарського виробництва у формуванні фондів споживання регіонального ринку, а також економічно обґрунтованого суспільного поділу праці між територіями. В Україні в минулому періоді головну роль в регіоналізації відігравало матеріальне виробництво, будівництво промислових об'єктів та інфраструктури. В сучасних умовах такий поділ витісняють нові критерії: наука, інновації; фінансова децентралізація місцевого самоврядування; раціональне використання ресурсів; екологічність [6, с. 241].

У сукупності економічні, соціальні, демографічні, природні та інші чинники визначають особливості територіальної організації сфери товарного та ресурсного обігу. При цьому функції сфери обігу в кожній області розрізняють залежно від переваг тих чи інших чинників.

Особливості основних кількісних і якісних характеристик регіональних ринків праці України значною мірою визначаються накопиченими тут виробничо-ресурсним та соціальним потенціалом, темпами реформування господарських комплексів регіонів, їхніми природно-географічними умовами. Значний вплив на ринкову кон'юнктуру, передусім структуру пропо-

зиції робочої сили, має регіональна демографічна ситуація. Початок 90-х рр. XX ст. характеризувався інтенсивним звуженням природної основи відтворення населення України та його працездатної частини.

Особливістю українського ринку праці є його професійно-структурний дисбаланс, що проявляється в одночасній наявності значного числа вакансій і безробітних та свідчить про невідповідність професійно-кваліфікаційної структури обороту робочої сили на ринку праці, що проявляється і на регіональному рівні.

Рівноважний стан регіонального ринку праці може оцінюватись у кількісному і якісному аспектах: співвідношення обсягів попиту і пропозиції на робочу силу показує кількісну рівновагу на ринку праці. Попит на працю відображає потребу економіки регіону в певній кількості працівників, який кількісно дорівнює сумі чисельності зайнятих і наявних вакансій. Пропозиція праці розглядається як сума пропозицій робочої сили, в яку входять зайняті в економіці і тієї частини працездатного населення, яка може приступити, бажає працювати, потенційно здатна до праці і володіє певними компетенціями, на основі ринкових принципів, за певного рівня ціни праці. Рівень економічної активності населення Харківської області завжди трохи вищий за середньоукраїнський рівень, у 2017 р. поступово збільшився порівняно з попереднім періодом та склав 63,0% (по Україні – 60,4%). Якісний аспект регіонального ринку праці базується на відповідності професійно-кваліфікаційних і статеві-вікових характеристик робочої сили вимогам роботодавців. Будучи ендегенним фактором ринку робочої сили, рівень заробітної плати виступає головним інструментом узгодження попиту і пропозиції робочої сили. Заробітна плата, як правило, залежить від виду діяльності працівника, умов праці та компетентності, вона визначає ступінь привабливості робочого місця, а середній її рівень – привабливість ринку праці регіону. Регіональний ринок праці, як і ринок робочої сили України в цілому, функціонує в умовах незбалансованості попиту на робочу силу та її пропозиції.

Харківську область можна охарактеризувати як регіональну економічну систему з достатньо стійким положенням. Щорічно підприємствами області формується потреба в додаткових працівниках. У 2017 р. заявлена роботодавцями зареєстрована потреба в працівниках склала 86,7 тис. працівників, з яких на робітничі професії припадає – 54,6 % вакансій; для професіоналів, фахівців та службовців – 30,8 %, на робочі місця, що не потребують спеціальної професійної підготовки – решта вакансій. Найбільша потреба за розділами класифікації професій серед роботодавців у працівниках сфери торгівлі та послуг (16,3 тис. або 18,8 %) та робітниках з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування і машин (17,1 тис. або 19,7 %) [5].

Стабільно попитом на ринку праці Харківщини користуються кваліфіковані робітничі кадри:

- у переробній промисловості роботодавцям не вистачає висококваліфікованих робітників машинобудівного і металообробного напрямку. Постійним попитом у роботодавців користуються токарі, фрезерувальники, шліфувальники, оператори верстатів і

маніпуляторів з програмним керуванням, слюсарі механоскладальних робіт, слюсарі-ремонтники, слюсарі-сантехніки;

- у сільському господарстві попит на трактористів, трактористів-машиністів сільськогосподарського виробництва, робочих фермерського господарства;
- на будівництві – на електрогазозварників, мулярів, бетонників, штукатурів, малярів, столярів, електромонтерів;
- на транспорті – на водіїв автотранспортних засобів, водіїв тролейбуса, водіїв трамвая, кондукторів, слюсарів з ремонту автомобілів та слюсарів з ремонту рухомого складу,
- в організації харчування – підприємства потребують кухарів, кондитерів, пекарів.

Найбільшими замовниками робітничих кадрів у 2017 р. були такі підприємства області, як: ДП «Харківський машинобудівний завод «ФЕД», ДП «Завод ім. В.О. Малишева», КП «Харківводоканал», КП «Міськелектротранссервіс», КП «Салтівське трамвайне депо», КП «Харківські теплові мережі», КП «Харківський метрополітен», КПСП «Шляхрембуд», ПАТ «Турбоатом», ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря», ПАТ «Трест Житлобуд – 1», ПП «Торгівельний будинок «Хліб-сіль плюс», ПАТ «Харківський підшипниковий завод», Регіональна філія «Південна залізниця» ПАТ «Українська залізниця», ТОВ «Союз супермаркетів Харкова», ТОВ «Балаклійське молоко», ТОВ «Бастіон-сервіс», ТОВ «Техноком», ТОВ «Лозівський ковальсько-механічний завод», ТОВ «МК М'ясний», ТОВ «Укравтотранс плюс», ТОФ фірма «Посад», Харківська дирекція ПАТ «Укрпошта», сільськогосподарські підприємства області (ПП «Агропрогрес», ПП «Золота нива 1», ТОВ «АПК Савинська», ТОВ «Зоря», ТОВ СП «Білий колодязь» та ін.) тощо. Серед фахівців найбільш затребувані професії фармацевт, провізор, вчитель, викладач, інженер, менеджер, лікар, сестра медична, IT-фахівець.

На фоні збільшеної загальної зайнятості населення регіону відрізняється нестійкістю структура поточного попиту на робочу силу. Відсутність зростання поточного попиту на робочу силу з боку великих і середніх підприємств і зменшення ними масштабів вторинної зайнятості поєднується із зменшенням розмірів господарюючих суб'єктів. При цьому зайнятість, яка забезпечується малим бізнесом, має яскраво виражений кон'юнктурний і нестабільний характер. Приріст робочих місць в реальному секторі економіки здійснюється переважно у невиробничій сфері. Зайнятість у галузях з обслуговування ринку не збільшується через обмежені масштаби, низькі темпи розвитку та незмінні структури реального сектора економіки [7, с.114].

Незадоволений попит означає пошук працівників, які відповідають професійно-кваліфікаційним запитам працедавців і згодні на умови роботи і оплату праці. Працедавці можуть заявити про наявність потреб в Державну службу зайнятості, і тоді показник «попит на робочу силу» втілює незадоволений попит. Звернення працедавців до служби зайнятості є добровільним. Вони мають право самостійно шукати пра-

цівників або звернутися до приватної агенції працевлаштування. Тому зареєстрована потреба у персоналі умовно відображає незадоволений попит.

Для повноти оцінки необхідним є кількісний вираз попиту, який знаходиться за межами офіційних відносин. Тут до офіційно зареєстрованої потреби в персоналі додається показник «чисельність працівників, що офіційно не оформили відносин, а також вакансії, про які офіційно не заявлено». Звернення до служби зайнятості розцінюється як акт соціальної поведінки, спрямований на встановлення соціального партнерства. Тоді сукупний попит дорівнює сумі функціонуючих та вакантних робочих місць.

Працевлаштування свідчить про задоволення попиту та збалансованість ринку. Цей показник фіксує надання роботи особам, що перебувають на обліку в службі зайнятості, за заявкою підприємств. В загальному випадку працевлаштування пояснюється через: аналіз поведінки людини, що стосується прийняття рішення про пошуку роботи; вибір місця проживання та праці, а також врахування дії ринкового механізму (пропозиції праці, попиту на людські ресурси, рівень заробітної плати, конкуренції). Однією з обов'язкових умов ефективного функціонування економіки є кваліфікаційна мобільність праці, тобто наявність у працівника здібностей та можливостей до якісних перетворень, пов'язаних із зміною змісту роботи, рівня доходу через зміну сфери або місця докладання праці. Мобільність праці є основою розвитку стабільних пропорцій професійно-галузевого розподілу сукупної пропозиції праці.

При цьому кількість працевлаштованих не обмежується числом осіб, що перебувають на обліку в службі зайнятості. Всіх працевлаштованих на ринку праці виразимо показником «кількість прийнятих працівників». Різниця значень кількості працевлаштованих та працевлаштованих через службу зайнятості ілюструє ту частину яка ввійшла в сукупний попит на персонал, її скорочення характеризує прагнення до соціального партнерства, свідчить про ефективність державного регулювання сфери зайнятості [4, с.152].

Порівняння попиту та пропозиції відбувається на ринку праці за допомогою угоди працедавця і найманого робітника шляхом укладення договору найму, який визначає права та обов'язки сторін, мету та результати їх взаємодії, що певною мірою обмежує ринкові відносини моментом укладення договору але реалізація подальшого збереження ринкового характеру відносин працедавця найманого працівника виявляється у наявності можливості розірвання трудового договору та змінної відносно трудового договору частини доходу, що формується під впливом конкретних форм прояву активності працівника [2]. На певній стадії розвитку суспільного виробництва в його структуру поряд з безпосередніми здібностями людини до праці, органічно включаються здібності до інтелектуальної активності, включеність в систему соціального партнерства. Неструктурований ринок праці поглиблює кризові явища в економіці, стримує структурні перетворення [1, с. 63].

Пропозиція на ринку праці означає готовність працівника реалізувати свої професійно-кваліфікаційні здібності. Вона буває реалізована або нереалізована

(надмірна). Реалізована пропозиція тотожна задоволеному попиту, вимірюється показником «кількість зайнятого населення».

Дисбаланс на ринку праці Харківської області обумовлений різними причинами. Частина з них зумовлює низьку затребуваність вільних вакансій. Низька затребуваність вільних вакансій в економіці Харківської області обумовлена наступним. По-перше, у структурі вільних робочих місць на підприємствах переважають посади робітничих професій. Найчастіше потрібні робочі на підприємства обробного і видобувного виробництва, в сільському господарстві, будівництві, оптовій і роздрібній торгівлі, як правило, мають важкі умови праці та невисоку заробітну плату. є малопривабливими для безробітних [5]. По-друге, через низьку оплату праці хронічно незатребуваними залишаються вакансії, що потребують спеціальної професійної підготовки. Йдеться, перш за все, про вакансії, що розміщуються державними установами соціальної сфери. Тому безробітні фахівці вважають за краще працевлаштування в приватних організаціях (приватні клініки, недержавні дошкільні установи тощо) або взагалі змінюють профіль роботи. По-третє, на регіональному ринку праці зберігається сегмент ринку, де попит на працю залишається незадоволеним через дефіцит фахівців. Зокрема, в регіоні не вистачає технічних фахівців – інженерів. В останні роки в очах молоді склалася стійка картина про так званих «престижних» спеціальностей (менеджер, юрист, економіст тощо), що впливає на вибір майбутньої професії. У ряді випадків, низька затребуваність вакансій обумовлена занадто високими завищеними вимогами з боку роботодавців до потенційних співробітників. Інші є передумовами формування тривалого безробіття в області. Основною причиною, що визначає неконкурентоспроможність безробітних на ринку праці, є низька якість незайнятої робочої сили. В даний час у складі безробітних переважають категорії громадян, які не відповідають вимогам, що пред'являються з боку роботодавців (кваліфікація, освіта, стаж роботи, вік). В той же час, протягом 2017 р. на обліку в службі зайнятості Харківської області перебувало 81,4 тис. безробітних осіб, що на 4,7 тис. менше, ніж у 2016 р..

За характером попередньої трудової діяльності найбільша група осіб, які займали робочі місця – 59 %, питома вага службовців становить 34,8 %, питома вага осіб без професії або такі, що займали місця, які не потребують спеціальної підготовки – решта [5].

За професійними групами серед зареєстрованих безробітних найбільше було робітників з обслуговування, експлуатації та контролю за роботою технологічного устаткування і машин (17,5 тис. або 21,4 %), працівників сфери торгівлі та послуг – (14,3 тис. або 17,6 %), найменше – технічних службовців (4,4 тис. або 5,4 %) [5]. Зокрема, майже 6,2% офіційно зареєстрованих безробітних не мають професійної освіти, в попередньому мали найпростіші професії.

На особливу увагу заслуговує той факт, що в складі безробітних є високою частка молоді (у 2017 р. серед зареєстрованих безробітних – 48% віком в діапазоні 15-34 роки). Рівень безробіття в Харківській області серед працездатного населення складає 6,1 %, а у віковій групі 15-34 роки він є вищий приблизно на

40 % за цей показник, складає 8,6 % [5]. В результаті, за останні кілька років середній безробітний значно «помолодшав». Високий рівень безробіття серед молоді на ринку праці в регіоні зумовлений низькою обставин: більшість з них не мають стажу роботи, що значно ускладнює їх працевлаштування. Однак, аналіз ситуації на регіональному ринку праці показав, що причини сформованого професійно-структурного дисбалансу мають різноплановий характер. Тому для його усунення потрібно комплексний підхід, який передбачає використання інструментів та інших напрямків регіональної соціально-економічної політики.

Станом на початок 2018 р., за даними служби зайнятості, пропозиція безробітної робочої сили майже у 7 разів перевищувала попит на неї, тобто для 22,8 тис. безробітних громадян області було зареєстровано 3,5 тис. вакансій (станом на 1 січня 2017 р. на одну вакансію в середньому по області претендувало 8 осіб).

За професійною ознакою найбільше претендентів на одну вакансію – серед кваліфікованих робітників сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства (72 особи), а найменше – серед кваліфікованих робітників з інструментом (3 особи) та найпростіших професій (2 особи).

Регіональний ринок праці приймає підготовлені кадри відповідно до поточного попиту на кваліфікованих працівників, має брати участь у «зворотньому зв'язку» з професійно-освітніми закладами, удосконаленні професійних стандартів [3]. Використання таких показників: працевлаштування за фахом; рівень задоволеності працівників і працедавців; відповідність освітніх програм вимогам працедавців і умовам інноваційної економіки може стати основою моніторингу задоволення не тільки поточного, але й перспективного диференційованого попиту регіонального ринку праці на кваліфіковані кадри. Підвищення рівня збалансованості мрегіонального ринку праці має комплексний характер, тому досягнення наукової мети можливе за допомогою комплексу методів та здійснення їх вибору.

ВИСНОВКИ

Наявність дисбалансу свідчить, що рівень саморегуляції регіональних ринків праці недостатній. Для ефективного функціонування регіонального ринку праці необхідне раціональне поєднання процесів саморегулювання з активними процесами державного регулювання. Держава не повинна обмежуватися роллю джерела нормативно-правових умов функціонування ринку праці і контролюючого органу, але всіляко брати участь в його регулюванні – зокрема, сприяти підвищенню мобільності робочої сили і покращувати інформаційне забезпечення суб'єктів ринку праці. При цьому необхідно акцентувати увагу на удосконаленні методів регулювання регіонального ринку праці з урахуванням міграційних, демографічних, соціальних, економічних, технічних процесів, що відбуваються. Таким чином, у сформованих умовах одним із актуальних і першочергових завдань, є створення механізму забезпечення збалансованості ринку праці на регіональному рівні.

Список використаних джерел

1. Близнюк В. *Метаморфози ринку праці: глобальні*

тенденції та вітчизняні особливості // Реконструктивний економічний розвиток: основні напрями, ефективність і соціальна справедливість: монографічний збірник / за ред. В. Гейця, А. Гриценка. К.: ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2016. С. 89-109. URL: <http://ief.org.ua/docs/scc/2.pdf>.

2. Гук Н. Зміни в структурі зайнятості населення та професійних розподілах у розрізі стадій розвитку суспільства.

3. Кім М., Давидова І. Взаємозв'язок між ступенем економічного розвитку і професійною освітою в Україні. Україна: аспекти праці. 2014. С. 19-26.

4. Колот А. Соціально-трудові відносини: теорія і практика регулювання: монографія. К.: КНЕУ, 2013. 230 с.

5. Офіційний сайт Держкомстату України. URL: www.ukrstat.gov.ua

6. Стефанишин О. Особенности развития региональных рынков труда Украины и профессионально-квалификационной структуры человеческих ресурсов в условиях открытой экономики. Журнал европейской экономики. 2013. Т. 12 (№ 2). С. 240-254.

7. Шаульська Л.В. Розвиток економіки знань як передумова трансформації сфери зайнятості. Теоретичні і прикладні проблеми моделювання сталого розвитку економічних систем: моногр. / під ред. Т.В. Орехової. Донецьк: Сучасний друк, 2013. С. 415-421.

References

1. Bliznyuk V. Metamorphoses of the labor market:

global trends and national peculiarities // Reconstructive economic development: main directions, efficiency and social justice: [monograph collection] / ed. V. Gaytes, A. Gritsenko. Kyiv: DU "Institute of Economics. and predicting. NAS of Ukraine", 2016. pp. 89-109. URL: <http://ief.org.ua/docs/scc/2.pdf>. (in Ukrainian).

2. Huk N. Changes in the structure of employment of the population and professional divisions in the context of the stages of development of society (in Ukrainian).

3. Kim M., Davydova I. Relationship between the degree of economic development and vocational education in Ukraine. Ukraine: aspects of labor. 2014. pp.19-26 (in Ukrainian).

4. Kolot A. Social-labor relations: the theory and practice of regulation: monograph. Kyiv: KNEU, 2013. 230 p. (in Ukrainian).

5. Official site of the State Statistics Committee of Ukraine. URL: www.ukrstat.gov.ua (in Ukrainian).

6. Stefanyshyn O. Features of development of regional labor markets of Ukraine and vocational qualification structure of human resources in the conditions of an open economy. Journal of the European Economy. 2013. Vol. 12 (№ 2). pp. 240-254 (in Russian).

7. Shawlska L.V. Development of knowledge economy as a prerequisite for the transformation of the sphere of employment. Theoretical and applied problems of modeling the sustainable development of economic systems: monograph / ed. T. Orekhova. Donetsk: Modern Printing, 2013. pp.415-421. (in Ukrainian).

ЧУМАК

УДК 657.2

Оксана Володимирівна
pp_chumak_ov@i.ua

к.е.н., доцент, головний науковий співробітник відділу статистики і аналітики вищої освіти, ДНУ "Інститут освітньої аналітики"

ОБЛІКОВО-ПРАВОВЕ ПІДГРУНТЯ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЩОДО ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

ACCOUNTING AND LEGAL BASIS FOR THE FORMATION OF INFORMATION SUPPORT FOR LAND RESOURCES

Виділені деякі види правопорушень із земельними ресурсами на підприємствах державної форми власності. Запропоновано дані аналітичного обліку земельних ресурсів подавати до відповідних відомчих статистичних органів за удосконаленими формами. Доведено доцільність складання державними підприємствами Звіт з управління. Визначено проблемні питання стосовно земельних ділянок, які перебувають на тимчасово окупованих територіях чи територіях проведення операцій об'єднаних сил. Проаналізовано положення міжнародної Системи національних рахунків 2008 щодо збору інформації про земельні ресурси в державі.

Определены некоторые виды правонарушений с земельными ресурсами на предприятиях государственной формы собственности. Предложено данные аналитического учета земельных ресурсов предоставлять соответствующим ведомственным статистическим органам в усовершенствованных формах. Доказана целесообразность составления государственными предприятиями Отчета по управлению. Определены проблемные вопросы по земельным участкам, находящимся на временно оккупированных территориях и территориях проведения операций объединенных сил. Проанализированы положения международной системы национальных счетов 2008 по сбору информации о земельных ресурсах в государстве.

The system of national accounts at the macro level and the micro-level accounting system provide for the collection and processing of information about land resources. The reality is that unreasonable decisions in the accounting system, which result in the distortion of information disclosed in the reporting forms and, as a result, distort the statistical data at the national level. Land resources accounting remains the subject of discussions for a long time due to legal conflicts, the complexity of regulatory and regulatory regulation and the absence of significant reforms.

The purpose of the article is to substantiate the accounting and legal basis for the formation of information provision on land resources for the compilation of reliable financial and static reports.

The analysis of existing practices and reports by the State Audit Service of Ukraine shows that there are violations in land use. Some types of offenses with land resources in state-owned enterprises are discovered. It is important to formulate detailed information enterprises of all forms of ownership and subordination in the system of analytic accounting in quantitative and qualitative terms. In the system of synthetic accounting – a comprehensive reflection of operations with land resources in accordance with current legal norms. It is proposed to provide the relevant departmental statistical institutions with data of the analytical accounting about land resources in improved forms. The expediency of drawing up by state enterprises Management Report is proved, in which to submit qualitative and quantitative financial and non-financial indicators about land resources of the enterprise.

The problematic issues concerning the land plots located in the temporarily occupied territories or areas of joint operations are determined. It is proposed to withdraw from assets the following such land plots if possible to obtain the relevant document. In accounting, the impairment of an asset is recorded in accordance with P(S)A 28 (of Ukraine). The provisions of the International System of National Accounts 2008 for collecting information on land resources in the state are analyzed. It is recommended that complete and reliable information on land resources be provided in all forms of enterprise reports (regulated and internal) for the formation of statistical information for the SNA-2008, taking into account foreign experience.

Ключові слова: земельні ресурси, обліково-правове забезпечення, звітність, система національних рахунків

Ключевые слова: земельные ресурсы, учетно-правовое обеспечение, отчетность, система национальных счетов

Keywords: land resources, accounting and legal support, statements, system of national accounts

ВСТУП

Управління у сфері державних ресурсів чи окремим підприємством природних ресурсів, на національному чи міжнародному рівні співпраці вимагає інформації, на підставі якої можна приймати якісні рішення. Система національних рахунків на макrorівні та система бухгалтерського обліку на мікрорівні забезпечують збір та обробку такої інформації. Система вітчизняного бухгалтерського обліку та статистики ґрунтуються на нормах міжнародних стандартів, які є

необхідними для отримання достовірної й повної інформації про об'єкти, які використовуються різними суб'єктами під господарської діяльності. Оскільки земельні ресурси є сьогодні предметом гострої дискусії через призму земельних реформ, примусового відчуження у зв'язку із окупацією та військовими діями, порушеннями у сфері операцій із земельними ділянками, набуває актуальності дослідження піднятого до розгляду питання. Посилюється актуальність тим, що власниками або користувачами земельних ресурсів є всі державні, комунальні та бюджетні підприємства,

установи і організації різних підпорядкувань та відомств з різним рівнем функціональних обов'язків, відповідальності, збереження безпеки тощо.

Аналіз актуальних досліджень

Проблеми інформаційного обліково-правового забезпечення управління земельними ресурсами сільськогосподарським та іншими підприємствами висвітлені в роботах таких вчених, як: В.М. Жук, С.Г. Вегера, Л.К. Сук, Л.В. Гуцаленко, Д.О. Грицишен, Т.П. Остапчук, Б.С. Гузар, Р.Ф. Бруханський. У роботах цих та інших авторів розкрито різні аспекти формування та використання облікової інформації щодо земельних ресурсів з метою управління активами підприємства. У той же час, необгрунтовані рішення в системі бухгалтерського обліку зумовлюють викривлення інформації, яка розкривається у звітних формах та як наслідок, викривлюються статистичні дані на національному рівні. Відтак, потребують розв'язання питання, пов'язані із методикою формування в обліку достовірної інформації про наявні земельні ресурси, право мірності операцій з ними, формування підприємством показників у відповідних звітних формах.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є обгрунтування обліково-правових підвалин щодо формування інформаційного забезпечення про земельні ресурси для складання достовірних фінансових й статистичних звітів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Земельні ресурси є специфічним активом для суб'єктів господарювання, оскільки згідно з ч. 1 ст. 84 Земельного Кодексу України [1] усі землі України, крім земель комунальної та приватної власності перебувають у державній власності. Згідно ст. 124 даного документу передбачене право передачі в оренду земельних ділянок, які перебувають у державній або комунальній власності, що здійснюється на підставі рішення відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування. Зазначене, визначає базове правове підґрунтя для ведення бухгалтерського і статистичного обліку земельних ресурсів, з метою визначення національного складу природних ресурсів. С.Ф. Легенчук та Т.П. Остапчук на підставі дослідження категорійно-понятійного апарату, який використовується як в юриспруденції, так і в економічній науці взагалі, роблять висновок, що кожне з основних понять, що застосовується у сфері земельних відносин, характеризує певні сторони об'єкта дослідження, проте не може повною мірою задовольнити потреби користувачів облікової інформації, які виникають внаслідок невизначеності щодо конкретизації, які саме об'єкти можуть виступати об'єктами бухгалтерського спостереження: земля, земельні ресурси, земельні ділянки, земельний фонд підприємства (установи, організації), права та часткові правомочності на земельні ресурси тощо [2].

Відповідно звітному документу Консультативної ради з Федеральних стандартів бухгалтерського обліку США, під час обговорень, що стосуються розробки стандарту бухгалтерського обліку землі, цільовій групі було доручено: (1) вивчити види інформації (тобто як фінансові дані, так і нефінансові дані), про які

можна повідомляти про природні ресурси; (2) надавати варіанти подання інформації, (3) виявлення відповідного впливу на існуючі стандарти та (4) визначення існуючих законів та положень, що впливають на подання інформації про природні ресурси [3]. Щодо правового механізму, то в документі, до прикладу, йде мова про те, що лісозаготівля збирається з федеральних земель за рахунок затверджених програм вирубки лісів. Приватний підрядник, який відбирається для заготівлі деревини, лише купує деревину й несе відповідальність за фактичну вирубку дерев з державної земельної ділянки, призначеної для цього (при цьому власність на землю залишається у федерального уряду). Адже фактично, вирубка деревини може зайняти до двох-трьох років після того, як райони були «позначені для вирубки».

Для досягнення цілі отримати достовірну інформацію про земельні ресурси України, необхідно вибудувати архітектуру системи бухгалтерського обліку таким чином, щоб сформовані звіти за певні періоди містили максимально правдиві дані про цей вид активу. Вченими наголошується на проблемі недосконалості фінансової звітності в Україні в контексті відображення інформації про стан, наявність та оцінку сільськогосподарських угідь у звіті про фінансовий стан, що призводить до низького рівня аналітичної роботи в агробізнесі [4, 5]. Адже стан майна підприємства та його фінансовий результат визначається показниками фінансової та статистичної звітності. Л.В. Гуцаленко слушно зауважує на необхідності організації адаптивної системи обліку і контролю. Вчена розкриває зміст такої системи, як такої, що здатна оперативно реагувати на зміни економічних, правових та інших умов відповідно до потреб управління локальною економікою, а також задовольняти інформаційні запити зовнішніх користувачів на вітчизняному і міжнародному ринках [6, с. 37]. В.М. Жук у цій площині зазначив, що метою бухгалтерського обліку земельних ділянок є надання відомостей про землю з метою задоволення запитів суспільства щодо стану цієї частки національного багатства, кредитної та інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств та запитів внутрішніх користувачів для управлінських рішень, спрямованих на забезпечення раціонального і ефективного використання земель [7]. Виходячи з результатів лише чотирьох аудиторських перевірок Державної аудиторської служби (ДСАУ) [8] за 2018 рік, земельні ресурси є активом, за яким спостерігаються такі порушення:

- Аудиторський звіт виконання бюджетних програм Державної служби геології та надр України за 2015-2017 рр.: відсутність документів на право користування земельною ділянкою для потреб, пов'язаних із користуванням надрами.

- Аудиторський звіт виконання бюджетних програм Міністерством екології та природних ресурсів України за 2015-2017 рр. (с. 41-44): 28 % установ (від 43), які належать природно-заповідного фонду України і перебувають в управлінні Мінприроди, не мають чинних проектів організації територій, деякі (16 установ) не мали затверджених матеріалів лісовпорядкування. Про порушення у сфері оформлення земельних ділянок національних парків свідчить вилучення їх у

землекористувачів без встановлення меж територій (м. Київ). Порушення у сфері вилучення земельних ділянок з користування державного підприємства на користь парку (м. Вінниця). Перешкоджання у наданні дозволу на розробку проекту землеустрою (Харківська обл.). Відсутні правовстановлюючі документи на земельні ділянки по заповідним чи парковим об'єктам (Херсонська обл.). У цьому Звіті (с. 44) наголошується на тому, що колізії у чинному законодавстві призводять до невизначеності прав та обов'язків власників / користувачів земельних ділянок у частині забезпечення використання землі за цільовим призначенням та додержанням вимог законодавства про охорону довкілля (розбіжності норм Закону України «Про природно-заповідний фонд України» (ст. 7) та Земельного кодексу України (ст. 125, 126)).

- Аудиторський звіт господарської діяльності комунального підприємства «Київзеленбуд» 2015-03.2018 рр. (с. 18-21): не сплата відновної вартості видалених зелених насаджень, розташованих на земельних ділянках, що відводяться юридичним чи фізичним особам під час передачі такої ділянки у власність.

- Аудиторський звіт виконання місцевих бюджетів Березівського району за 2015-2017 рр. та I квартал 2018 р.: не проведення інвентаризації землі, недоотримання доходів від продажу земель внаслідок укладання договорів купівлі-продажу без врахування індексації та не використання оновлення грошової оцінки землі. Органами місцевого самоврядування не вносилися зміни в діючі договори оренди землі (с. 34-35), низка договорів не переглядалися з моменту їх укладання, що призвело до значних втрат доходів від оренди землі місцевих бюджетів. Відсутність плати за сервітутне використання земель комунальної власності на території району.

Отже, зазначені порушення чинних нормативно-правових положень свідчить про те, що системи бухгалтерського і статистичного обліку потребують удосконалення, за якого можна упередити окремі правопорушення і надавати правдиву інформацію про стан і рух земельних ділянок та операцій, пов'язаних із ними. Передусім, повинна бути затверджена грамотно сформована облікова політика, документооборот по досліджуваним операціям та відображення даних у звітності.

Щодо земельних ресурсів, нагальною залишається проблема аналітичного обліку, як основи побудови синтетичного обліку і формування звітності. Вбачаємо за необхідне усім підприємствам, організаціям та установам відображувати операції деталізовано за різними аналітичними розрізами (придбання, продаж, оренда, сервітут, відчуження тощо у пооб'єктному розрізі).

Суперечливим та актуальним об'єктом обліку на сьогодні залишаються земельні ділянки, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях чи територіях проведення операцій об'єднаних сил (раніше АТО). За результатами перевірок аудиторів ДСАУ, мають місце випадки, коли земельні ділянки, які розташовані на тимчасово окупованих територіях наразі відображаються у фінансовій звітності у складі активів

державних підприємств. Низка вчених досліджували ці питання [9; 10]. Нормативно, лише у наказі Мінфіну [11] зазначається, що амортизація не нараховується на об'єкти основних засобів, доступ до яких обмежений у зв'язку з тим, що вони перебувають на тимчасово окупованій території та / або на території проведення антитерористичної операції. Інших рекомендацій нормативно закріплених щодо обліку необоротних активів, які не контролюються наразі суб'єктами господарювання через надзвичайні події не існує. Д.О. Грицишен розглядав у своєму дисертаційному дослідженні питання економіко-екологічних наслідків бойових дій [10] та рекомендував ідентифікувати наслідки, сформувати реєстр об'єктів, що пов'язані із наслідками бойових дій та окупації державних територій, оцінити наслідки і запропонував відображати наслідки надзвичайних ситуацій на рахунку 978 «Витрати від надзвичайних ситуацій». О.С. Горай надала пропозиції щодо необоротних матеріальних активів, а природні ресурси інші необоротні матеріальні активи не були об'єктом дослідження. Автор рекомендує в системі бухгалтерського обліку відображати операції зі списання об'єктів необоротних активів, які втрачені в результаті бойових дій та зміни статусу та зменшення корисності об'єктів необоротних активів у результаті обмеження доступу через бойові дії або окупацію державних територій [9]. У зв'язку з неможливістю здійснити інвентаризацію активів підприємства, відсутністю на даний час можливості приносити економічну вигоду та бути достовірно оціненими, за такими активами варто за допомогою тестування на знецінення об'єкта (здійснюється обов'язково згідно П(С)БО 28) здійснити зменшення корисності та/або вивести тимчасово поза баланс. Оскільки земельні ділянки є тими об'єктами обліку за якими є дані щодо того до яких територій наразі вони відносяться, то відповідні документи стануть підставою виключити їх зі складу майна підприємства через невідповідність критеріям визнання активами. Згідно з п. 5 П(С)БО 28 підприємство на дату річного балансу повинне оцінювати, чи існують ознаки можливого зменшення корисності активу, а якщо такі ознаки були на минулу дату балансу, то чи збереглися вони. Якщо вказаних ознак немає, то здійснюють відновлення корисності активу (п. 16 П(С)БО 28). Тобто при отриманні можливості визнати активами такі земельні ділянки, буде здійснено відновлення корисності й повернення до складу майна підприємства.

Інформація про такі об'єкти не може бути відображена у фінансовій звітності, але має бути зазначена у додатках чи інших звітних формах. Нами пропонується складати державними підприємствами, зокрема, Звіт з управління, який має включати якісні та кількісні фінансові та нефінансові показники, їх оцінку (аналіз ефективності, операційний аналіз тощо) та описову частину, яка характеризує процеси, операції, умови, котрі впливають на управлінські рішення, але за якими не визначено системи показників (галузева специфіка, квазіфіскальні операції, безпека тощо). Пропонуємо такий звіт готувати після складання фінансових та корпоративних (інтегрованих, управлінських), відкоригувавши окремі показники цих звітів. Для кожного розділу Звіту з управління необхідно

визначити сукупність показників, які визначають параметри та ефективність управлінської діяльності, розкриваючи потенційні можливості розвитку державного підприємства. Також, у цьому звіті розкривати інформацію про земельні ресурси, за якими є документальні підстави вважати їх активами з різними наслідками.

Отже, за результатами огляду аудиторських звітів ДСАУ, у зв'язку із наявністю територій, тимчасово не підконтрольних українській владі, передачі часток земельних ділянок до фізичних осіб, виникають умов, які ускладнюють ведення статистичного обліку та відповідно й формування узагальненої статистичної інформації щодо земельних ресурсів України. В.М. Жук акцентував увагу на розробці концептуальних засад формування системи відомчої аграрної статистики України [12]. Враховуючи той факт, що земельні ресурси знаходяться у відомстві різних міністерств, дані кількісного й вартісного аналітичного обліку земельних ресурсів варто подавати до відповідних відомчих статистичних органів за удосконаленими формами. На невідповідність статистичних форм сучасним вимогам вже тривалий час звертають увагу і вчені, і державні службовці.

Система національних рахунків (СНР 2008) призначена для описування та аналізу найзагальніших результатів і аспектів економічного процесу на макrorівні й містить впорядковану певним чином інформацію про: всі економічні активи і пасиви, які формують національне багатство (основні фонди, матеріальні обігові кошти, монетарне золото та інші фінансові активи, вартість землі і корисних копалин тощо). Відповідно до міжнародної СНР 2008 [12] інформація про землю наводиться у таких розділах:

7. Рахунки розподілу доходів (рента за землею).

10. Рахунок операцій з капіталом (Покращення землі. Операції з природними ресурсами – земля).

13. Баланс активів та пасивів (невиробничі активи – земля).

17. Суміжні та інші спеціальні питання (ліцензії та дозволи на використання природних ресурсів).

20. Послуги капіталу та національні рахунки.

За СНР 2008, земля включається до складу балансів активів та пасивів за умови, якщо інституціональні одиниці реально реалізують права власності на такий ресурс, тобто можуть фактично отримувати від нього вигоди. При цьому не обов'язково земля має перебувати в приватній власності, може знаходитися у власності органів державного управління, які реалізують права власності від мені суспільства в цілому [13, с. 8]. Важливим вбачається передбачені СНР 2008 рахунки розподілу доходів, де первісними є доходи, зокрема від володіння землею і доходами від власності є доходи від здачі в оренду землі для використання у виробництві. Прибуток і змішаний дохід при цьому не залежить від: набуття права власності землею (власна чи орендована) та джерела фінансування землі (акціонерні чи кредитні) [13, с. 147]. Суми ренти за оренду землі відображаються на рахунках розподілу сервісних та підприємницьких доходів і передбачається, що умови виплати ренти за землею відображаються у договорі оренди [13, с. 168]. Таким чином, за окресленими основними вимогами СНР 2008 щодо землі в Україні існують проблеми як у частині нормативно-

правового і методичного облікового забезпечення, так і у частині практичної їх реалізації.

До прикладу, у Фінляндії, джерелами даних для екологічної статистики є, зокрема, адміністративні документи (ведення обліку земельних ресурсів в державних органах та на підприємствах) і статичні спостереження щодо підприємств [14]. У цій країні щороку складають екологічні статистичні збірники на основі національних рахунків, окремо міністерствами, які регулюють діяльність, пов'язану із земельними ресурсами (Міністерства навколишнього середовища, сільського господарства та лісового господарства) для чого використовують екологічні рахунки. Також діє інтегрована система даних з різних джерел про екологічну діяльність, що є проблемою, але важливим інструментом для запровадження в Україні.

Цікавим для побудови вітчизняної системи бухгалтерського і статистичного обліку вбачається досвід застосування методу глобального обліку землекористування через призму дослідження експорту та імпорту країн [15; 16]. Одним із висновків досліджень зарубіжних вчених є необхідність інтеграції бухгалтерського обліку та обліку земельних ділянок у офіційні дані бухгалтерського обліку в національних органах влади в рамках відповідності системі економіко-екологічного обліку [16]. Отже, статистичний облік земельних ресурсів на національному рівні може забезпечувати владні органи інформацією про їх наявність, ефективність й подальші можливості використання з точки зору економічності та екологічності.

ВИСНОВКИ

Облік земельних ресурсів, залишається предметом дискусій тривалий час через правові колізії, складність нормативно-законодавчого регулювання та відсутність суттєвих реформувань. Аналіз існуючої практики та звітів ДСАУ свідчить про наявні порушення у сфері землекористування. При цьому важливим є формування деталізованої інформації, підприємствами усіх форм власності й підпорядкування, в системі синтетичного обліку у кількісному та якісному виразі, у системі синтетичного обліку – всебічного відображення операцій із земельними ресурсами відповідно чинних правових норм. Рекомендовано повну й достовірну інформацію про земельні ресурси подавати у всіх формах звітів підприємств (регламентованих і внутрішніх) для формування статистичної інформації за СНР 2008, враховуючи зарубіжний досвід.

Список використаних джерел

1. Земельний кодекс України, 2001. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2768-14&p=1299739851587401> (дата звернення: 26.05.2018).
2. Легенчук С.Ф., Остапчук Т.П. Земельні активи в системі бухгалтерських категорій та понять. Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. 2018. № 2 (84). С. 3-9.
3. Federal Accounting Standards Advisory Board Task Force Discussion Paper Accounting for the Natural Resources of the Federal Government. Washington. 2000. p. 87. URL: <http://www.fasab.gov/pdffiles/natresrpt.pdf> (дата звернення: 26.05.2018).
4. Brukhanskyi R.F., Yazlyuk B., Bincharovska T.A. Effective land management in Ukraine using accounting and analytical support. Problems and Perspectives in Management. 2018. № 16 (2). pp. 241-251. URL: <https://businessperspectives.org/>

images/pdf/applications/publishing/templates/article/assets/104/04/PPM_2018_02_Brukhsanskyi.pdf (дата звернення: 26.05.2018).

5. Гузар Б.С. Формування звітності по земельних ресурсах сільськогосподарського призначення. Економіка АПК. 2010. № 7. С. 64-67.

6. Гуцаленко Л.В. Адаптивна система обліку і контролю результатів діяльності сільськогосподарських підприємств: моногр. К.: ННЦ ІАЕ. 2010. 372 с.

7. Жук В.М. Обліково-аналітичне забезпечення земельних відносин. Агроінком. 2011. № 7-9. С. 116-121.

8. Аудиторські звіти Державної аудиторської служби України за 2018 рік. URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/136382> (дата звернення: 26.05.2018).

9. Горай О.С. Бухгалтерський облік зобов'язань та активів, що втрачено або пошкоджено в результаті бойових дій та окупації державних територій. Інвестиції: практика та досвід. Економічна наука. 2018. № 2. С. 69-77.

10. Грицишен Д.О. Обліково-аналітичне забезпечення управління економіко-екологічною безпекою підприємств: автореф. дис. ... доктора економічних наук: спеціальність 08.00.09. Житомир. 2016. 32 с.

11. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку основних засобів суб'єктів державного сектору: Наказ Міністерства фінансів України 23 січня 2015 року № 11. URL: http://195.78.68.18/minfin/control/publish/article/main?art_id=407392&cat_id=407391 (дата звернення: 26.05.2018).

12. Жук В.М. Організаційно-методологічні передумови та облікове забезпечення запровадження відомчої аграрної статистики в Україні. Агроінком. 2008. № 3-4. С. 82-87.

13. Система национальных счетов 2008. Нью-Йорк. 2012. 827 с. URL: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008Russian.pdf> (дата звернення: 26.05.2018).

14. Muukkonen J. Organisation of environmental statistics and accounting in Finland. Methodology on environmental accounting with emphasis on air and waste accounts. 2013. p. 27.

15. Arto I., Genty A., Rueda-Cantuche, J.M., Villanueva, A., Andreoni, V. Global Resources Use and Pollution: Vol. I, Production, Consumption and Trade (1995-2008). EUR 25462. European Commission Joint Research Centre, Luxembourg, 2012. URL: <https://econpapers.repec.org/paper/iptiptwpa/jrc71919.htm> (дата звернення: 26.05.2018).

16. O'Brien M., Schutz H., Bringezu S. The land footprint of the EU bioeconomy Monitoring tools, gaps and needs Wuppertal Institute, Germany, 2015. p. 25.

References

1. Land Code of Ukraine, 2001 URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2768-14&p=1299739851587401> (access date: 26.05.2018.) (in Ukrainian)

2. Lehenchuk S.F., Ostapchuk T.P. Land Assets in the System of Accounting Categories and Concepts. Visnyk ZhDTU. Seriya: Ekonomichni nauky, 2018. № 2 (84). pp. 3-9. (in Ukrainian)

3. Federal Accounting Standards Advisory Board Task

Force Discussion Paper Accounting for the Natural Resources of the Federal Government. Washington. 2000. p. 87. URL: <http://www.fasab.gov/pdffiles/natresrpt.pdf> (access date: 26.05.2018).

4. Brukhanskyi R.F., Yazlyuk B., Bincharovska T.A. Effective land management in Ukraine using accounting and analytical support. Problems and Perspectives in Management. 2018. № 16 (2). pp. 241-251. URL: https://businessperspectives.org/images/pdf/applications/publishing/templates/article/assets/104/04/PPM_2018_02_Brukhsanskyi.pdf (access date: 26.05.2018).

5. Huzar B.S. Formation of reporting on land resources of agricultural purpose. Ekonomika APK. 2010. № 7. pp. 64-67. (in Ukrainian)

6. Hutsalenko L.V. Adaptive system of accounting and control of the results of activity of agricultural enterprises: monograph. Kyiv: NNTs IAE. 2010. 372 p. (in Ukrainian)

7. Zhuk V.M. Accounting and analytical support of land relations. Ahroinkom. 2011. № 7-9. pp. 116-121. (in Ukrainian)

8. Audit reports of the State Audit Office of Ukraine for 2018. URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/136382> (access date: 26.05.2018) (in Ukrainian)

9. Horai O.S. Accounting of liabilities and assets lost or damaged as a result of hostilities and occupation of state territories. Investments: practice and experience. Ekonomichna nauka. 2018. № 2. pp. 69-77 (in Ukrainian)

10. Hrytsyshen D.O. Accounting and analytical support for the management of economic and environmental safety of enterprises: abstract diss. ... Doctor of Economic Sciences: 08.00.09. Zhytomyr. 2016. 32 p. (in Ukrainian)

11. Methodical recommendations on the accounting of fixed assets of public sector entities: Order of the Ministry of Finance of Ukraine 23 January 2015 № 11. URL: http://195.78.68.18/minfin/control/publish/article/main?art_id=407392&cat_id=407391 (access date: 26.05.2018) (in Ukrainian)

12. Zhuk V.M. Organizational and methodological prerequisites and accounting for the introduction of departmental agrarian statistics in Ukraine. Ahroinkom. 2008. № 3-4. pp. 82-87.

13. System of National Accounts 2008. New York, 2012. 827 p. URL: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008Russian.pdf> (access date: 26.05.2018) (in Russian)

14. Muukkonen J. Organisation of environmental statistics and accounting in Finland. Methodology on environmental accounting with emphasis on air and waste accounts. 2013. p. 27.

15. Arto I., Genty A., Rueda-Cantuche, J.M., Villanueva, A., Andreoni, V. Global Resources Use and Pollution: Vol. I, Production, Consumption and Trade (1995-2008). EUR 25462. European Commission Joint Research Centre, Luxembourg, 2012. URL: <https://econpapers.repec.org/paper/iptiptwpa/jrc71919.htm> (access date: 26.05.2018).

16. O'Brien M., Schutz H., Bringezu S. The land footprint of the EU bioeconomy Monitoring tools, gaps and needs Wuppertal Institute, Germany, 2015. p. 25.

ЕРМАКОВА

Ганна Станіславівна
asmetod@ukr.net

УДК 352.9(477)

СИСТЕМА РЕЛІГІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД В УКРАЇНІ ТА ЇХ
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯTHE SYSTEM OF RELIGIOUS RIGHTS AND FREEDOMS IN UKRAINE AND
THEIR CONSTITUTIONAL AND LEGAL FRAMEWORKк.філос.н., доцент кафедри
Міжрегіональної Академії
управління персоналом,
докторант Інституту
законодавства Верховної
Ради України

Розкрито особливості реалізації релігійних свобод в сучасних умовах суспільного розвитку, адже актуалізація відносин з приводу регулювання діяльності релігійних організацій в Україні отримала відповідний імпульс, але не отримала належного продовження в площині розробки відповідного законодавства щодо оформлення автокефального статусу української православної церкви. Розкрито юридичний зміст релігійних прав людини і громадянина. Проведено системний аналіз положень Конституції України на предмет релігійних прав, гарантованих державою. Розкрито зміст основних релігійних прав і свобод людини і громадянина в Україні та їх конституційно-правове забезпечення.

* * *

Раскрыты особенности реализации религиозных свобод в современных условиях общественного развития, ведь актуализация отношений по поводу регулирования деятельности религиозных организаций в Украине получила соответствующий импульс, но не получила должного продолжения в плоскости разработки соответствующего законодательства по оформлению автокефального статуса Украинской православной церкви. Раскрыто юридическое содержание религиозных прав человека и гражданина. Проведен системный анализ норм Конституции Украины на предмет религиозных прав, гарантированных государством. Раскрыто содержание основных религиозных прав и свобод человека и гражданина в Украине и их конституционно-правовое обеспечение.

* * *

The peculiarities of realization of religious freedoms in modern conditions of social development are disclosed. The legal content of religious and human rights was identified. It has been established that traditionally freedom of religion is combined with freedom of conscience and attributes this dualistic couple of human rights and citizens to the category of civil. It was made the system analysis of the provisions of the Constitution of Ukraine on the subject of religious rights guaranteed by the state government. It was systemized the basic religious rights including: the right to freedom of religion; the right to unimpeded sending of religious cults and ritual ceremonies; the right to conduct religious activity; the right to equality and impartiality, regardless of religious beliefs; the right to refuse to carry out military service on the basis of religion or religious beliefs; the right to develop the religious identity of all indigenous peoples and national minorities of Ukraine; the right to acquire, possess and use religious literature in the language of his choice, as well as other objects and materials of religious significance; the right to establish and maintain international contacts and direct personal contacts, including travel for pilgrimage, participation in gatherings and religious events; the right to confess and confidentiality of information obtained by them in such a way. The content of the basic religious rights and freedoms of a person and citizen in Ukraine and their constitutional and legal adjusting are discovered.

Ключові слова: релігійна права, свобода віросповідання, Конституція України, державні гарантії, релігійні відносини

Ключевые слова: религиозная права, свобода вероисповедания, Конституция Украины, государственные гарантии, религиозные отношения

Keywords: religious rights, freedom of religion, the Constitution of Ukraine, state guarantees, religious relations

ВСТУП

Традиційно рівень демократизації суспільства розкривається через ступінь дотримання державою гарантій соціально-економічних прав людини і громадянина. Сфери соціальних, трудових, економічних, громадянських прав та свобод, так би мовити, апіорі визнаються державою в якості основних сфер державно-управлінського впливу. Справа не в тому, що такі сфери, як зокрема сфера реалізації релігійних прав, не отримують належного висвітлення та уваги з боку держави, мова не йде про декларування та номінального закріплення основоположних свобод, але увага держави до процесів, що відбуваються в таких сферах не є такою гострою, а реакція на суспільні зміни – такою оперативною, як в інших сферах. Мова не йде про домінування тих чи інших видів суспільних відносин та пріоритет в їх нормативно-правовому регулюванні, але слід визнати, що існують такі галузі

людської діяльності та людського буття, які по-перше, можуть бути в певний спосіб саморегульовані, по-друге, на думку законодавця, не мають перманентного значення для забезпечення громадського порядку, суспільної безпеки. Але сфера релігійних відносин і зокрема площина реалізації релігійних прав і свобод має одне з ключових значень в процесі становлення громадянського суспільства, а тому вони потребують належний рівень конституційно-правового закріплення. Особливо це питання актуалізується в умовах формування в Україні самостійної помісної православної церкви.

Ступінь наукової розробки теми

Проблематика конституційно-правового забезпечення релігійних прав і свобод в Україні є провідною в працях багатьох вчених та дослідників різних галузей права, зокрема Д.О. Вовка, Д.В. Лук'янова, В.В. Нові-

кова, В.М. Сорокуна, Є.В. Ткаченка, І.Б. Тучапець, Л.В. Ярмол та інших.

МЕТА РОБОТИ

Метою даної статті є аналіз конституційно-правового забезпечення релігійних прав і свобод в Україні та акцент на необхідності систематизації цих прав з урахуванням трансформації релігійного виміру сучасної української нації.

РЕЗУЛЬТАТИ

Актуалізація відносин з приводу регулювання діяльності релігійних організацій в Україні отримала відповідний імпульс, але не отримало належного продовження в площині розробки відповідного законодавства щодо оформлення автокефального статусу української православної церкви. Ця теза може використовуватися в якості вихідної детермінанти для характеристики суспільних відносин, але не може повною мірою розкрити зміст механізму державного управління в цій сфері. Справа в тому, що держава відділена від церкви, а тому будь-яке втручання в церковні справи є прямим порушенням гарантованих державою свобод у розвитку суспільних процесів. Навіть за умови, що існують певні можливі обмеження такого невтручання, і держава регулює релігійні відносини, зокрема у випадку потреби дотримання балансу суспільних інтересів та громадського порядку, але глибина такого регулювання не є системною, а оперативність та обсяги прояви є ситуативними. Натомість держава дійсно закріплює і гарантує релігійні права та свободи людини, але робить це надзвичайно виважено, не допускаючи порушень балансу в моделі державно-церковних відносин.

Традиційно, свободу віросповідання поєднують із свободою світогляду та відносять цю дуалістичну пару прав людини до категорії громадянських. При цьому хибним буде вважати, що свобода віросповідання ототожнюється із свободою совісті та є уніфікованою унікальною детермінантою громадянських прав та свобод представляючи собою унітарне право. Хоча, наприклад на думку В. В. Новікова «свобода совісті охоплює все різноманіття форм систем світоглядної орієнтації, і становить наявність єдиного правового інституту. Свобода віросповідання є складовою інституту свободи совісті та поглинається ним, а сама свобода совісті залежить від відносин держави з Церквою і релігійними організаціями» [6, с. 19]. Цю тезу можна сприймати якщо уявляти собі віросповідання та духовний вимір людського індивідуального буття як прояв світоглядної орієнтації та форму реалізації модусу поведінки в соціумі. Релігійний фактор впливає на формування системи цінностей, але її основне оформлення та прояв дійсно відтворюється на рівні морально-етичного сприйняття правової реальності та орієнтації людини у відповідний спосіб в ній.

Хоча існує і така точка зору, що свобода совісті та віросповідання це одна фундаментальна свобода, однак вони розглянуті в площинах світського та духовного (релігійного, сакрального) світосприйняття [9, с. 56-57]. Ми не дотримуємося такої думки, оскільки виділяємо свободу віросповідання як прояв демократичності суспільства та держави. Релігія з точки зору проблеми вибору, є сукупністю догматів, ритуалів, обря-

дів та вчень, що здатні формувати певну світоглядну особливість індивідуальної свідомості. Саме тому обираючи ту чи іншу свободу людина не робить свідомий вибір стосовно способу свого мислення, але саме релігія впливає на формування модусу його подальшої поведінки. Релігія та релігійні організації мають і ще одне важливе призначення – задоволення духовних потреб людини і громадянина, а тому свобода віросповідання та відповідне забезпечення такої свободи з боку держави, розглядаються суто як система практичного забезпечення соціальної функції держави.

Є.В. Ткаченко з цього приводу слушно зазначає, що свобода віросповідання «належить до основоположних природних прав людини, оскільки воно виступає необхідною складовою свободи особистого самовизначення. Крім того, релігійна свобода була і є однією з основ обґрунтування плюралізму суспільного й державного життя як однієї з основних ознак демократичної держави» [10]. Ця теза є похідною від висновку, зробленого Європейським Судом з прав людини у справі «Коккінакіс проти Греції» [3], щодо того, що свобода віросповідання визначає світогляд віруючих, а також укріплює толерантність у тих, хто відкидає необхідність сповідувати ту чи іншу релігію.

Враховуючи це цілком логічним уявляється точка зору Д.В. Лук'янова, який зазначає, що «юридичний зміст свободи совісті складається з низки взаємопов'язаних компонентів, кожен із яких розкривається в певному окремому праві: праві на визначення свого ставлення до питань свободи совісті; праві діяти відповідно до своїх переконань, що включає можливість поширювати, проповідувати будь-яке віровчення; праві на таємницю своїх релігійних переконань; праві на нейтральне ставлення з боку держави до законних форм прояву свободи віросповідання» [5, с. 32]. Наведене вище за своєю логікою охоплює всі аспекти релігійного буття та діяльності особи у сфері задоволення своїх духовних потреб, але це гне означає що юридичний зміст свободи віросповідання повністю трансформувався або імплементувався у відповідне нормативно-правове забезпечення.

На рівні конституційно-правового забезпечення свобода віросповідання та релігійні права людини можуть бути або ширшими або більш загальними. Система релігійних прав не може обмежуватися на національному рівні в державі, яка визнала примат міжнародних прав або законодавець якої ратифікував міжнародно-правові акти, в яких закріплюються демократичні права та свободи людини і громадянина. Але Основний Закон, норми якого хоча і мають силу прямої дії, частіше за все містить бланкетні норми, які деталізуються в нормативно-правових актах субконституційного рівня.

Як зазначає В.М. Сорокун «в силу того, що право на свободу віросповідання є комплексним і динамічним та таким, що постійно розвивається, але при цьому ґрунтується на засадах та принципах розроблених і усталених у системі міжнародного права в таких актах як: Загальна декларація прав людини 1948 р.; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р.; Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на підставах релігії або переконань 1981 р.; Європейська конвенція 1950 р.» [8,

с. 16-17]. при цьому, як зазначає слушно і Д.О. Вовк [2, с. 160-162], і Є.В. Ткаченко [10] норми, що стосуються релігійних прав та свобод закріплені в міжнародно-правових актах з одного боку не обмежують можливості національного законодавця щодо розширення переліку таких прав, але при цьому обмежують його щодо можливого зменшення обсягу захищених та визнаних міжнародною спільнотою аналізованої категорії прав і свобод. Окремо висновку щодо необхідності дотримання та пошуку можливостей розширення переліку релігійних прав та свобод, що потребують конституційно-правового закріплення висловлюється також Л.В. Ярмол та І.Б. Тучапець [11, с. 465]. На нашу ж думку, механізм конституційно-правового забезпечення релігійних прав та свобод людини і громадянина має другорядне значення. Головним є система релігійних прав яка визнається державою, і чим ця система ширша чи змістовніша, тим ефективнішим стають засади, на яких будується подальше конституційно-правове забезпечення релігійних прав та свобод людини і громадянина.

Розуміючи той факт, що Україна демонструє прихильність демократичним стандартам розвитку громадянського суспільства, релігійному та світоглядному плюралізму, але потребує при цьому постійного розширення спектру державно-управлінських інструментів забезпечення зростаючих релігійних потреб, слід більшої уваги приділити систематизації релігійних прав та свобод людини і громадянина.

Основним імперативом в сфері забезпечення релігійних прав і свобод людини та громадянина, який закріплює законодавець на рівні Конституції України, є положення ст. 35: «кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність» [4]. Але системний аналіз положень Конституції України дає змогу виділити значно більшу кількість релігійних прав людини і громадянина:

«право на свободу віросповідання» (ч. 1 ст. 35 Конституції України), яке є комплексним і основним правом в сфері релігійних прав, але яке передбачає лише можливість вільного вибору людиною того віросповідання, релігійної течії, культової організації, вчення, догмати, правила та традиції і обряди яких сприймаються людиною як такі, що в найбільшій мірі задовольняють її духовні потреби. Право на свободу віросповідання є комплексним та вихідним для всіх інших релігійних прав;

«право на безперешкодне відправлення релігійних культів і ритуальних обрядів» (ч. 1 ст. 35 Конституції України [4]) є безпосередньо похідним від права на свободу віросповідання, та розкриває одну з його складових елементів – свободу практичної діяльності в сфері задоволення духовних потреб за умови вільного вибору тієї чи іншої релігії, віросповідання, культу для наслідування;

«право на ведення релігійної діяльності» (ч. 1 ст. 35 Конституції України [4]), так само є складовим елементом та похідним від права на свободу віросповідання, але на відміну від попереднього, яке втілює в

собі пасивну складову свободи віросповідання, право на ведення відповідної діяльності є правом активним. Аналогію можна провести із пасивним та активним виборчим правом: правом бути обраним та правом обирати. Так само і в релігійній діяльності, можна або слідувати певній релігії чи культу, або самостійно вести релігійну діяльність;

«право на рівність та неупередженість в незалежності від релігійних переконань» (ч. 2 ст. 24 Конституції України [4]), є одним із основоположних демократичних прав, що гарантує неможливість переслідування за ознакою віросповідання, причетності до певної релігійної організації, поклоніння або визнання певного релігійного культу. Це право передбачає також захист державою від подібних переслідувань;

«право на відмову від несення військового обов'язку на підставі віросповідання чи релігійних переконань» (ч. 4 ст. 35 Конституції України [4]). Це є специфічним індивідуалізованим правом, наявність та конституційне закріплення якого свідчить про прогресивність та реальну демократичність вітчизняного законодавця. Цікаво відмітити, що Європейський суд з прав людини не визнає такого права, як право на відмову від несення військового обов'язку на віросповідання чи релігійних переконань. Європейський суд з прав людини взагалі виходить із того, що висновок стосовно того, що це право прямо передбачене Загальною декларацією з прав людини 1948 р та Міжнародним пактом про громадянські та політичні права 1966 р. є хибним;

«право на розвиток релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України» (ст. 11 Конституції України [4]), це є специфічним різновидом релігійних прав, оскільки воно стосується не стільки навіть індивідуального прояву, скільки суспільного, групового. Тут також можна провести аналогію із правом на місцеве самоврядування, носієм якого є громада, в релігійній же сфері носієм аналізованого виду права, закріпленого у ст. 11 Конституції України є певна національна меншина чи окремих корінний народ.

Таким чином, можна побачити, що свобода віросповідання має досить широке відтворення в Конституції України, а релігійні права людини і громадянина – достатнє конституційно-правове забезпечення. При цьому наявність останнього права – права на розвиток релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України – засвідчує на необхідності продовження розширення системи релігійних прав. Зокрема постає необхідність прямого передбачення права на вільний вибір конфесій в межах єдиної релігійної вчення, а також право на розвиток міжконфесійних відносин в межах єдиної релігії, однієї церкви чи релігійної організації, одного культу тощо.

Релігійна та міжконфесійна різноманітність повинні ототожнюватися між собою за змістовним навантаженням, але розрізнятися за практикою реалізації. Останнє демонструє необхідність поступового розширення державно-управлінського впливу на процеси розвитку системи релігійних прав і свобод в бік заохочення екуменістичних рухів при забезпеченні і державних гарантіях стабільності міжконфесійних відносин.

Окремо слід констатувати, що наведений в Конституції України перелік релігійних прав та свобод людини і громадянина можна вважати неповним, та таким що потребує доповнення в силу досить широкого тлумачення самого права на свободу віросповідання. З цих позицій вбачається логічним звернути увагу на норми та положення Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», в якому відбувається деталізація вже наведених вище прав, а також розширюється тлумачення свободи віросповідання. Таким чином, системний аналіз положень вказаного закону засвідчує на тому, що викладений вище перелік релігійних прав необхідно доповнити наступними:

«право на придбання, володіння і використання релігійної літератури мовою на свій вибір, а також інших предметів й матеріалів релігійного призначення» (ч. 1 ст. 22 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» [7]). Це право є складовим загального права на свободу віросповідання, і є фактично елементом реалізації його пасивного виду – сповідання та наслідування. Натомість звертає на себе увагу той факт, що держава гарантує виробництво релігійної продукції, але виключно релігійним організаціям позбавляючи таким правом фізичну особу;

«право встановлювати і підтримувати міжнародні зв'язки та прямі особисті контакти, включаючи виїзд за кордон для паломництва, участі в зборах та релігійних заходах» (ч. 1 ст. 24 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» [7]). Це також різновид пасивного права в сфері свободи віросповідання, оскільки передбачає участь у паломництві, як елементі обов'язкового обряду чи стовпа певної релігії. При цьому слід зауважити на тому, що держава лише гарантує саме право на паломництво та встановлення релігійних зв'язків, але не зобов'язане вчиняти практичні дії з приводу організації та фінансування паломницьких подорожей тощо. Це відрізняє світську державу від теоретичної, де такі обрядові елементи та таїнства, визнані загальнообов'язковими;

«право на таємницю сповіді та нерозголошення священнослужителями відомостей, одержаних ними в такий спосіб» (ч. 5 ст. 3 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» [7]). Ця норма є фактично гарантією для людини того, що задоволення ним його духовних потреб не тягне за собою жодних негативних наслідків. Духовна сфера відділена від держави в тому числі і за рахунок такої заборони держави через свої органи чи посадових осіб, а також будь-яких інших осіб втручатися в діяльність священнослужителів з тим, щоби отримати ті дані, які їм стають відомі під час сповіді. Фактично держава визнає примат норм канонічного права в цьому аспекті, але таке визнання свідчить про реальність бар'єру між сакральною (духовною) та світською сферами людського буття. Що правда аналіз норми викладений в ч. 5 ст. 3 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» [7] демонструє певну преференцію з боку держави тим релігійним культам, де існує таке таїнство як сповідь. Тут можливо розширення змістовного навантаження, яке містить дана норма та, на нашу думку, існує доцільність запропонувати таку її конструкцію:

«Ніхто не має права вимагати від священнослужителів, служителів релігійних культів та організацій, відомостей, одержаних ними під час будь-якого з таїнств, що визнається відповідною релігією та/або релігійним культом та є обов'язковими для віруючих та/або прихильників релігійних культів».

Подібне розширене трактування державних гарантій в сфері забезпечення конфіденційності інформації, отриманої в процесі задоволення людиною своїх духовних потреб та реалізації свободи віросповідання, є таким, що відповідає потребам постійної трансформації конституційно-правового забезпечення релігійних відносин.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки аналізу конституційно-правового забезпечення системи релігійних прав і свобод в Україні слід зробити наступні висновки.

Конституційно-правовий вимір регулювання релігійних прав та свободи віросповідання:

по-перше – гарантує невід'ємність, непорушність, непохитність та неможливість зменшення обсягів релігійних прав, як елементу системи загальних прав людини і громадянина;

по-друге – забезпечує принцип релігійної єдності, релігійної багатогранності та свободу у задоволенні людиною власних духовних потреб;

по-третє – визнає обов'язок держави гарантувати та дотримуватися задекларованих прав та свобод людини і громадянина в релігійній сфері та їх практичного втілення.

Проаналізувавши систему релігійних прав і свобод в Україні, встановлено, що вони закріплюються та гарантуються в Конституції України, але деталізуються та доповнюються в спеціальному Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації». Так, до основних релігійних прав віднесено: право на свободу віросповідання; право на безперешкодне відправлення релігійних культів і ритуальних обрядів; право на ведення релігійної діяльності; право на рівність та неупередженість в незалежності від релігійних переконань; право на відмову від несення військового обов'язку на підставі віросповідання чи релігійних переконань; право на розвиток релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України; право на придбання, володіння і використання релігійної літератури мовою на свій вибір, а також інших предметів й матеріалів релігійного призначення; право встановлювати і підтримувати міжнародні зв'язки та прямі особисті контакти, включаючи виїзд за кордон для паломництва, участі в зборах та релігійних заходах; правом на таємницю сповіді та нерозголошення священнослужителями відомостей, одержаних ними в такий спосіб.

Список використаних джерел

1. Васін М. Свобода думки, совісті та релігії: права релігійних громад. URL: <https://helsinki.org.ua/svoboda-dumky-sovisti-ta-relihiyi-prava-relihiynyh-hromad-m-vasin/> (дата звернення: 17.06.2018).
2. Вовк Д.О. Право і релігія: загальнотеоретичні проблеми співвідношення: монографія. Х.: Право, 2009. 186 с.
3. Коккинакис против Греції: Решение Европейского суда по правам человека от 25 мая 1993 г. дело №3/1992/348/421). URL: <http://www.rpqi.narod.ru/echr/translation/translation/>

kokkinakis.htm (дата обращения: 17.06.2018).

4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 17.06.2018).

5. Лук'янов Д.В. Права людини в релігійних правових системах. Часопис Київського університету права. 2013. № 3. С. 30-34

6. Новіков В.В. Інститут свободи совісті і віросповідання у системі прав людини. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ: серія юридична. 2013. Вип. 4. С. 13-22

7. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 № 987-ХІІ. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#n150> (дата звернення: 17.06.2018).

8. Сорокун В.М. Міжнародно-правовий захист права на свободу совісті та віросповідання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11; Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого. Х., 2009. 18 с.

9. Султанов А.Р. Защита свободы совести, распространения убеждений через призму постановлений Европейского Суда по правам человека. М.: Статут, 2013. 542 с.

10. Ткаченко Є.В. Право на свободу віросповідання: судовий захист та деякі проблеми реалізації. Теорія і практика правознавства. 2015. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2015_2_7 (дата звернення: 17.06.2018).

11. Ярмол Л.В., Тучапець І.Б. Право на освіту та свободу віросповідання: практика Європейського суду з прав людини. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. 2016. № 845. С. 460-467.

References

1. Vasin M. Freedom of Thought, Conscience and Religion: Rights of Religious Communities URL: <https://helsinki.org.ua/svoboda-dumky-sovisti-ta-relihiji-prava-relihijnyh-hromad-mvasin/> (last accessed: 17.06.2018). (in Ukrainian).

2. Vovk D.O. Law and Religion: General Theoretical Problems of the Relationship: monograph. Kharkiv: Pravo,

2009. 186 p. (in Ukrainian).

3. Kokkinakis vs Greece: Judgment of the European Court of Human Rights dated May 25, 1993, case number 3/1992/348/421 URL: <http://www.rpoid.narod.ru/echr/translation/translation/kokkinakis.htm> (last accessed: 17.06.2018) (in Russian)

4. The Constitution of Ukraine dated June 28, 1996 No. 254к/96-ВР URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (Last accessed: 17.06.2018). (in Ukrainian).

5. Lukianov D.V. Human Rights in Religious Legal Systems. Journal of the Kyiv University of Law, 2013, no. 3, pp. 30-34. (in Ukrainian).

6. Novikov V.V. Institution of Freedom of Conscience and Religion in the System of Human Rights. Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs: Legal Series, 2013, is. 4, pp. 13-22. (in Ukrainian).

7. On Freedom of Conscience and Religious Organizations: Law of Ukraine dated April 23, 1991, No. 987-XII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#n150> (last accessed: 17.06.2018). (in Ukrainian).

8. Sorokun V. M. International Legal Protection of the Right to Freedom of Conscience and Religion: Author's Abstract of the Thesis for Candidate of Legal Sciences, Specialty 12.00.11 - International Law, Yaroslav Mudrii National Law University, 2009, 24 p. (in Ukrainian).

9. Sultanov A. R. Protecting Freedom of Conscience and Disseminating Beliefs through the Prism of the European Court of Human Rights Judgments, Statute, Moscow, 2013, pp. 55-57. (in Russian)

10. Tkachenko, Ye.V. The Right to Freedom of Religion: Judicial Protection and Some Problems of Realization. Theory and Practice of Jurisprudence, 2015, is. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2015_2_7 (last accessed: 17.06.2018). (in Ukrainian).

11. Yarmol L.V., Tuchapets I.B. Right to Education and Freedom of Religion: the Practice of the European Court of Human Rights. Bulletin of the National University «Lvivska Politechnika». Law Sciences, 2016, no. 845, pp. 460-467. (in Ukrainian).

БЛИНДА

Юрїї Орестович
blyndayura@gmail.com

УДК 336

MODELING AN ANTI-CRISIS INVESTMENT STRATEGY OF
ENTERPRISE UNDER THE THREAT OF BANKRUPTCYМОДЕЛЮВАННЯ АНТИКРИЗОВОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ
ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ БАНКРУТСТВАасистент кафедри,
Національний університет
"Львівська політехніка"

The article is devoted to the modeling of the anti-crisis strategy in a high level of bankruptcy probability. The article presents three types of anti-crisis investment strategies, as well as a process of implementation and realization of focusing strategy on the dominant factor. In order to survive and successfully operate in the present conditions, enterprises need to

be competitive, and in order to achieve an adequate level of competitiveness, business entities need to focus on the production of such goods and services that are optimally suited to consumer demand in quality and at a price that is only possible in the case of conducting a well-balanced investment policy, which should be a permanent component of the crisis management of the enterprise and condition the essence of anti-crisis investment strategies in its activity ones. Finding the most effective investment strategy as a component of crisis management was conducted on the basis of actual financial and economic information of several manufacturing enterprises. Analysis has shown that the key indicators of the impact on the risk of bankruptcy for these enterprises are four indicators (factors): 1) turnover rate of stocks; 2) the coefficient of financial stability; 3) coefficient of personnel turnover; 4) the coefficient of information protection. The presence of several influential indicators necessitates the choice of such an investment strategy, which should be related to either one or a few, or with all the indicators. Taking into account the dynamics of modern economic development, as well as the possibility (and mobility) of various financial and economic priorities for the analyzed enterprises, the following variants of investment strategies are considered: 1) focusing strategy on the dominant factor; 2) polifactorial strategy; 3) the strategy of balancing. Therefore, in more detail, an example of focusing strategy on the dominant factor for the selected enterprise is considered, that is characterized by the essence and features of investment in order to achieve positive changes in the "factor of financial sustainability" as a dominant factor.

* * *

Стаття присвячена моделюванню антикризової стратегії в умовах високого рівня ймовірності банкрутства. У статті представлено три види антикризових інвестиційних стратегій, а також запропонований процес імплементації та реалізації стратегії фокусування на факторі який домінує. Щоб вижити та успішно функціонувати за умов сьогодення, підприємства повинні бути конкурентоспроможними, а щоб досягти належного рівня конкурентоспроможності, суб'єктам господарювання потрібно зосередитися на виробництві таких товарів та послуг, які оптимально задовольнятимуть споживчий попит і за якістю, і за ціною, що можливо лише у разі ведення виваженої інвестиційної політики, яка має бути перманентною складовою антикризового управління підприємством і обумовлювати сутність антикризових інвестиційних стратегій в його діяльності. Пошук найбільш результативної інвестиційної стратегії, як складової антикризового управління проводиться на базі фактичної фінансово-економічної інформації декількох виробничих підприємств. Аналізування засвідчило, що ключовими індикаторами впливу на ризик банкрутства для названих підприємств є чотири показники (фактори): 1) коефіцієнт оборотності запасів; 2) коефіцієнт фінансової стійкості; 3) коефіцієнт плинності кадрів; 4) коефіцієнт захисту інформації. Наявність декількох впливових індикаторів зумовлює необхідність вибору такої інвестиційної стратегії, яка повинна бути пов'язана або з одним, або з кількома, або зі всіма індикаторами. Враховуючи динамічність сучасного економічного розвитку, а також можливість (та мобільність) різних фінансово-економічних пріоритетів для аналізованих підприємств розглянуто такі варіанти інвестиційних стратегій: 1) стратегія фокусування на факторі, який домінує; 2) поліфакторна стратегія; 3) стратегія балансування. Тому більш детально розглядається приклад стратегії фокусування на домінуючому факторі для обраного підприємства, який характеризується сутністю і особливостями інвестицій для досягнення позитивних змін в «коефіцієнті фінансової стійкості» як домінуючого фактора.

Keywords: investment strategy, implementation of the investment strategy, focusing strategy on the dominant factor, bankruptcy

Ключові слова: інвестиційна стратегія, імплементація інвестиційної стратегії, стратегія фокусування на факторі який домінує, банкрутство

INTRODUCTION

Under the current pace of technical and economic progress and the globalization of the economy, the crisis management doesn't lose its importance, but becomes more and more relevant. One of the important aspects is the understanding of the objectivity of crises and the need to implement special anti-crisis measures for business entities, since their activities are the basis of economic development of each country but the whole world economy, and at this level there are crisis phenomena's.

In order to survive and successfully operate in the present conditions, enterprises need to be competitive, and in order

to achieve an adequate level of competitiveness, business entities need to focus on the production of such goods and services that are optimally suited to consumer demand in quality and at a price that is only possible in the case of conducting a well-balanced investment policy, which should be a permanent component of the crisis management of the enterprise and condition the essence of anti-crisis investment strategies in its activity ones.

The research of methods and tools of crisis management, in particular, the essence and features of anti-crisis investment strategies, are the subject of scientific research by many domestic and foreign scientists and economists, in particular, such as: V. Vadvud [1], L. Martiusheva [2],

A. Telnova [3], W. Crandall [4], J. Riley [5], N. Augustine [6], C. Fronz [7], O. Tereschenko [8] and others.

In spite of the large number of scientific works, some of the issues that remain a constant object of discussion due to the dynamic state of the market environment, in particular, in our opinion, require the in-depth study of such issues: methods for assessing the financial security of the enterprise and the factor impact on the effectiveness of the investment strategy, modeling the essence of the anti-crisis investment strategy of the enterprise taking into account possible risks, developing options for address strategies for enterprises with different levels of danger bankruptcy, peculiarities of their realization and implementation.

The **PURPOSE** of the research is to determine and characterize the essence of the main methodological and organizational stages and calculations aimed at forming an investment strategy as an integral part of the crisis management activity of industrial enterprise.

RESULTS

Finding the most effective investment strategy as a component of crisis management was conducted on the basis of actual financial and economic information of several manufacturing enterprises. The evaluation of this information with the assistance of economic and mathematical modeling, namely, discriminant, correlation and regression analysis, showed that the objects of further research should be two enterprises from six analyzed ones, namely PJSC «Drohobyt's'kyi mashynobudivnyi zavod» and PJSC «L'viv's'kyi lokomotyvremontnyi zavod» because these economic entities are characterized by the presence of such financial and economic parameters that, in accordance with the chosen mathematical model for determining the state of financial security, have a high degree of bankruptcy risk.

Further analysis has shown that the key indicators of the impact on the risk of bankruptcy for these enterprises are four indicators (factors): 1) turnover rate of stocks; 2) the coefficient of financial stability; 3) coefficient of personnel turnover; 4) the coefficient of information protection. The presence of several influential indicators necessitates the choice of such an investment strategy, which should be related to either one or a few, or with all the indicators. Taking into account the dynamics of modern economic development, as well as the possibility (and mobility) of various financial and economic priorities for the analyzed enterprises, the following variants of investment strategies are considered: 1) focusing strategy on the dominant factor; 2) polifactorial strategy; 3) the strategy of balancing. The relevance of each of these strategies is different for each enterprise. Since the influence of each factors on the resulting sign is calculated using correlation and regression analysis, it can be argued that when the weight of one factor significantly differs from the weight of all others, then it is advisable to apply a focus strategy. If there are several factors of great importance, it is expedient to use a polyfactorial investment strategy. A balanced investment strategy needs to be implemented if the influence of factors varies considerably, as well as when there is a number of stakeholders that significantly affect the activities of the enterprise.

The figure 1 presents the essence of the named strate-

gies for PJSC «L'viv's'kyi lokomotyvremontnyi zavod» taking into account the proposed measures that will have a positive effect on the key indicators that determine the risk of bankruptcy. These measures are the result of in-depth analysis of the real problems of the enterprise and the experience of solving similar problems in the Ukrainian and foreign industries.

According to the results of further research, in particular, the expert analysis, given in the "Map of recommendations for choosing the optimal investment strategy for preventing bankruptcy" (Figure 2), the largest sum of points (on a 10-point scale, where 1 is the worst value, and 10, respectively, the best way), according to experts, receives an investment strategy focusing on the prevailing factor, since the process of realization and implementation of this strategy is the least costly financial way and needs the least time. Therefore, in more detail, an example of such a strategy for the selected enterprise is considered – PJSC «L'viv's'kyi lokomotyvremontnyi zavod», that is characterized by the essence and features of investment in order to achieve positive changes in the "factor of financial sustainability" as a dominant factor.

The development and implementation of any investment strategy involves its phased structuring with a definition for each stage of the duration, cost, as well as probable performers. The list and content of such stages of the investment strategy, oriented on the dominant factor (coefficient of financial stability), for PJSC «L'viv's'kyi lokomotyvremontnyi zavod», is given in Table 1.

To implement this process, it is proposed to use the following steps:

I – brainstorming to find ideas for strategic change:

This stage involves the search for experts who would form several ideas for the effective development of the company by improving the efficiency of investment activity.

II – formation of new goals and tasks or their rebranding:

since there will be a change in the direction of investment activity of the enterprise, it will be necessary to set new goals and tasks for such activities, and also to reconcile them with the general objectives of the enterprise.

III – analysis of factors of the internal and external environment:

any enterprise is considered as an open system, so, its functioning and development are influenced by various internal and external factors. The main characteristic of the environment is its uncertainty and the risks associated with it.

IV – development a several versions of investment strategy:

the development of any strategy, including investment, provides for the creation of several versions, an analysis of the effectiveness of each and the selection of the most optimal.

V – achievement the systemic of the strategy (alignment of investment strategy with other elements of the general strategy of enterprise development):

investment strategy is one of many elements of the overall strategy for enterprise development, therefore, it is necessary to reconcile the new investment strategy with other strategies: marketing, logistics, social, commodity, price and others.

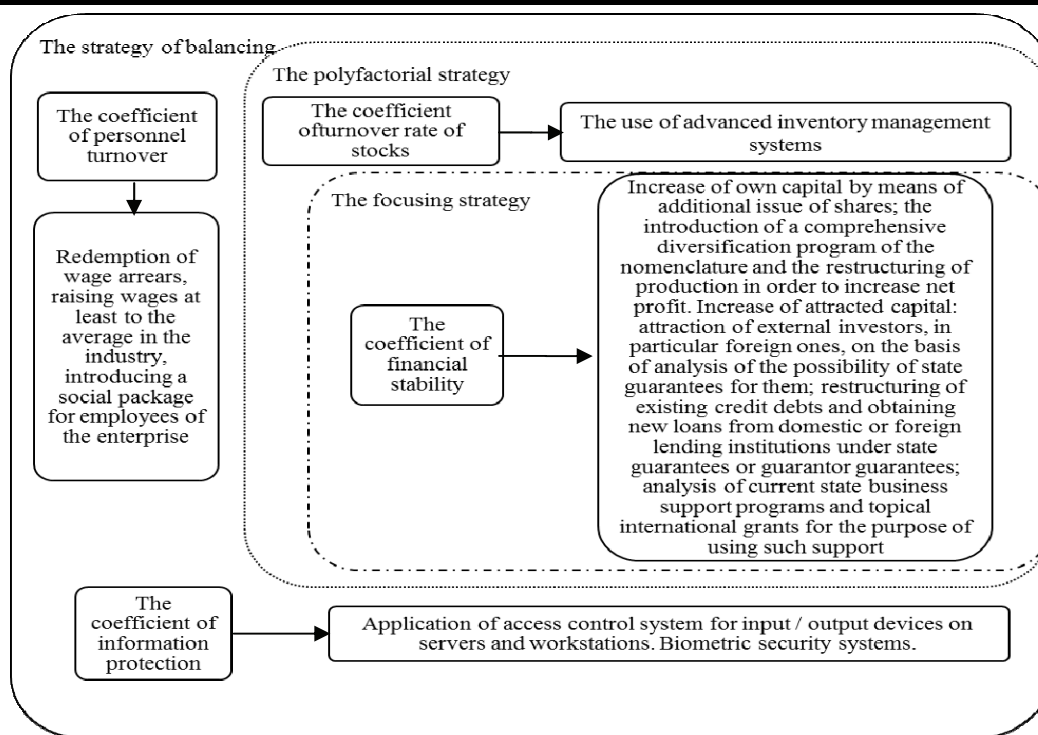

Fig. 1. Recommendation measures using selected investment strategies for PJSC «L'vivs'kyi lokomotyvremontnyi zavod»

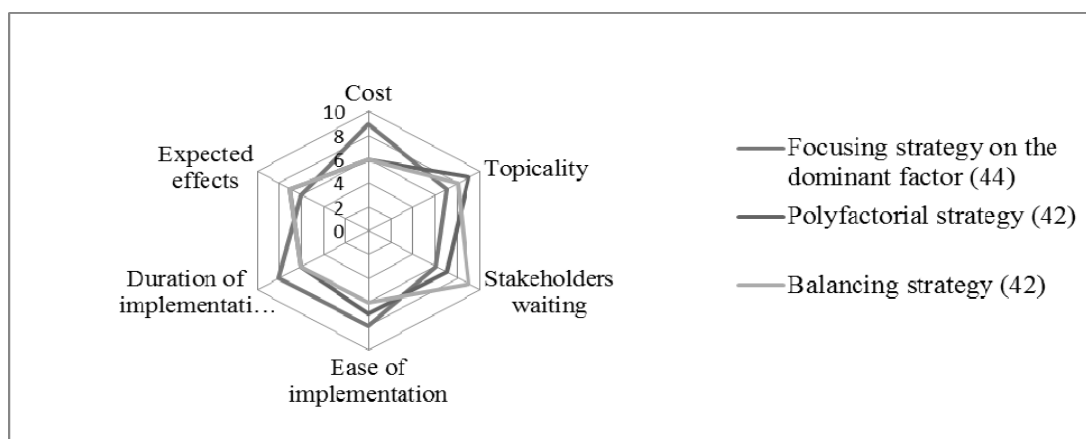

Fig. 2. Map of recommendations for choosing the optimal investment strategy for preventing bankruptcy for PJSC «L'vivs'kyi lokomotyvremontnyi zavod»

VI – providing flexibility in the risk environment (developing and adopting alternative strategies for implementation, obtaining resources, ultimately in the structure of resources):

This stage involves diversifying the risks associated with the supply of resources and their structure, that is, it is necessary to provide several versions for channeling resources, several versions for the structure of resources, for uninterrupted and efficient functioning.

VII – implementation of the selected investment strategy:

the main, most expensive and the longest stage of the process of development and implementation of the adopted investment strategy. It provides the presentation of the essence of the strategy to all employees of the enterprise, the formation or improvement of the existing management system for the implementation of the strategy, determining the responsible and their responsibility for the implementation, organization of the necessary personnel and information support.

VIII – strategic control and management of changes

of investment strategy:

in the process of implementing an investment strategy, an enterprise can face the difficulties associated with the accomplishment of tasks, as well as the need to regulate the shortcomings of the strategy itself. The system of strategic control and management of changes in investment strategy must fulfill certain tasks: identify possible deviations from previously established standards, size of deviations, their monitoring and analysis of the reasons for such deviations.

IX – assessment of social and economic efficiency of the strategy:

it is expected to compare the results of the strategy implementation with the previously set goals and the established parameters and assess the effectiveness of the investment strategy, taking into account the objectives of the stakeholders.

X – achievement and fixing of the new status quo:

final consolidation of the results of implementation of the investment strategy.

Table 1

The process of implementation and realization of the investment strategy of focusing on the dominant factor

The stage of implementation and realization of the focus strategy	Stage Duration (weeks)	Cost of the stage (EUR, €)	Performer of the stage of implementation and realization of the focus strategy
I – brainstorming to find ideas for strategic change	4	8700	Consulting company
II – formation of new goals and tasks or their rebranding	3	5100	Top management of the enterprise + Consulting company
III – analysis of factors of the internal and external environment	3	4300	Consulting company
IV - development a several versions of investment strategy	5	16200	Consulting company
V – achievement the systemic of the strategy (alignment of investment strategy with other elements of the general strategy of enterprise development)	3	5600	Top management of the enterprise
VI– providing flexibility in the risk environment (developing and adopting alternative strategies for implementation, obtaining resources, ultimately in the structure of resources)	4	12800	Top management of the enterprise
VII – implementation of the selected investment strategy	44	613650	SG Project / Mielec / PL GARANT / Lwiw / UA TimTeC Group UA / Kyiv / UA DALEX GmbH / Wissen / DE Spheros Elektron GmbH PU Wdowjak / Lwiw / UA Fronius Ukraine GmbH / UA
VIII – strategic control and management of changes of investment strategy	72	17200	Top management of the enterprise
IX – assessment of social and economic efficiency of the strategy	2	4200	Top management of the enterprise + Consulting company
X – achievement and fixing of the new status quo	4	4800	Enterprise
Total:	72	692550	

From Table 1 it can be seen that the stage of implementation of the chosen investment strategy is the most cost-effective, so let's consider it in more detail. At the implementation stage of the strategy it is envisaged introduction of a new technological line for the production of heat-exchangers, for which, according to the marketing service, there is sufficient demand and favorable dynamics of prices for such devices, as well as, according to analytical developments of the financial service of the enterprise, the profitability of production will increase, in turn, will improve the financial sustainability index (the dominant factor for this enterprise).

Figure 3 shows the cost of each of the proposed steps as a percentage of the total investment strategy focusing on the dominant factor.

Information from the above graph shows that the stage of the implementation of the investment strategy of focusing on the dominant factor is the most costly stage from the set of proposed – 613650 EUR, € or 88.61 % of the total cost of implementation and realization of this strategy.

Figure 4 shows a schedule and duration of each stage of the chosen investment strategy, since this parameter of investment strategy is extremely important for investors.

From the above tables, figures and graphs it is clear that the stage of implementation of the chosen investment strategy is the most expensive and the most prolonged, since at this stage a complex of technological, organizational, financial and economic, control and other measures, connected with the introduction of a new technological line with the production of heat exchangers, therefore, we propose to consider it in more detail in order to assess the feasibility of implementing this investment direction in the

Ukrainian enterprise in comparison with foreign countries.

In order to compare the cost of implementing the chosen investment strategy of focusing on the prevailing factor, namely the introduction of a new technological line for the production of heat exchangers, with the cost of similar projects in different countries, it is proposed to use the following formula

$$TC = \sum x_i Q_i, \quad (1)$$

where TC – the total cost of realization of the project .

x – basic costs for the i-th type of resource for the implementation of a new technological line for the manufacture of heat-exchange units;

Q – the availability factor of the same type of resources for the implementation of a new technological line for the production of heat exchangers (actually affects the cost of implementing the strategy, since the less accessible or limited resource, so it is more expensive), is calculated by formula 2.

$$Q = C/C_1, \quad (2)$$

where C – cost of the resource in the analyzed country;

C₁ – cost of the resource in the base country (Ukraine).

To calculate costs, four main types of resources are selected: financial (x₁), labor (x₂), material (x₃) and information (x₄).

x₁ – costs of financial resources, namely the creation of a reserve fund for the uninterrupted financing of the process of implementation a production line for the production of heat exchangers;

x₂ – labor costs, that is, wages of workers involved in the process of realization a production line for the production of heat-exchange machines;

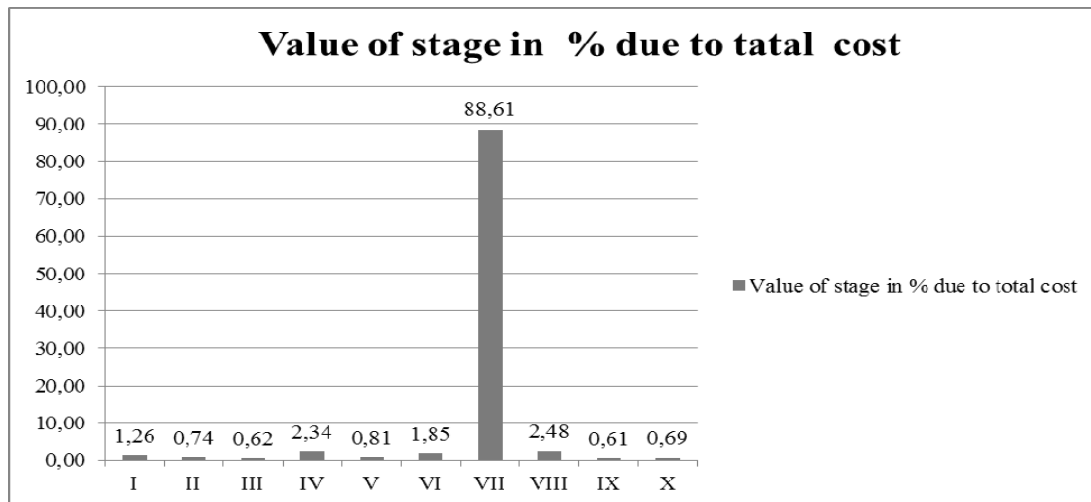

Fig. 3. Cost of the stages of implementation and realization of the investment strategy of focusing on the dominant factor

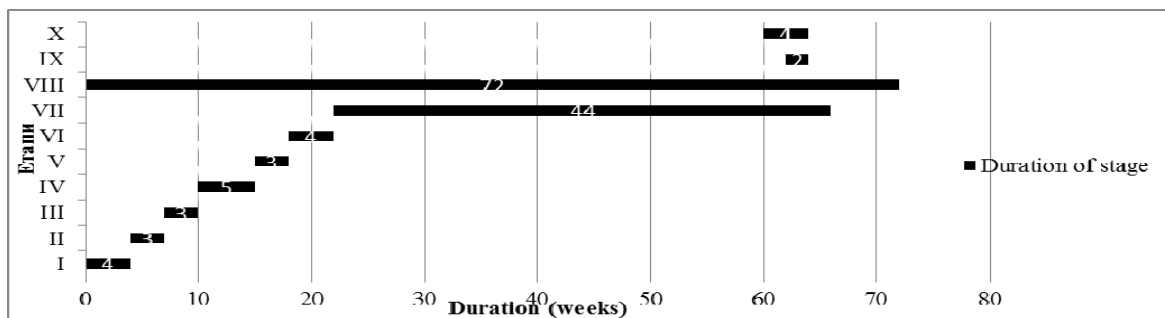

Fig. 4. The sequence and duration of the stages of implementation and realization of the investment strategy of focusing on the dominant factor

x3 – the cost of material resources, that is, the purchase of the necessary equipment and materials for the introduction of the technological line for the manufacture of heat exchangers;

x4 – the cost of information resources, namely, the cost of finding information related to the process of introducing a technological line for the manufacture of heat-exchange machines.

For resource availability coefficients, the following indicators were taken:

Q1 – the ratio of the bank discount rate in the analyzed country to the discount rate in Ukraine;

Q2 – the ratio of average monthly wages in the industry of the analyzed country to wages in Ukraine;

Q3 – the ratio of the cost of iron ore on the European market to the cost of iron ore in Ukraine;

Q4 – the ratio of the cost of providing Internet services in the analyzed country to the cost of these services in Ukraine.

Countries such as Poland, Bulgaria, Lithuania, Estonia, Moldova, Romania, Slovakia, and the Czech Republic have been selected for comparison. Ukraine is defined as the basic country.

Table 2

The cost of implementation of technological line for manufacturing heat exchangers in different countries by the end of 2017

Country	Discount rate, %	Average monthly wages in the industry, EUR	The cost of iron ore (with 62% iron content), EUR	The cost of Internet services EUR/month	Total cost, EUR
Bulgaria	0,1	486,76	61,38	25,21	632197,90
Estonia	0,1	1162,55		24,22	760902,24
Lithuania	0,1	850,80		61,73	748028,41
Moldova	6,5	285,59		9,49	596890,21
Poland	1,5	1047,48		16,87	734605,56
Romania	2,25	712,00		12,01	666704,97
Slovakia	0,1	1083,00		19,52	739707,55
Czech Republic	0,75	1139,46		25,94	760967,10
Ukraine	17	287,22		4,89	613657,00

According to the results of the calculations, the least costly stage of the implementation of the proposed investment strategy, according to the Q2 coefficient, is "the ratio of the average monthly salary in the industry of the analyzed country to the salary in Ukraine" in the Republic of Moldova, but implementation in Ukraine is only 2.8% more expensive, and by all other factors the availability of resources in Ukraine is more beneficial. Given that the political situation in Moldova is unstable, as well as the fact that according to the World Bank, in the Doing Business rating Ukraine is ahead of Moldova in terms of international trade, enforcement of contracts, protection of minority investors, it is still more expedient to comply with this project in Ukraine.

CONCLUSION

The conducted research allows to make certain conclusions as the basis for receiving in future scientific researches qualitative results of analytical developments and practical measures for forming variants of investment strategies aimed at avoiding the danger of a bankruptcy of a manufacturing enterprise, or reducing such a risk:

- assessment of the level of financial security of an enterprise should be the subject of continuous monitoring of its activities, a permanent component of the crisis management system and based on modern methods of economic and mathematical modeling;
- the practical direction of scientific results and analytical calculations should be based on actual financial, economic and organizational-production information of specific enterprises;
- evaluation of the cost of the proposed measures in the investment strategy as part of the crisis management should be conducted taking into account international experience.

References

1. Vadvud V.V., Shevchenko-Kotenko Yu.O. Anticrisis management of the enterprise as a means of stabilizing its financial condition. *Innovative economy. All-Ukrainian Scientific and Production Magazine*. 2010. № 2. pp. 236-239. (in Ukrainian)
2. Martiusheva L.S., Koreneva A.B. Formation of financial mechanism of anti-crisis management of the enterprise. *Bulletin of the Economy of Transport and Industry*. 2009. №28. pp. 178-

182. (in Ukrainian)

3. Telnova A.V. *Anti-crisis management of machine-building enterprise: the dissertation author's abstract of the candidate of economic sciences: specialty: 08.06.01. Mariupol*. 2006. 20 c. (in Ukrainian)
4. Crandall W.R., Parnell J.A., Spillan J.E., *Crisis Management: leading in the New Strategy Landscape*. Sage Publications, Second Edition. 2013. 360 p.
5. Riley J. *Crisis Management – Planning & Action*. 2012. URL: <http://tutor2u.net/business/strategy/crisis-managementplanning-and-action.html>
6. Augustine N.R. *Managing the Crisis You Tried to Prevent*. *Harvard Business Review*. № 73(6). 1995. pp. 147-158.
7. Fronz C. *Strategic Management in Crisis Communication: A Multinational Approach*. Hamburg, Diplomica Verlag GmbH. 2011. 175 p.
8. Bernstein J., Bonafede B. *Manager's Guide to Crisis Management*. McGraw Hill. 2012. 172 p.
9. Tereschenko O. *Anticrisis Financial Management at the Enterprise*. Kyiv: KNEU, 2004. 268 p. (in Ukrainian)

Список використаних джерел

1. Вадвуд В.В., Шевченко-Котенко Ю.О. Антикризове управління підприємством як засіб стабілізації його фінансового стану. *Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал*. 2010. № 2. С. 236-239.
2. Мартюшева Л.С., Коренева А.Б., *Формування фінансового механізму антикризового управління підприємством*. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2009. № 28. С. 178-182.
3. Тельнова А.В. *Антикризове управління машинобудівним підприємством: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.06.01. Маріуполь*. 2006. 20 с.
4. Crandall W.R., Parnell J.A., Spillan J.E., *Crisis Management: leading in the New Strategy Landscape*. Sage Publications, Second Edition. 2013. 360 p.
5. Riley J. *Crisis Management – Planning & Action*. 2012. URL: <http://tutor2u.net/business/strategy/crisis-managementplanning-and-action.html>
6. Augustine N.R. *Managing the Crisis You Tried to Prevent*. *Harvard Business Review*. № 73(6). 1995. pp. 147-158.
7. Fronz C. *Strategic Management in Crisis Communication: A Multinational Approach*. Hamburg, Diplomica Verlag GmbH. 2011. 175 p.
8. Bernstein J., Bonafede B. *Manager's Guide to Crisis Management*. McGraw Hill. 2012. 172 p.
9. Терещенко О. *Антикризове фінансове управління на підприємстві*. К.: КНЕУ, 2004. 268 с.